

Nationell kartläggning av elevfrånvaro

De obligatoriska skolformerna samt gymnasie- och
gymnasiesärskolan

Rapport 2021:10

Sammanfattning.....	3
Nationell kartläggning av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna, gymnasie- och gymnasiesärskolan	3
En nationell bild av huvudmännens arbete kopplat till frånvaro.....	4
Exempel på skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro	5
1 Inledning.....	9
Vad säger lagstiftningen?.....	9
Begreppsanvändning: frånvaro	13
Att främja närvaro och agera vid frånvaro	13
Tidigare kartläggningar av elevfrånvaro.....	16
Studiens syften och genomförande	18
Rapportens disposition	23
2 Omfattningen av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna.....	24
Inledning	24
All frånvaro rapporteras inte	24
Omfattning av ogiltig frånvaro i förskoleklass, grund-, special- och sameskolan	24
Omfattning av den totala frånvaron i grundskolan och förskoleklass	25
Stor ökning av frånvaro i grundskolan och förskoleklass under covid-19- pandemin.....	27
Frånvaro i grundsärskolan	29
3 Omfattning av elevfrånvaro i gymnasie- och gymnasiesärskolan	31
Inledning	31
Andelen elever med ogiltig frånvaro har minskat under covid-19-pandemin.....	31
Högre andel ogiltig frånvaro bland fristående gymnasieskolor	33
Högre andel män än kvinnor får indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro	33
Stora variationer i elevfrånvaro mellan gymnasieprogrammen	34
Högst andel elever med ogiltig frånvaro i storstäder	36
Elevfrånvaro och skolornas elevsammansättning.....	37
Högre ogiltig frånvaro bland elever med svag familjeekonomi	40
Frånvaro i gymnasiesärskolan	40
4 Huvudmännens arbete med elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna och gymnasiesärskolan	43
Inledning	43
Insamling och användning av uppgifter om elevfrånvaro	43
Riktlinjer och stöd i frånvaroarbetet	48
Kompetensutveckling.....	51
Skolpliktsbevakning.....	52
Exempel på huvudmännens arbete med frånvaro	54
5 Grundskolors arbete med att förebygga frånvaro	58
Inledning	58
Följa och förebygga frånvaro	59
Betydelsen av andra delar av skolans verksamhet.....	65
Kommunikation och relationer med vårdnadshavare	69

	Samverkan med externa aktörer	72
	Uppföljning och utvärdering av skolans arbete kopplat till frånvaro.....	76
6	Gymnasieskolors arbete med att förebygga frånvaro	78
	Inledning	78
	Anmälan, registrering och uppföljning	79
	Frånvarorapportering till CSN	82
	Elevernas hälsa och skolans mening och gemenskap.....	84
	Arbetsgång och insatser vid konstaterad frånvaro	89
	Samarbete med externa aktörer	91
	Uppföljning och utvärdering av skolans arbete kopplat till frånvaro.....	93
	Huvudmannens övergripande ansvarstagande	94
7	Sammanfattande diskussion.....	97
	Att kartlägga elevfrånvaro.....	97
	Skolors och huvudmäns arbete med att registrera och följa frånvaro	99
	Skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro.....	100
	Skolverkets sammanfattande slutsatser.....	103
8	Bilaga	105
	Enkät riktad till huvudmän.....	105
	Exempel på intervjufrågor	106

Sammanfattning

Denna rapport ger en nationell bild av omfattningen av elevfrånvaro i förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same-, gymnasie- och gymnasiesärskolan. Den ger även exempel på hur skolor och huvudmän arbetar för att främja närvaro och förebygga frånvaro. Exempelen syftar till att ge en bild av hur det arbetet kan se ut på skolor med olika förutsättningar. De syftar inte till att värdera eller ge en generaliserbar bild av skolornas arbetssätt.

Nationell kartläggning av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna, gymnasie- och gymnasiesärskolan

Frånvaro i de obligatoriska skolformerna

Kartläggningen av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna baseras på en enkätundersökning till samtliga skolhuvudmän med ansvar för minst en skola inom dessa skolformer och ger en nationell bild av frånvarons omfattning. Undersökningen kartlägger andelen elever med ogiltig frånvaro i olika omfattning för höstterminerna 2019 och 2020 samt andelen elever med total frånvaro i olika omfattning för samma terminer. I studien definieras ogiltig frånvaro som den frånvaro som inte är anmäld och frånvaro som inte är beviljad av skolan. Med total frånvaro avses all frånvaro, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro. Resultaten visar att:

- Inom grundskolan och förskoleklass har cirka 4 procent av eleverna varit ogiltigt frånvarande minst 5 procent av höstterminen 2020.
- En fjärdedel av eleverna i förskoleklass och i grundskolan har en total frånvaro, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro, på minst 15 procent under höstterminen 2020.
- Omfattningen av både den ogiltiga och den totala frånvaron skiljer sig mellan årskurserna och är högst i högstadiet.
- Inom grundsärskolan är den ogiltiga frånvaron något lägre än i grundskolan men den totala frånvaron är i genomsnitt något högre.
- Under höstterminen 2019, före covid-19-pandemin, var det ungefär en av sju elever som haft en total frånvaro på minst 15 procent, både i grundskolan och i grundsärskolan. Den ogiltiga frånvaron 2019 var dock i nivå med 2020 för samtliga skolformer.
- Sammantaget, utifrån kommentarer som huvudmännen lämnat i samband med undersökningen, tyder mycket på att de siffror som rapporterats in av huvudmännen är en underskattning av elevers faktiska frånvaro.

Frånvaro i gymnasie- och gymnasiesärskolan

Kartläggningen av elevfrånvaro i gymnasieskolan utgår från de uppgifter om ogiltig frånvaro som skolor har rapporterat in till Centrala studiestödsnämnden (CSN). Uppgifterna beskriver andelen elever med indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Studiehjälpen dras in när skolorna har rapporterat till CSN att en elev har

ogiltig frånvaro om minst fyra timmar under en månads tid. Uppgifterna från CSN ger dock ingen ytterligare information om frånvarons omfattning. Analyserna visar bland annat att:

- Läsåret 2019/20 fick 8 procent av eleverna i gymnasieskolan sin studiehjälp indragen på grund av ogiltig frånvaro, vilket är en minskning jämfört med läsåret 2018/19.
- Bland eleverna i gymnasieskolan är det en högre andel elever med ogiltig frånvaro hos enskilda huvudmän än hos kommunala.
- Den ogiltiga frånvaron är högre bland män än bland kvinnor.
- Andelen elever med ogiltig frånvaro är störst bland elever som läser sista året i gymnasieskolan.
- Den ogiltiga frånvaron är högst på introduktionsprogrammen och lägst på de riksrekryterande och högskoleförberedande programmen.
- Andelen elever som fått sin studiehjälp indragen är högre vid skolor där andelen elever med lågutbildade föräldrar är hög än vid skolor där andelen lågutbildade föräldrar är låg.

Elever i gymnasiesärskolan har inte studiehjälp från CSN och ingår därför inte i frånvarostatistiken från CSN. Uppgifter om frånvaro i gymnasiesärskolan samlades in genom Skolverkets enkätundersökning.

- En av åtta elever i gymnasiesärskolan har en ogiltig frånvaro om minst 5 procent höstterminen 2020 och en av tre elever har en total frånvaro om minst 15 procent.
- Under höstterminen 2019, före covid-19-pandemin, var det knappt en av fyra elever som haft en total frånvaro på minst 15 procent. Den ogiltiga frånvaron 2019 var dock i nivå med 2020.

En nationell bild av huvudmännens arbete kopplat till frånvaro

För att få en nationell bild av huvudmännens övergripande arbete med elevfrånvaro skickade vi en enkät till samtliga huvudmän med ansvar för minst en skola inom förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan.

För att kunna följa upp elevfrånvaro krävs att elevernas frånvaro registreras. Detta görs idag framför allt digitalt. Cirka 85 procent av huvudmännen uppger att de tillhandahåller ett digitalt system för närvaro- och frånvaroregistrering som deras skolor kan använda. Andelen är ännu högre för huvudmän som ansvarar för grundsärskolor. Vidare är det vanligt att huvudmännen har skriftliga riktlinjer för vilken typ av frånvaro som skolorna ska registrera, när ledighet kan beviljas och vad som definieras som ogiltig frånvaro.

De allra flesta huvudmännen, omkring nio av tio, uppger att skolorna rapporterar in uppgifter om elevfrånvaro till huvudmannen. Detta sker då ofta per automatik genom det digitala registreringssystemet. Den stora majoriteten huvudmän, cirka åtta av tio, använder information om den totala frånvaron i sitt arbete med

frånvaro. Det är också vanligt att huvudmännen använder informationen om ogiltig frånvaro eller giltig frånvaro i sitt frånvaroarbeta.

Studien visar att huvudmännen inte följer upp frånvarostatistiken för grundskola- och gymnasieskolan i lika hög grad som övriga skolformer. I vissa fall uppger huvudmän för de obligatoriska skolformerna att de i sin statistik inte särskiljer mellan skolformerna. Det förekommer även att huvudmän inte anser det behövligt att följa upp frånvaro i grundskola- och gymnasieskolan med hänvisning till att elevantalet är så litet.

Huvudmännen uppger i hög utsträckning att de har skriftliga riktlinjer som bland annat avser när olika parter, så som vårdnadshavare, rektor, elevhälsa och huvudman, ska bli informerade eller inkopplade när det gäller en elevs frånvaro. Huvudmännen kan också ha samarbete med externa aktörer när det gäller en elevs frånvaro och här uppger exempelvis åtta av tio huvudmän att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att skolorna ska samarbeta med socialtjänsten vid elevfrånvaro.

Det är elevens hemkommun, det vill säga den kommun där eleven är folkbokförd, som har det yttersta ansvaret för att se till att eleven fullgör sin skolgång. Huvudmannen är därför enligt skollagen skyldig att informera elevens hemkommun när en utredning om elevens frånvaro har inletts. Enkätsvaren visade att 74 procent av enskilda huvudmän i grundskolan och 95 procent av enskilda huvudmän i grundskolan har tagit fram skriftliga riktlinjer som beskriver att elevens hemkommun ska informeras när en utredning om elevens frånvaro har inletts.

Exempel på skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro

För att kunna ge en närmare och mer nyanserad beskrivning av skolors arbete med elevfrånvaro, har vi intervjuat skolpersonal i fyra grundskolor och fyra gymnasieskolor och även talat med representanter för respektive huvudman. Syftet med fallstudien är att ge exempel på hur arbetet kan se ut vid olika skolor och visa på variation i arbetssätt. Avsikten med studien är alltså inte att värdera skolornas arbete. Underlaget ger heller inte grund för att generalisera om arbetssätt i alla Sveriges skolor.

Varierad användning av skriftliga riktlinjer kopplat till frånvaro på skolorna

Som framgått ovan uppger nästan alla huvudmän i vår enkät att de har tagit fram skriftliga riktlinjer för hur skolor ska arbeta med frånvaro. Fallstudien indikerar dock att detta inte nödvändigtvis innebär att centralt framtagna rutiner används på skolorna. Vid alla grundskolor i fallstudien finns riktlinjer för hur skolan ska arbeta med frånvaro, men det är tydligt att implementeringen av dessa varierar mellan skolorna. Vid en skola pågår ett arbete med att ta fram rutiner för frånvaroarbetet och vid en annan skola är rutinerna, vid tidpunkten för intervjuerna, nyligen framtagna. Vid de två skolorna med större huvudmän har huvudmännen tagit fram

riktlinjer som ska gälla för alla huvudmännens grundskolor, men båda skolorna har anpassat dessa för de lokala behoven på skolorna.

Även i gymnasieskolorna ser vi exempel på att det saknas skriftliga riktlinjer för arbetet med frånvaro. Detta kan leda till att arbetsätten skiljer sig mellan arbetslagen på samma skola. Inte vid någon av skolorna i studien har eleverna varit delaktiga i framtagandet av rutiner och riktlinjer kopplade till frånvaro.

Frånvaro registreras – men skillnader i praktiken förekommer

Samtliga skolor i fallstudien, både grund- och gymnasieskolor, registrerar frånvaro i digitala verktyg. Samtidigt framkommer att inte all frånvaro registreras och att definitioner av frånvaro skiljer sig mellan och inom skolor. I grundskolorna ser vi exempel då frånvaron inte registreras av vikarier eller på grund av att lärarna har många andra arbetsuppgifter. I gymnasieskolorna ser vi exempel där skolpersonal inom samma skola har olika syn på när frånvaro ska anses vara giltig respektive ogiltig.

Vidare framgår att CSN:s riktlinjer för skolornas frånvarorapportering till CSN inte alltid följs och att de skolor vi besökt agerar olika. Medan några skolor är väldigt tydliga med att snabbt rapportera all frånvaro till CSN, uppger andra skolor att frånvaro rapporteras till CSN först efter ett antal varningar till eleven. Elever på de här skolorna kan således ha varit borta i olika omfattning innan studiehjälpen dras in. För skolorna kan skarpa siffergränser ibland upplevas stå i motsättning till uppdraget att möta varje enskild elev på ett sätt som främjar elevens framtida närvaro i skolan. Det kan uppstå en balansgång mellan att å ena sidan hjälpa eleven och å andra sidan strikt tillämpa regelverket.

Formella och informella tecken för att uppmärksamma elever i risk för problematisk frånvaro

Skolorna arbetar på olika sätt för att uppmärksamma elever som är i risk att hamna i problematisk frånvaro. Samtliga skolor analyserar frånvarostatistiken för att utröna eventuella mönster i elevers frånvaro. I gymnasieskolorna tycks frånvarostatistiken vara en stor del i skolornas arbete med att uppmärksamma elever som riskerar problematisk frånvaro. De intervjuade nämner då främst djupare analyser av frånvarostatistiken för att utröna förändrade närvaromönster eller att elever i högre utsträckning är frånvarande från specifika lektioner.

I studiens grundskolor framkommer att analyser av frånvarostatistiken utgör en del i detta arbete, men att skolorna även på andra sätt noterar elever som är i risk. Det kan handla om att i den vardagliga kontakten uppmärksamma om elever som verkar nere, inte äter i matsalen, som har samma kläder många dagar i följd eller liknande.

Skolors agerande vid konstaterad frånvaro

De undersökta skolorna har alla en etablerad arbetsgång för hur de hanterar elever som börjar få en oroväckande frånvaro. Det första steget är normalt att kontakta elevens vårdnadshavare och/eller eleven för att undersöka orsaken till frånvaron.

För myndiga elever krävs elevens samtycke för att skolan ska kunna kontakta elevens föräldrar eftersom de då innefattas av skolans regler kring sekretess. Om frånvaron ändå fortsätter eller om kontakten uppenbarar något större problem, genomförs en mer utförlig utredning kring frånvarons orsaker, vanligen av elevhälsan.

I samband med frånvaroutredningen diskuteras även vilka insatser som behövs för att närvaron ska öka. När detta sker och vilka åtgärder som sätts in beror på elevens individuella behov. I grundskolorna kan insatser exempelvis vara anpassningar i undervisningen eller en period av undervisning i hemmet så att eleven inte hamnar efter i undervisningen. I gymnasieskolan kan eleven behöva byta gymnasieprogram. Det handlar även om att hitta lösningar för att elever ska kunna ta igen missad undervisning och examinationer, ibland kan detta innefatta distanslösningar.

Att främja närvaro – en del i skolors arbete att förebygga frånvaro

Skolornas frånvaroarbeta handlar inte enbart om att följa och sätta in insatser mot frånvaro som redan inletts, utan också om att generellt främja närvaro. Inom både grund- och gymnasieskolor betonas vikten av trygghet, trivsel och goda relationer elever emellan och mellan vuxna och elever. Det kan även handla om rutiner som säkerställer att alla elever känner sig sedda. Vid flera skolor nämns personaltäthet och/eller den närhet som finns i en liten skola som framgångsfaktorer. I några skolor påpekas att nära kontakter mellan vuxna och elever är svårare i de högre åldrarna då eleverna undervisas av fler lärare. I ett par skolor har särskild personal anställts, såsom socialpedagoger och skolvårdar, vilka rör sig i skolans lokaler i syfte att prata med och lära känna eleverna och uppmärksamma grupperingar. I grundskolorna ses kommunikation och goda relationer med vårdnadshavare som en central del i det frånvaroförebyggande arbetet.

Vi ser även exempel där skolor på olika sätt arbetar med att utveckla undervisningen för att elever ska vilja närvara i skolan. Man har bland annat involverat elevhälsan för att anpassa undervisningen till de varierade behoven i klasser, men det kan även innebära att undervisningen för vissa elever behöver vara mer utmanande.

I de grundskolor vi har studerat är det lärarna i sin roll som mentorer som ansvarar för att löpande uppmärksamma eleverna och följa deras närvaro, liksom för att ta den första kontakten vid oroande frånvaro. Bland gymnasieskolorna finns intressanta exempel på hur skolor inrättat särskilda tjänster med mentorsfunktioner. Det kan handla om att nära följa frånvarostatistik, sköta administration och kontakter med CSN och ha daglig kontakt med elever som har eller riskerar att hamna i problematisk frånvaro. På så sätt avlastas lärarna från dessa uppgifter och kan fokusera på undervisningen och goda relationer med eleverna.

Utmaningar med att samverka med externa aktörer

Vid frånvaro kan det finnas behov för skolan att samverka med externa aktörer såsom socialtjänst eller hälso- och sjukvård. I fallstudierna framkommer exempel på organiserad samverkan mellan både grund- och gymnasieskolor, socialtjänst, polis och fältassistenter. Polis och fältassistenter informerar då främst skolan om vad som pågår generellt, snarare än kopplat till enskilda elever.

Vid majoriteten av skolorna upplever man att skola och socialtjänst inte delar uppfattning om ansvarsfördelningen vid frånvaron. Inom såväl grund- som gymnasieskolorna beskriver personal att de upplever att både socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri är hårt belastade och därför nedprioriterar frågor som handlar om elevfrånvaro, vilket skolorna ser som kortsiktigt. Begränsad återkoppling, delvis på grund av sekretess, försvårar även samarbetet mellan aktörerna.

Att barn- och ungdomspsykiatri har långa köer, kan utgöra en utmaning för skolorna som får hantera tyngre fall samtidigt som de i sitt uppdrag inte ska vara behandlande och inte alltid har kompetens för den typen av uppdrag.

Olika grad av uppföljning och utvärdering av skolans arbete kopplat till frånvaro

Huvudmännen i fallstudien, för både grund- och gymnasieskolan, uppger att frånvaro är ett prioriterat område och samlar regelbundet in uppgifter om elevfrånvarons omfattning. Däremot framgår inte alltid tydligt i vilken utsträckning uppgifterna också används i huvudmannens bredare frånvaroarbete eller i vilken grad skolans arbete med frånvaro, och särskilt elevhälsans frånvaroarbete, inkluderas i skolans bredare systematiska kvalitetsarbete. Några huvudmän för gymnasieskolor vittnar om att de skolenheter de ansvarar för arbetar olika och att det förekommer kulturskillnader mellan skolor som bland annat grundar sig i skolenheternas olika elevgrupper och de programtyper skolenheterna erbjuder.

I fallstudien ingick också huvudmän som tagit ett tydligt övergripande ansvar över skolans frånvaroarbete. Det finns exempel på huvudmän för både grund- och gymnasieskolor som har inrättat särskilda roller med ansvar för närvaro, särskilda uppföljningar av elevers upplevelser av skolans arbete med att främja närvaro och framtagande av gemensamma riktlinjer för att främja ett mer enhetligt arbetssätt på de skolenheter huvudmannen ansvarar för.

1 Inledning

Omfattande skolfrånvaro kan få konsekvenser för en elevs möjligheter att uppnå kunskapskraven och att fullgöra sin utbildning. Det kan få konsekvenser för elevens framtidsutsikter. Om en elev börjar vara frånvarande från skolan vid upprepade tillfällen är det viktigt att skolan i ett tidigt skede uppmärksammar detta och utreder orsaker till frånvaron. För att vända den enskilda elevens frånvaro till närvaro måste den enskilda elevens situation hanteras.¹ Det görs idag ingen löpande uppföljning av elevers frånvaro på nationell nivå. Vidare saknas det kunskap om det arbete som sker i skolor och av huvudmän för att förebygga frånvaro och främja närvaro.

I detta avsnitt beskriver vi kort hur lagstiftningen ser ut kopplat till närvaro och frånvaro i de obligatoriska skolformerna samt i gymnasie- och gymnasiesärskolan. Därefter beskriver vi kortfattat hur skolor och huvudmän kan arbeta för att främja närvaro och förebygga frånvaro. Detta utgör ett ramverk utifrån vilket vi har studerat hur skolor och huvudmän arbetar med frånvaro. Efter den genomgången presenterar vi den här studiens syften och hur studien har genomförts.

Vad säger lagstiftningen?

De obligatoriska skolformerna

Skolplikt

Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt.² Skolplikten innebär att alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning. Skolplikten träder normalt i kraft höstterminen det år barnet fyller sex år. Skolplikten börjar normalt i förskoleklassen och fullgörs därefter i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan. Det är hemkommunen som prövar uppskjuten skolplikt på begäran av barnets vårdnadshavare. Skolplikten upphör normalt efter fullgörande av nio-årig grundskola eller specialskolans tionde år, dock senast när eleven är 18 år.³

Det är ett delat ansvar mellan hemkommunen och ett barns vårdnadshavare att se till att ett barn fullgör sin skolplikt. Barnets vårdnadshavare ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Hemkommunen ska se till att skolpliktiga barn som inte går i förskoleklass, grundskola eller grundsärskola i hemkommunen på något annat sätt får den utbildning de har rätt till. I vissa fall kan hemkommunen behöva samordna

¹ Skolverket.se (2021). *Frånvaro i skolan*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/franvaro-i-skolan>. Hämtad 2021-05-12.

² 7 kap. 2 § skollagen (2010:800). Skolplikt gäller dock inte barn som varaktigt vistas utomlands eller vars förhållanden är sådana att det uppenbarligen inte kan begäras att barnet ska gå i skola. Skolplikt gäller inte heller barn som avses i 29 kap. 2 § andra stycket. Dessa barn har dock samma rätt till utbildning som skolpliktiga barn.

³ 7 kap. 3, 4 §§ och 10 – 13 §§ skollagen (2010:800).

insatser med samhällsorgan, organisationer eller andra aktörer som berörs för att barnet ska kunna fullgöra sin skolplikt.⁴

Det är huvudmannen som ska se till att eleverna i huvudmannens förskoleklass, grundskola eller grundsärskola fullgör sin skolgång. När en skolpliktig elev börjar eller slutar vid en skolenhet med en annan huvudman än hemkommunen ska den huvudmannen snarast informera hemkommunen.⁵

Närvaro och ledighet i de obligatoriska skolformerna

Om en elev inte har giltiga skäl att utebli ska en elev i förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen.⁶

Om en elev i de obligatoriska skolformerna uteblir från den obligatoriska verksamheten utan giltigt skäl, ska rektorn se till att elevens vårdnadshavare samma dag informeras om att eleven har varit frånvarande. Om det finns särskilda skäl behöver elevens vårdnadshavare inte informeras samma dag. Då en elev har varit frånvarande utan giltigt skäl under terminen ska uppgifter om omfattningen av frånvaron redovisas i terminsbetyget i de årskurser där elever får betyg.⁷

En elev får beviljas kortare ledighet för enskilda angelägenheter. Om det finns synnerliga skäl får längre ledighet beviljas. Det är rektor som beslutar om ledighet. Rektorn får inte uppdra åt någon annan att fatta beslut om ledighet som avser längre tid än tio dagar.⁸

Om det finns synnerliga skäl får en elev i de obligatoriska skolformerna på begäran av elevens vårdnadshavare befrias från skyldighet att delta i obligatoriska inslag i undervisningen. Sådana beslut får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår. Det är rektor som beslutar om befrielse från undervisningen, och rektor får inte uppdra åt någon annan att fatta sådana beslut.⁹

Utredning om frånvaro

Om en elev har upprepad eller längre frånvaro från den verksamhet eleven deltar i för att fullgöra sin skolplikt ska rektorn se till att frånvaron skyndsamt utreds, om det inte är obehövt. Sådana utredningar kallas för frånvaroutredningar. Frånvaron ska utredas oavsett om det är fråga om giltig eller ogiltig frånvaro. Utredningen ska genomföras i samråd med eleven, elevens vårdnadshavare och elevhälsan. Vid behov ska även en utredning om särskilt stöd inledas. Om förutsättningarna för en utredning om särskilt stöd är uppfyllda ska även en sådan utredning inledas. Görs en bedömning att eleven är i behov av särskilt stöd ska ett åtgärdsprogram tas fram. Exempel på särskilt stöd kan vara anpassad studiegång

⁴ 7 kap. 20 och 21 §§ skollagen.

⁵ 7 kap. 22 § skollagen.

⁶ 7 kap. 17 § skollagen.

⁷ 7 kap. 17 § skollagen och 6 kap. 12 § andra stycket skolförordningen (2011:185).

⁸ 7 kap. 18 § skollagen.

⁹ 7 kap. 19 § skollagen.

vilket innebär avvikelser från timplanen och de ämnen och mål som gäller för utbildningen, exempelvis att ett ämne eller delar av ett eller flera ämnen tas bort.¹⁰

När en utredning om en elevs frånvaro har inletts ska rektorn se till att frånvaron snarast anmäls till huvudmannen. Om eleven går i en förskoleklass, grundskola eller grundsärskola med en annan huvudman än hemkommunen ska huvudmannen snarast informera hemkommunen om huvudmannen har inletts en utredning om elevens frånvaro.¹¹

Gymnasie- och gymnasiesärskolan

Utbildningens omfattning och garanterad undervisningstid

Gymnasieskolan är inte en obligatorisk skolform och omfattas inte av skolplikten. Utbildningen i gymnasieskolan består av nationella program, som är yrkesprogram eller högskoleförberedande program, introduktionsprogram och vidareutbildning i form av ett fjärde tekniskt år. Utbildningen på nationella program och ett fjärde tekniskt år ska bedrivas som heltidsstudier och på introduktionsprogram i en omfattning som motsvarar heltidsstudier.

Gymnasiesärskolan är, precis som gymnasieskolan, en icke-obligatorisk skolform men riktad till elever med utvecklingsstörning. De ungdomar som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan har rätt att bli mottagna i gymnasiesärskola om utbildningen påbörjas före utgången av det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.¹²

Frånvaro och ledighet i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

En elev i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl att utebli. Om en elev på grund av sjukdom eller av annan orsak inte kan delta i skolarbetet, ska det snarast anmälas. Rektorn får bevilja en elev ledighet från skolarbetet för enskilda angelägenheter eller om det är nödvändigt för att eleven ska kunna utföra uppgifter som har samband med en gymnasial lärlingsanställning. Eleven får också i mindre omfattning befrias från vissa undervisningspass eller från annat skolarbete av rektorn.¹³

Om en elev utan giltigt skäl uteblir från den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, ska rektorn se till att elevens vårdnadshavare informeras samma dag om att eleven har varit frånvarande. Om det finns särskilda skäl behöver elevens vårdnadshavare inte informeras samma dag. När det gäller myndiga elevers skolgång finns det inga bestämmelser som säger att skolan ska kontakta föräldrarna. Om föräldrar till en myndig elev vill ta del av uppgifter om eleven krävs elevens samtycke. Om en elev som inte har fyllt 20 år är frånvarande utan giltigt skäl i betydande utsträckning vid en gymnasieskola med en annan

¹⁰ 7 kap. 19 a § skollagen, Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:40) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

¹¹ 7 kap. 19 a § tredje stycket och 22 § skollagen.

¹² 18 kap. 2 och 4 §§ skollagen.

¹³ 15 kap. 16 § och 18 kap. 16 § skollagen, 12 kap. 1 och 2 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

huvudman än hemkommunen ska huvudmannen snarast meddela detta till elevens hemkommun.¹⁴

Utredning av upprepad eller längre frånvaro

Gymnasieskolan har ett ansvar för att alla elever på ett nationellt program har möjlighet att uppnå kraven för en gymnasieexamen och att varje elev som avslutat ett introduktionsprogram har tillräckliga kunskaper för att antingen fortsätta sin utbildning eller vara förberedd för att etablera sig på arbetsmarknaden. Sedan 2018 anger skollagen att vid upprepad eller längre frånvaro ska rektor se till att frånvaron skyndsamt utreds om det inte är obehövt, oavsett om det är fråga om giltig eller ogiltig frånvaro. Även inom gymnasieskolan ska en utredning om särskilt stöd inledas om förutsättningarna är uppfyllda och vid behov ska ett åtgärdsprogram tas fram. I gymnasieskolan kan detta innebära reducerat program vilket innebär att en elev befrias från undervisningen i en eller flera kurser. Detta kan dock innebära att skolan inte får utfärda en gymnasieexamen, vilket i sin tur kan få konsekvenser för elevens möjlighet att studera vidare. I gymnasiesärskolan kan ett åtgärdsprogram innebära reducering av ett nationellt program.¹⁵

Huvudmannen är skyldig att meddela elevens hemkommun så snart en elev börjar eller slutar vid en gymnasie- eller gymnasiesärskola med en annan huvudman än hemkommunen. Denna skyldighet påverkar inte huvudmannens ansvar för att ge stöd eller särskilt stöd till elever.¹⁶

Uppgifter om omfattning av frånvaro i betygen

Eleverna ska få ett utdrag ur betygs katalogen minst två gånger per läsår. Utdraget ska innehålla uppgift om omfattningen av den frånvaro som eleven har haft utan giltigt skäl under terminen. Om det saknas underlag för bedömning av en elevs kunskaper på grund av elevens frånvaro ska betyg inte sättas.¹⁷

Avslutade studier

Om en elev inte kommer till den utbildning eleven har antagits till och inte heller anmäler giltig orsak att utebli inom tre dagar efter det att den första terminen har startat anses eleven ha avslutat utbildningen. En elev anses även ha avslutat sin utbildning om eleven har uteblivit från utbildningen under mer än en månad i följd utan att detta har berott på sjukdom eller beviljad ledighet. Rektor får dock besluta att eleven inte ska anses ha avslutat utbildningen trots att eleven har uteblivit under minst en månad i följd, om det finns synnerliga skäl.¹⁸

¹⁴ 15 kap. 15 och 16 §§ och 18 kap. 16 § skollagen, Socialstyrelsen och Skolverket (2016). *Vägledning för elevhälsan*, s. 67.

¹⁵ Förordning (SKOLFS 2011:44) om läroplan för gymnasieskolan, Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:40) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram s. 41, 3 kap. 5 och 9 §§, 10 kap. 13 §, 15 kap. 16 § och 18 kap. 16 § skollagen.

¹⁶ 15 kap. 15 § och 18 kap. 15 § skollagen.

¹⁷ 8 kap. 9 § gymnasieförordningen och 15 kap. 27 § skollagen.

¹⁸ 12 kap. 3, 4 a §§ gymnasieförordningen.

Begreppsanvändning: frånvaro

Frånvaro nämns i skollagen med begreppen giltig och ogiltig frånvaro samt upprepad eller längre frånvaro, men begreppen är inte specifikt reglerade. Detta betyder att det är rektor eller den lärare som undervisar en elev som avgör om en elev anses frånvarande eller närvarande.¹⁹

På Skolverkets webbplats definieras ogiltig frånvaro som frånvaro som vårdnadshavaren inte har meddelat eller bekräftat för skolan. Det kan även röra sig om sen ankomst eller ströfrånvaro. Giltig frånvaro kan röra sig om sjukdom eller läkarbesök. Det kan även inkludera ledighet som skolan har beviljat för en elev i förväg eller om rektor har beslutat att en elev i någon av de obligatoriska skolformerna ska få befrielse från ett ämne. Att få befrielse betyder att en elev inte behöver delta i vissa obligatoriska inslag av undervisningen. Om en elev ansökt om ledighet och rektor inte beviljat det och eleven väljer att ändå inte komma till skolan, räknas det som ogiltig frånvaro.²⁰

I den statliga utredningen om elevfrånvaro *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* används begreppet problematisk frånvaro. Med problematisk frånvaro avses all frånvaro som kan påverka elevens måluppfyllelse, oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig. Begreppet utgår dock från att en bedömning görs i varje enskilt fall. Medan en elev kan vara frånvarande utan att måluppfyllelsen påverkas nämnvärt, kan relativt liten frånvaro få stora konsekvenser för måluppfyllelsen för en annan elev.²¹

Att främja närvaro och agera vid frånvaro

I detta avsnitt beskriver vi kort hur skolor bör arbeta för att främja närvaro och förebygga frånvaro, det vill säga de områden som vi har fokuserat på då vi har undersökt vad som sker ute i verksamheterna. Dessa områden utgör en grund för våra fallstudier om skolors och huvudmäns arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Avsnittet utgår från Skolverkets webbaserade stöd riktat till skolor och huvudmän samt den statliga utredningen om frånvaro. De områden som lyfts särskilt i dessa stöd är:

- en skolmiljö präglad av trygghet och goda relationer,
- verksamhetens organisation,
- en god lärandemiljö,
- vikten av att uppmärksamma frånvaro och agera.

¹⁹ 7 kap. 15 – 17, 19 a §§, 15 kap. 16 § och 18 kap. 16 § skollagen samt Skolverket.se (2021).

Frånvaro i skolan. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/franvaro-i-skolan>. Hämtad 2021-05-12.

²⁰ Skolverket.se (2021). *Frånvaro i skolan*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/franvaro-i-skolan>. Hämtad 2021-05-12. 3 kap. 7 och 9 §§ och 7 kap. 18 och 19 §§ skollagen 4 kap. 8 § skolförordningen, 12 kap. 1 och 2 §§ gymnasieförordningen.

²¹ SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*, s. 233–234.

En skolmiljö präglad av trygghet och goda relationer

Att främja närvaro är en del av skolors arbete med att förebygga frånvaro. Internationell forskning lyfter faktorer som trygghet, höga förväntningar på undervisningen, sociala relationer och tillit mellan elever, lärare och annan skolpersonal och vårdnadshavare som viktiga för att främja närvaro. För att främja närvaro måste skolan arbeta övergripande, det vill säga genom insatser för en god social och fysisk skolmiljö snarare än att förlägga orsaker och lösningar på den enskilda individen.²²

En god skolmiljö utgår från goda relationer och trygghet. Det kan handla om att lärarna ger uppmärksamhet, stöd och visar intresse för eleverna. Det rör sig även om att eleverna har möjlighet att lära känna varandra, exempelvis genom grupparbeten i olika konstellationer. Utmaningar i att uppnå detta kan vara stora klasser, bristande tid eller många lärarbyten.²³

Verksamhetens organisation

Hur skolan väljer att organisera sin verksamhet är av betydelse för att främja närvaro. Oavsett klasstorlek är det sociala klimatet av stor betydelse för elevers närvaro. Medan stora klasser kan leda till sämre stöd, högre ljudnivå och stök kan mindre klasser bidra till större social kontroll vilket kan öka risken för utanförskap.²⁴ Även schemaläggning är väsentlig för elevers närvaro. Håltimmar kan utgöra en risk för ökad frånvaro och skoldagen bör därför organiseras så att dagarna så långt det är möjligt är sammanhållna.²⁵ Ett annat riskmoment är överlämningar mellan stadier, mellan skolor och mellan skolformer. För att överlämningar ska gå så smidigt som möjligt bör skolor ha utarbetade rutiner som inkluderar ett förtroendefullt samarbete mellan skola och vårdnadshavaren, mellan skolor och som innefattar god dokumentation.²⁶

En god lärandemiljö

Skolan kan främja närvaro genom tidiga insatser och genom att ha individens behov i fokus. Det är viktigt att all skolpersonal deltar i arbetet med att främja närvaro, utifrån sin roll och sitt uppdrag. Lärare behöver på olika sätt bidra till en god lärandemiljö som kännetecknas av trygghet och studiero genom att bygga tillitsfulla relationer till eleverna, anpassa undervisningen efter elevernas behov.²⁷ Elevers delaktighet är viktig för elevernas trivsel, motivation, skolresultat, och tro på sin egen förmåga. Det handlar även om att skapa en miljö där elever känner sig

²² Maxwell, L. E. (2016). School building condition, social climate, student attendance and academic achievement: A mediation model. *Journal of Environmental Psychology* 46, s. 206–216 och Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro. Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur och kultur, s. 67.

²³ Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro. Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur och kultur.

²⁴ Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro. Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur och kultur.

²⁵ SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*.

²⁶ Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro. Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur och kultur.

²⁷ Skolverket.se (2021). *Främja närvaro och förebygga frånvaro*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framja-narvaro-och-forebygga-franvaro>. Hämtad 2021-06-04.

hemma, fri från kränkningar och diskriminering. I Skolverkets kunskapsöversikt *Hälsa för lärande – lärande för hälsa* lyfts begreppet KASAM, känsla av sammanhang. Detta innebär att skolan skapar en miljö som den enskilda eleven upplever begriplig, hanterbar och meningsfull så att hen har en känsla av sammanhang.²⁸

Elevhälsan har en viktig roll i skolors arbete att främja närvaro. På övergripande nivå kan det röra sig om elevernas arbetsmiljö, att stödja vid övergångar mellan stadier eller att bidra vid anpassningar av undervisningen.²⁹ På individuell nivå kan det röra sig om att säkerställa att de stödbehov som synliggörs genom en utredning av frånvaron tillgodoses. Elevhälsan ska främst agera förebyggande och hälsofrämjande och stötta elevernas utveckling mot utbildningens mål.³⁰ Elevhälsans personal, lärare och rektor har ett gemensamt ansvar att stödja elevers kunskapsutveckling och sociala mål vilket innebär att dessa yrkesgrupper behöver samverka på skolan.

Att uppmärksamma och agera vid frånvaro

Att frånvaron uppmärksammas och att orsaker till frånvaro utreds på gruppnivå är en utgångspunkt för att skola och huvudman ska kunna arbeta frånvaroförebyggande. Syftet med att utreda orsaker till frånvaro på gruppnivå, såväl som för enskilda elever, är att se mönster i frånvaron och identifiera orsaker till frånvaro för att kunna sätta in rätt åtgärder för att främja närvaro och förebygga frånvaro. En förutsättning är goda närvarorutiner där det är tydligt för såväl skolpersonal, elever och vårdnadshavare vilket ansvar de har för elevens närvaro. Det krävs kännedom om vad som gäller vid såväl giltig som ogiltig frånvaro men även en god samverkan mellan skola och vårdnadshavare. Det är centralt att skolan har goda rutiner för närvaroregistrering och att läraren tar sitt ansvar att registrera närvaro. Om närvaron inte registreras kan skola och huvudman inte följa upp frånvaron inom ramen för sitt systematiska kvalitetsarbete och kan således inte sätta in rätt resurser.³¹ I såväl de obligatoriska skolformerna som gymnasie- och gymnasiesärskolan har huvudmannen ett ansvar för att skolan och rektorn har förutsättningar att uppmärksamma och utreda elevers frånvaro. I detta ingår att stötta rektorn i arbetet med att skapa rutiner för att främja närvaron och motverka frånvaro.³²

Skolverket framhäver vikten av att eleven är delaktig i utredningen för att skapa förståelse för hur eleven upplever sin skolsituation, såväl undervisningen som den sociala miljön. Det är även viktigt att både elev och vårdnadshavare är delaktig i diskussionen kring åtgärder. Om det i utredningen kommer fram att en kombination av faktorer i skolan, hemmet och hos individen som är orsak till

²⁸ Skolverket (2019). *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*, s. 138.

²⁹ Socialstyrelsen och Skolverket (2016.) *Vägledning för elevhälsa*, s. 112.

³⁰ 2 kap. 25 § skollagen.

³¹ Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro. Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur och kultur, s. 105.

³² Skolverket.se (2021). *Frånvaro i skolan*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/franvaro-i-skolan>. Hämtad 2021-04-25.

frånvaron kan det vara relevant att samverka med externa aktörer, exempelvis socialtjänst och hälso- och sjukvård.³³

Tidigare kartläggningar av elevfrånvaro

Tidigare har elevfrånvaron i de obligatoriska skolformerna följts upp av skolmyndigheterna i studier genomförda av Skolverket 2008³⁴ och 2010³⁵ samt av Skolinspektionen 2016³⁶. Dessa studier har även undersökt skolors förebyggande arbete med skolfrånvaro. Elevehälsans arbete med skolfrånvaro i de obligatoriska skolformerna undersöktes 2016 i SOU 2016:94.³⁷ En nationell kartläggning av omfattningen av frånvaro i gymnasieskolan publicerades av Skolverket 2014.³⁸ Studien inkluderade skolors förebyggande frånvaroarbeta. Under 2020 genomfördes ett antal studier som syftade till att mäta förändringar i elevers frånvaro med anledning av covid-19-pandemin; två av Skolverket³⁹ och en av IFAU⁴⁰.

Tidigare kartläggningar av frånvaron i de obligatoriska skolformerna

Tidigare kartläggningar av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna fokuserade på omfattningen av ogiltig frånvaro och kartlade såväl sammanhängande frånvaro som ströfrånvaro. Studierna skiljde sig åt metodologiskt då de riktat sig till olika respondenter, mätt frånvaron under delvis olika referensperioder och till viss del använt olika definitioner av ogiltig frånvaro. Skolverkets studier (2008, 2010) riktade sig till samtliga kommunala utbildningsförvaltningar och ett urval fristående skolor. Studien bad respondenterna att ange antal fall med ogiltig fullständig frånvaro som pågått i minst en månad i månaden maj det studerade läsåret och att ange antal fall av återkommande ogiltig ströfrånvaro som pågått under minst två månader. Ströfrånvaro definierades här som frånvaro från vissa lektioner, ämnen eller dagar.

Skolinspektionen (2016) riktade sig direkt till samtliga skolenheter i de obligatoriska skolformerna. Myndigheten bad respondenterna om uppgifter om antal fall av ogiltig och sammanhängande frånvaro i november månad det studerade läsåret som pågått minst en månad och antal fall med ogiltig

³³ Skolverket.se (2021). *Främja närvaro och förebygga frånvaro*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framja-narvaro-och-forebygga-franvaro>. Hämtad 2021-06-04.

³⁴ Skolverket (2008). *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*. Rapport 309.

³⁵ Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*. Rapport 341.

³⁶ Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. Skolinspektionen (2016) *Omfattande frånvaro. En granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro*.

³⁷ SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*.

³⁸ Skolverket (2014). *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan – en nationell kartläggning*. Rapport 416.

³⁹ Skolverket (2020). *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för april 2020*.

Skolverket (2020). *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för maj 2020*.

⁴⁰ IFAU (2021). *Barn och unga under coronapandemin. Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde*. Rapport 2021:2. Sjögren, A. (red), Engdahl, M., Hall, C., Holmlund, H., Lundin, M., Muhrad, H., och Öckert B.

ströfrånvaro som pågått under minst två månader. Ströfrånvaro definierade här som enstaka lektioner eller dagar om minst 5 procent frånvaro.

Att dessa kartläggningar skiljer sig metodologiskt försvårar jämförelser över tid. Skolinspektionen gjorde dock en sammanfattande bedömning i sin rapport att omfattningen av antal elever med ogiltig sammanhängande frånvaro inte förändrats över tid. Hösten 2015 rapporterades 1 700 elever ha ogiltig sammanhängande frånvaro i en månad eller mer. Däremot rapporterade Skolinspektionens kartläggning ett betydligt högre antal elever med ogiltig ströfrånvaro jämfört med Skolverkets kartläggning 2008, 18 000 jämfört med omkring 4 500 elever.⁴¹ I sin rapport menar Skolinspektionen att ökningen kan bero på tidigare underrapportering eller förbättrade rutiner och frånvarorapporteringssystem, snarare än en förändring av den faktiska frånvaron.⁴²

Den ideella föreningen Prestationsprinsen i samarbete med Skandias stiftelse Idéer för livet genomförde våren 2016 en kartläggning av den totala frånvaron, det vill säga anmäld och oanmäld frånvaro i grundskolans årskurs 4–6 och 7–9. Studien riktade sig till 487 skolledare och 186 kommuner och visade att sett till total frånvaro var antalet elever med en frånvaro som översteg 10 procent betydligt högre än tidigare studier visat (Skolverkets och Skolinspektionens tidigare studier hade endast sett till ogiltig frånvaro). Kommunerna uppgav att över 50 000 elever hade en frånvaro på 10–19 procent och omkring 18 000 elever hade en frånvaro på över 20 procent.⁴³

Tidigare kartläggning av frånvaron i gymnasieskolan

Skolverket genomförde 2014 en nationell kartläggning av frånvaro och närvaro i gymnasieskolan. Studien redovisade att läsåret 2012/13 fick 6,4 procent av de elever som beviljats studiehjälp från CSN indragen studiehjälp till följd av ogiltig frånvaro. Av de elever som fick studiehjälpen indragen var majoriteten, 63 procent, män.

I rapporten konstaterades även att definitioner av giltig och ogiltig frånvaro varierar mellan skolor, vilket kan leda till att elevers frånvaro inte blir likvärdigt bedömd. Vidare framkom det att omkring tre av tio huvudmän inte ansåg att det var huvudmannens ansvar att minska elevfrånvaro i gymnasieskolan och att endast två av tio huvudmän ansåg att deras arbete med att minska elevfrånvaro varit verkningsfullt.⁴⁴

Tidigare kartläggningar med anledning av covid-19-pandemin

Ett antal kartläggningar av frånvaro har gjorts med anledning av covid-19-pandemin.

⁴¹ Skolverket (2008). *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*. Rapport 309

⁴² Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*.

⁴³ Prestationsprinsen (2016). *Skolans tomma stolar. Om frånvaro i grundskolan och hur kommuner och skolor arbetar med frågan*.

⁴⁴ Skolverket (2014). *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan – en nationell kartläggning*. Rapport 416.

Under våren 2020 genomförde Skolverket två studier som syftade till att undersöka i vilken utsträckning omfattningen av frånvaron bland elever, barn och skolpersonal hade förändrats med anledning av covid-19-pandemin, en i april och en i maj. Studierna syftade till att ge en ögonblicksbild av situationen, och aspekter såsom definitioner av frånvaro eller frånvarons omfattning togs inte i beaktande utan varje huvudman angav förändringen i frånvaro utifrån sin egen definition och sätt att mäta frånvaro. Skolverket fick i april in uppgifter av 39 huvudmän och i maj av 40. I april bedömdes den samlade frånvaron bland elever i grundskolan vara omkring 35 procent högre än under motsvarande period året innan, i grundsärskolan mellan 20 och 50 procent högre. I gymnasieskolan var frånvaron generellt lägre, medan omkring hälften av de svarande huvudmännen uppgav att frånvaron i gymnasieskolan ökat. I maj bedömdes frånvaron i grundskolan vara omkring 20 procent högre än under motsvarande period året innan, i grundsärskolan bedömdes frånvaron vara oförändrad, i gymnasieskolan bedömdes frånvaron vara 35 procent lägre. För gymnasieskolan var bilden mer splittrad: vissa huvudmän uppgav att frånvaron ökat medan andra uppgav att frånvaron minskat.⁴⁵

IFAU använde frånvarouppgifter för samtliga användare av ett skoladministrativt system för att få en bild över hur frånvaro bland elever i grundskolan förändrats i samband med covid-19-pandemin. IFAU hade endast tillgång till de frånvaroanmälningar som skett via telefon och inte anmälningar som skett digitalt, exempelvis via en applikation eller dator. Efter beräkningar valde IFAU att korrigera inkomna uppgifter genom att multiplicera med faktorn 2,5. Enligt IFAU:s beräkningar ökade frånvaron kraftigt i mars 2020, en ökning med 25 procent jämfört med samma period året dessförinnan, men låg månaderna efter någon eller några procentenheter högre jämfört med motsvarande period året innan.⁴⁶

Studiens syften och genomförande

Syftet med denna studie är att på nationell nivå ge en deskriptiv bild av hur stor andel av eleverna som är frånvarande från skolan och i vilken omfattning de är det. Studien ämnar också belysa skolors arbete med att förebygga elevfrånvaro med särskilt fokus på elevhälsans arbete. Mot bakgrund av huvudmannens ansvar enligt skollagen syftar studien även till att beskriva huvudmännens övergripande ansvarstagande i styrkedjan kopplat till skolors arbete med frånvaro. De skolformer som ingår i studien är förskoleklass, grund-, grundsär-, same- och specialskolan samt gymnasie- och gymnasiesärskolan.

Denna rapport bygger främst på enkäter till skolhuvudmän, intervjuer med rektorer, lärare, elevhälsopersonal och representant för huvudmannen vid fyra

⁴⁵ Skolverket (2020). *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för april 2020.*

Skolverket (2020) *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för maj 2020.*

⁴⁶ IFAU (2021). *Barn och unga under coronapandemin. Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde.* Rapport 2021:2 Sjögren, A. (red), Engdahl, M., Hall, C., Holmlund, H., Lundin, M., Muhrad, H., och Öckert B.

grundskolor, en grundsärskola, fyra gymnasieskolor och en gymnasiesärskola samt statistik från CSN över ogiltig frånvaro i gymnasieskolan. Rapporten baseras på olika underlag för de olika skolformerna.

Kartläggning av frånvaron i de obligatoriska skolformerna och gymnasiesärskolan

För att kartlägga frånvaro i förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan har vi skickat en enkät till samtliga skolhuvudmän med ansvar för minst en skola inom dessa skolformer. Frånvaron inom gymnasiesärskolan kartlades på motsvarande sätt som i de obligatoriska skolformerna då frånvaron bland elever i gymnasiesärskolan inte omfattas av den CSN-statistik som vi använder som mått på frånvaron i gymnasieskolan (se nedan).

I enkäten bad vi respondenterna uppge antal elever uppdelat per årskurs med ogiltig frånvaro inom tre intervall: 5–14 procent, 15–29 procent respektive 30 procent frånvaro eller mer. Ogiltig frånvaro definieras som den frånvaro som inte är anmäld och frånvaro som inte är beviljad av skolan. Respondenterna fick även uppge antal elever uppdelat per årskurs med total frånvaro inom tre intervall: 15–29 procent, 30–49 procent respektive 50 procent eller mer. Total frånvaro definieras som summan av giltig och ogiltig frånvaro. Genom att inhämta uppgifter om elevers totala frånvaro får vi kunskap om elevers faktiska frånvaro, oavsett orsak. Den statistik som presenteras i rapporten beskriver omfattningen av elevers frånvaro under terminen. Däremot säger statistiken inget om frånvaron har varit sammanhängande eller om eleverna haft flera perioder med frånvaro under terminen.

Med anledning av covid-19-pandemin efterfrågades uppgifter för höstterminen 2019 och höstterminen 2020. Detta då pandemin bidrog till ökad frånvaro i landets skolor.⁴⁷ Genom att inkludera både höstterminen 2019 och höstterminen 2020 fångar studien ett ”normalläge” före covid-19-pandemin och en nulägesbild under pågående pandemi.

I anslutning till inrapporteringen av elevfrånvaro i enkäten har det funnits möjlighet för uppgiftslämnaren att kommentera siffrorna, vilket ett flertal huvudmän har valt att göra. Oftast handlar kommentarerna om att det förekommer en underrapportering av frånvaron, men någon huvudman har också signalerat att elever kan ha högre registrerad frånvaro än vad den faktiska frånvaron är. Skolverket har utifrån kommentarerna gjort en bedömning av huruvida uppgiftslämnarens inrapporterade uppgifter ska tas med i sammanställningarna till denna rapport eller inte. Uppgifter som har bedömts vara för osäkra har tagits bort.⁴⁸ Exempel på detta kan vara att huvudmannen saknar

⁴⁷ Skolverket (2020). *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för april 2020.*

Skolverket (2020). *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för maj 2020.*

⁴⁸ För att uppgifter som angetts ska tas med i sammanställningarna för denna kartläggning har Skolverket beslutat att endast uppgifter som fyllts i komplett för given årskurs tas med. Med det menas att samtliga tre frånvarointervall måste vara ifyllda för en given årskurs för att det ska tas

uppgifter om elevfrånvaro för flera av sina skolenheter. Ett annat exempel är att huvudmannen lämnat andra uppgifter än de som efterfrågats eller uppgifter som av uppgiftslämnaren själv har bedömts vara väldigt osäkra. Det kan till exempel bero på införande av ett nytt registreringssystem, vilket ofta innebär att det blir en inkörsperiod för skolorna och lärarna. Det kan ta ett tag innan ett system är i full drift så att den statistik som tas ut ur systemet blir tillförlitlig.

Kartläggning av frånvaro i gymnasieskolan

För att få en nationell bild av den ogiltiga frånvaron i gymnasieskolan har vi analyserat statistik från CSN. CSN är den statliga myndighet som har statistikansvar över området studiestöd. Det betyder att myndigheten har statistik över inrapporterad ogiltig frånvaro i gymnasieskolan. Kartläggningen av frånvaron i gymnasieskolan fokuserar på läsåren 2018/19 och 2019/20 samt inkluderar vissa jämförelser av utvecklingen av inrapporterad ogiltig frånvaro över tid från och med läsåret 2015/16.

CSN:s statistik

Elever som studerar heltid i gymnasieskolan har, från det att eleven fyllt 16 år och till och med det år då eleven fyller 20 år, rätt till studiehjälp. Studiehjälp är ett samlingsnamn för flera olika bidrag: studiebidrag, extra tillägg för familjer med låg inkomst, inackorderingstillägg och lärlingsersättning.

Om en elev utan giltig anledning är borta från skolan kan studiehjälpen bli indragen. I enlighet med CSN:s föreskrifter är skolan skyldig att lämna uppgifter om elevens utbildning, studietid, studiernas omfattning, studieaktivitet och studieresultat till CSN. Skolan ska rapportera in frånvaro till CSN när frånvaron bedöms vara ogiltig och omfattningen av frånvaron är av den grad att eleven inte längre bedöms bedriva heltidsstudier. Om CSN har hunnit att betala ut studiehjälp kan eleven bli återbetalningsskyldig.

Den gräns som CSN har satt för detta är frånvaro utan giltigt skäl om minst fyra timmar under en månads tid. Det är rektor som avgör vad som räknas som frånvaro utan giltigt skäl. Det kan röra sig om frånvaro från en lektion utan att ha giltigt skäl såsom beviljad ledighet eller sjukdom, återkommande sena ankomster eller att en elev lämnar lektionen för tidigt. I vissa fall kan skolan välja att inte rapportera in frånvaro till CSN, exempelvis om det finns särskilda anledningar till frånvaro såsom mobbning.

Den statistik som redovisas avser elever som någon gång under läsåret fått studiehjälpen indragen efter att skolan rapporterat att eleven inte längre är heltidsstuderande. Andelsuppgifterna visar hur stor andel av dem som beviljats

med i sammanställningen. Skolverket har granskat de uppgifter som fyllts i och tagit bort orimliga värden, fyllt i noll i vissa celler om Skolverket gjort ett antagande om att uppgiftslämnaren missat att fylla i noll och i stället lämnat cellen tom. Exempelvis om det bara är enstaka celler i matrisen som lämnats tomma och att uppgiftslämnaren inte fyllt i några nollor i några fält. Vidare har Skolverket också kontrollerat att huvudmän inte rapporterat en högre ogiltig frånvaro än total frånvaro eller att antalet frånvarande elever överstiger antalet elever totalt inom huvudmannen.

studiehjälp för det aktuella läsåret som fått ett beslut om indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Statistiken visar däremot inte omfattningen av elevens frånvaro eftersom sådana uppgifter inte samlas in.⁴⁹

Elevfrånvaro och skolors sammansättning

För att analysera elevfrånvaro utifrån skolors sammansättning har Skolverket beställt data från CSN på skolenhetsnivå, avseende antalet elever med studiehjälp och antalet elever med indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Utifrån det har Skolverket kopplat på statistik från Skolverkets register avseende antal elever på skolenheten, andel elever på skolenheten som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning samt andel elever på skolenheten med utländsk bakgrund.⁵⁰

Huvudmännens övergripande ansvarstagande

För att få en nationell bild av huvudmännens övergripande ansvarstagande för skolors arbete kopplat till frånvaro ställdes ett antal frågor rörande detta i den enkät som skickades till samtliga huvudmän med ansvar för minst en skola inom förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan. Enkäten innehöll frågor kring huvudmäns stöd till rektorer gällande registrering och uppföljning av frånvarons omfattning, arbete för att främja närvaro och förebygga frånvaro samt samverkan med externa aktörer. Huvudmän med ansvar för minst en skola inom de obligatoriska skolformerna fick dessutom ett antal frågor kopplade till skolpliktsbevakning.

För att få en ökad förståelse för huvudmännens arbete med frånvaro inom förskoleklass, grund-, grundsär-, gymnasie- och gymnasiesärskolan ställdes fördjupande frågor i intervjuer med representanter för huvudmän för de skolor som intervjuades inom ramen för studiens fallstudier (se ovan). Syftet med intervjuerna var att genom fallstudier få en bild av hur några huvudmän arbetar med elevfrånvaro. Dessa intervjuer syftar inte till att ge en generaliserbar bild av

⁴⁹ CSN.se (2020). *Bidrag för gymnasiestudier i Sverige. Studiehjälp och andra bidrag.* <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/bidrag-for-gymnasiestudier-i-sverige.html>. Hämtad 2020-02-12.

⁵⁰ De två informationskällorna beskriver delvis olika data. CSN:s statistik avser de skolenheter som någon gång under läsåret haft elever på skolenheten som varit berättigade till studiehjälp medan Skolverkets statistik avser antalet elever per skolenhet i oktober aktuellt år. På grund av att det är två olika insamlingar samt på grund av att det avser olika referensperioder så kommer det finnas differenser mellan Skolverkets elevstatistik och antalet elever per skolenhet som enligt CSN är berättigade till studiehjälp. Ett exempel är om en elev studerar på en skola under höstterminen men byter skola till vårterminen kommer eleven i CSN:s register att registreras två gånger, medan eleven i Skolverkets register endast kommer att registreras vid skolan eleven studerade vid i oktober.

Skolverket har jämfört CSN:s elevstatistik med Skolverkets register över antalet elever per skolenhet. För att få ett mer robust underlag att genomföra analyserna utifrån, har vi för de analyser som utförs i rapporten valt att exkludera de skolenheter där elevantalet skiljer sig mer än 10 procent mellan Skolverkets elevantal och CSN:s information om antalet elever med studiehjälp. Vi har också valt att exkludera alla skolor som enligt CSN har färre än 100 elever.

huvudmännens arbete kopplat till frånvaro. Totalt intervjuades sex representanter för huvudmännen med ansvar för de fyra grundskolorna som ingick i studien och fem representanter för huvudmännen med ansvar för de fyra gymnasieskolorna.

Enkäten som beskrivs ovan har inte skickats ut till huvudmän med ansvar endast för gymnasieskolan. Det betyder att vi för gymnasieskolan inte kommer att kunna ge en nationell bild av huvudmännens övergripande ansvarstagande för skolors arbete med frånvaro. Däremot ges fördjupande exempel på huvudmäns arbete utifrån våra fallstudier.

Skolors arbete med att förebygga elevfrånvaro

För att ge en bild av hur skolor arbetar med att förebygga elevfrånvaro genomförde vi intervjuer med rektor, minst en representant för elevhälsa och minst en undervisande lärare. Då det var relevant utifrån det sätt skolan organiserat sitt arbete kopplat till frånvaro på intervjuades även annan relevant skolpersonal såsom mentorer, speciallärare eller annan stödpersonal. Intervjuerna genomfördes vid fyra grundskolor, en grundsärskola, fyra gymnasieskolor och en gymnasiesärskola. För grundskolan intervjuades totalt 24 personer: fyra rektorer/biträdande rektor, 12 undervisande lärare samt åtta representanter för elevhälsan. En grundskola hade en grundsärskola där vi intervjuade rektor och två undervisande lärare, elevhälsan var den samma som för grundskolan och vid dessa intervjuer ställdes frågor som relaterade till grundsärskolan. För gymnasieskolan intervjuades totalt 26 personer: fyra rektorer, tio undervisande lärare, sex representanter för elevhälsan och tre personer inom kategorin ”annan skolpersonal”. En gymnasieskola hade en gymnasiesärskola och vi intervjuade två undervisande lärare i gymnasiesärskolan. Rektor och elevhälsa var den samma som för gymnasieskolan och vi ställde frågor kopplade till gymnasiesärskolan vid dessa intervjuer.

Syftet med intervjuerna var att utifrån ett antal fallstudier ge exempel på hur olika skolor arbetar med frånvaro. Det kan exempelvis röra sig om olika förekomst av rutiner, begreppsanvändning, rektors stöd från huvudmannen samt om elever har varit delaktiga i framtagande av arbetssätt och rutiner kopplat till frånvaro. Studien inkluderar en variation av skolor utifrån aspekter som kan tänkas påverka skolors arbetssätt såsom huvudmannatyp (kommunal eller enskild), skolans storlek (antal elever), andel elever med utländsk bakgrund och föräldrars utbildningsnivå. Vidare är de belägna i olika typer av miljöer – storstad, storstadsförort, större stad och glesbygd – och geografiskt spridda över landet. Gemensamt för grundskolorna är att de har elever i årskurserna F–9. I de små skolorna i urvalet innebär det vanligen att det finns en klass per årskurs och att klasserna ofta är relativt små.

Gymnasieskolorna varierar avseende andel inrapporterad ogiltig frånvaro till CSN.⁵¹ Studien gör inga anspråk på att leda till generaliserbara resultat gällande

⁵¹ Avser läsåret 2018/19. Notera att den uppgift om elevfrånvaro som används inte omfattar all frånvaro, utan enbart sådan som skolorna har rapporterat in till CSN, dvs. ogiltig frånvaro över en viss nivå. Se kapitel 1 för en beskrivning av CSN:s riktlinjer för denna rapportering. Som framgår

skolors arbete kopplat till frånvaro. Syftet med intervjuerna vid grundsär- och gymnasiesärskolorna var främst att hjälpa oss att utforma enkäterna riktad till huvudmännen för dessa skolformer.⁵²

Under höstterminen 2019 genomförde vi intervjuer på två grundskolor, en grundskola, en gymnasieskola och en gymnasiesärskola. Dessa intervjuer genomfördes på plats på skolorna. Med anledning av covid-19-pandemin tvingades resterande besök att skjutas upp till höstterminen 2020. Dessa genomfördes digitalt med hjälp av Teams (videokonferens).

Organisation och bemanning

Arbetsgruppen har bestått av Linda Ahlgren (uppdragsledare), Linda Wahlman, Marika Sanne och Christofer Lundin. Även Jenny Hedström och Fredrik Jonsson har bidragit i arbetet. Arbetet har följts av en intern referensgrupp där Eva Edlund, Lars Hanisch och Lydia Folke, alla Skolverket, har lämnat värdefulla synpunkter.

Vi som arbetar med studien vill rikta ett varmt tack till alla skolhuvudmän som har tagit sig tid att besvara enkäten. Vi är även djupt tacksamma gentemot de huvudmän och skolor som har låtit sig bli intervjuade. Stort tack också till Peter Engberg vid CSN som varit behjälplig i framtagandet av statistik.

Rapportens disposition

I kapitel 2 redovisas omfattning av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna följt av omfattningen av elevfrånvaro i gymnasie- och gymnasiesärskolan i kapitel 3. I kapitel 4 redovisas en nationell kartläggning av huvudmäns arbete med frånvaro. Kartläggningen inkluderar huvudmäns arbete kopplat till de obligatoriska skolformerna och gymnasiesärskolan. I kapitel 5 ges utifrån fyra fallskolor exempel på hur skolor arbetar med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Detta följs av en redogörelse av gymnasieskolors arbete med frånvaro utifrån fyra exempelskolor. Kapitel 7, slutligen, rymmer en sammanfattande diskussion.

nedan, gör skolorna också en bedömning i de enskilda fallen, när de tar ställning till om CSN-rapportering ska göras eller inte.

⁵² För exempel på intervjufrågor se bilaga.

2 Omfattningen av elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna

Inledning

För att ge en nationell bild av hur frånvaron ser ut i de obligatoriska skolformerna kommer detta avsnitt att presentera resultaten från de enkäter som besvarats av huvudmännen inom förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan samt sameskolan. Grundsärskolan redovisas för sig, medan övriga redovisas tillsammans med grundskolan.

Uppgifterna som har rapporterats in av huvudmännen bygger på lärarnas frånvaroregistreringar på skolorna. Detta behöver nödvändigtvis inte alltid spegla den faktiska frånvaron. Vi har fått flera indikationer på att de uppgifter som finns registrerade i systemen inte ger en helt rättvisande bild av hur många elever som faktiskt är frånvarande och i vilken omfattning.

All frånvaro rapporteras inte

Studien visar att inte all frånvaro registreras på skolorna. I vår enkät bad vi huvudmännen att uppge hur stor andel av lektionerna som närvarorapporterades under höstterminen 2020. Av de svarande uppger närmare 50 procent att de inte vet hur hög rapporteringsgraden är. Vidare uppger runt 40 procent en rapporteringsgrad på 90–100 procent och runt 10 procent uppger en rapporteringsgrad på 10–89 procent. Det framkom även i fallstudierna att rapporteringsgraden kan variera stort mellan skolor, mellan lärare och mellan olika lektioner.

Vidare beskrev huvudmän i kommentarerna till enkäten att frånvaro inte alltid registreras för samtliga elever. Elever med anpassad studiegång och elever med lång och omfattande frånvaro, ofta benämnt hemmasittare, blir inte alltid synliga i statistiken. När det gäller elever med lång och omfattande frånvaro nämner en huvudman att skolan och vårdnadshavare ofta är medvetna om den frånvaroproblematik som finns hos eleven och att om frånvaro registreras för eleven vid varje tillfälle, skickar systemet per automatik ut meddelanden till vårdnadshavare om att eleven är frånvarande. Det skulle då innebära väldigt många meddelanden till vårdnadshavare. Sammantaget tyder detta på att den frånvaro som registrerats är en underskattning av den faktiska frånvaron.

Omfattning av ogiltig frånvaro i förskoleklass, grund-, special- och sameskolan

Studien visar att i genomsnitt 4 procent av eleverna i grundskolan (inklusive förskoleklass, same- och specialskolan) har haft en ogiltig frånvaro på minst 5 procent under höstterminen 2020, se tabell 1. Majoriteten av dessa elever har haft en frånvaro på mellan 5 och 14 procent. Studien visar också att det är betydligt vanligare att elever på högstadiet har en ogiltig frånvaro på minst 5 procent jämfört

med elever i både låg- och mellanstadiet samt förskoleklass. Detta gäller för samtliga tre frånvarointervall i tabell 1.

Vid en jämförelse av årskurs 6 med årskurs 7 ses ett tydligt hopp, när eleverna går från mellanstadiet till högstadiet. Bland eleverna i årskurs 6 var det runt 3 procent som varit ogiltigt frånvarande minst 5 procent under höstterminen 2020 medan motsvarande andel för årskurs 7 är mer än dubbelt så hög, närmare 7 procent. I årskurs 8 och 9 ökar den ogiltiga frånvaron ytterligare till runt 10 procent.

Tabell 1. Andelen elever (%) inom förskoleklass och grundskolan (inkl. sameskolan och specialskolan) med en ogiltig frånvaro på minst 5 procent. Uppdelning efter grad av ogiltig frånvaro samt årskurs. Höstterminen 2020.

Årskurs	5–14 %	15–29 %	Minst 30 %	Summa (minst 5 %)	Svarsfrekvens ⁵³ (viktad efter elever per årskurs i riket)
Förskoleklass	1,7 %	0,3 %	0,4 %	2,4 %	78 %
Årskurs 1	1,2 %	0,2 %	0,2 %	1,7 %	79 %
Årskurs 2	1,1 %	0,2 %	0,1 %	1,5 %	79 %
Årskurs 3	1,2 %	0,2 %	0,1 %	1,5 %	79 %
Årskurs 4	1,5 %	0,3 %	0,2 %	1,9 %	79 %
Årskurs 5	1,6 %	0,3 %	0,2 %	2,0 %	79 %
Årskurs 6	2,2 %	0,4 %	0,3 %	2,9 %	78 %
Årskurs 7	4,7 %	1,3 %	0,9 %	6,9 %	78 %
Årskurs 8	6,2 %	2,1 %	1,3 %	9,5 %	79 %
Årskurs 9	7,1 %	2,3 %	1,6 %	10,9 %	79 %
Totalt	2,8 %	0,7 %	0,5 %	4,1 %	79 %

Majoriteten av eleverna med ogiltig frånvaro har haft en genomsnittlig frånvaro på mellan 5 och 14 procent under terminen, men en betydande andel elever har också haft en ogiltig frånvaro på 15 procent eller mer, inte minst högstadiel eleverna. Av eleverna i årskurs 9 kan vi exempelvis se att 2,3 procent av eleverna har haft en ogiltig frånvaro på mellan 15 och 29 procent och 1,6 procent av eleverna har haft en ogiltig frånvaro på minst 30 procent under höstterminen 2020.

Omfattning av den totala frånvaron i grundskolan och förskoleklass

Denna del fokuserar på elevens totala frånvaro, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro. Detta inkluderar utöver ogiltig frånvaro även anmäld frånvaro såsom sjukdom eller annan ledighet som har anmälts av vårdnadshavaren. Vi valde att kartlägga den frånvaro som uppgått till i genomsnitt minst 15 procent under en termin, vilket motsvarar mer än två veckors frånvaro totalt. Elever vars frånvaro understiger denna omfattning, exempelvis om en elev har varit borta en vecka på

⁵³ Svarsfrekvensen är beräknad genom att summera elevantalet för de huvudmän som har svarat på uppgifter kring antalet frånvarande elever och dividera detta med antalet elever totalt sett i årskursen i riket.

grund av sjukdom och därutöver haft en veckas beviljad ledighet, kommer således inte att synas i statistiken.

Studien visar att en betydande andel av eleverna har varit frånvarande minst 15 procent under höstterminen 2020, totalt sett en av fyra elever. Som tabell 1 visar är andelen elever med ogiltig frånvaro under höstterminen 2020 betydligt lägre vilket innebär att den totala frånvaron till största del består av giltig frånvaro.

I linje med den ogiltiga frånvaron framkommer att den totala frånvaron är högre i högstadiet jämfört med förskoleklass, låg- och mellanstadiet. Däremot är inte de procentuella skillnaderna mellan stadierna lika stora som de skillnader vi såg gällande ogiltig frånvaro. I högstadiet har cirka en av tre elever varit frånvarande från skolan minst 15 procent av terminen. I mellanstadiet är det i stället närmare en av fyra elever som varit frånvarande i samma utsträckning och i lågstadiet och förskoleklass cirka en av fem elever.

De flesta av dessa elever har en frånvaro på mellan 15 och 29 procent. För årskurs 8 och 9 ser vi emellertid att en av tio elever i årskurserna har en frånvaro på minst 30 procent, vilket under höstterminen motsvarar en frånvaro på ungefär 5 veckor eller mer. Se tabell 2.

Tabell 2. Andelen elever (%) inom förskoleklass och grundskolan (inkl. sameskolan och specialsolan) med en total frånvaro på minst 15 procent. Uppdelning efter grad av total frånvaro samt årskurs. Höstterminen 2020.⁵⁴

Årskurs	15–29 % ⁵⁵	30–49 %	Minst 50 %	Summa (minst 15 %)	Svarsfrekvens (antal elever per årskurs i riket)
Förskoleklass	17 %	4 %	0,9 %	21 %	79 %
Årskurs 1	18 %	3 %	0,6 %	21 %	79 %
Årskurs 2	17 %	3 %	0,5 %	20 %	80 %
Årskurs 3	17 %	3 %	0,5 %	21 %	79 %
Årskurs 4	18 %	4 %	0,7 %	22 %	80 %
Årskurs 5	20 %	4 %	0,8 %	24 %	80 %
Årskurs 6	19 %	4 %	1,2 %	25 %	79 %
Årskurs 7	22 %	6 %	2,1 %	30 %	80 %
Årskurs 8	23 %	7 %	3,0 %	34 %	80 %
Årskurs 9	24 %	8 %	3,2 %	34 %	79 %
Totalt	19 %	5 %	1,3 %	25 %	79 %

⁵⁴ En stor enskild huvudman har rapporterat in antalet elever som har en total frånvaro på 30 procent eller mer. Dessa finns redovisade inom intervallet 30–49%. Det innebär att andelen elever med en frånvaro på 30–49% kan bli överskattad samtidigt som andelen elever med frånvaro på minst 50% kan bli underskattad.

⁵⁵ För en stor kommunal huvudman saknas här elever som har en frånvaro under 20 procent vilket innebär att elever med en frånvaro på 15–29 procent blir underskattad.

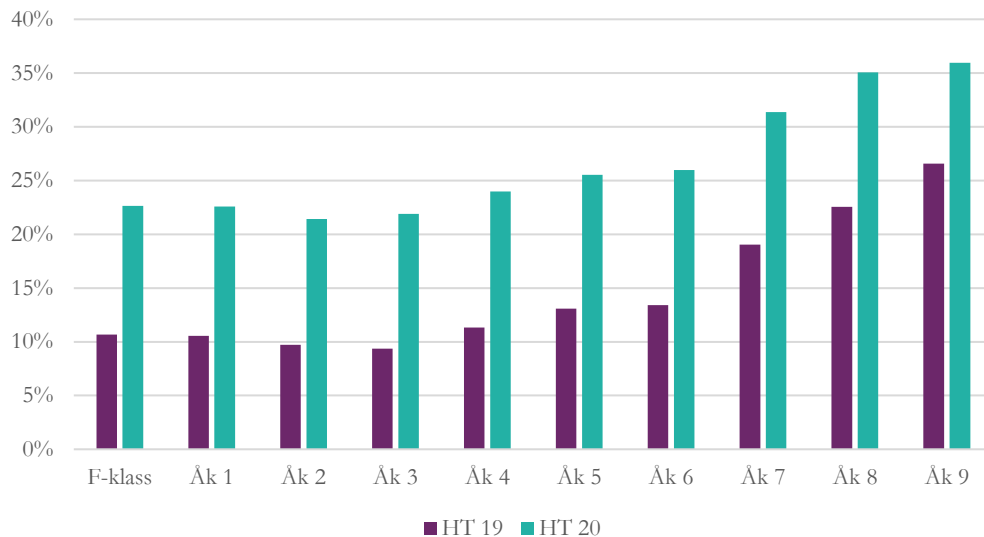
I kommentarerna till enkäten har flera huvudmän uppgett att frånvaron under höstterminen 2020 har påverkats starkt av pandemin. Detta uppges dels bero på att elever har uppmanats att stanna hemma vid milda symtom, dels på att vårdnadshavare har hållit elever hemma från skolan på grund av familjekarantän eller på grund av rädsla för att drabbas av covid-19. Någon huvudman har också uppgett att förutom att elevfrånvaron ökat till en följd av covid-19-pandemin har även rapporteringsgraden, det vill säga andelen närvaroregistrerade lektioner, sjunkit på grund av att även personalfrånvaron har varit hög. Detta kan innebära att elevfrånvaron varit högre än den som rapporterats in.

Stor ökning av frånvaro i grundskolan och förskoleklass under covid-19-pandemin

Frånvaron har som sagt varit högre under höstterminen 2020 än 2019. Diagram 1 visar en sammanställning av uppgifter från huvudmän som har rapporterat in frånvaro för både höstterminen 2019 och höstterminen 2020⁵⁶ och visar andelen elever som har haft en total frånvaro på minst 15 procent. Den totala frånvaron är betydligt högre för höstterminen 2020 än höstterminen 2019, det vill säga före covid-19-pandemin. Höstterminen 2019 hade i genomsnitt omkring en av sju elever en total frånvaro på minst 15 procent vilket kan jämföras med omkring en av fyra elever under höstterminen 2020.

⁵⁶ Nivåerna för höstterminen 2020 skiljer sig från de nivåer som redovisats i tabell 2 avseende samma period. Det beror på att diagram 1 endast baseras på en delmängd av de uppgifter som lämnats för höstterminen 2020. Det finns en osäkerhet i de inrapporterade siffrorna och flertalet huvudmän har uppgett att dom, av olika skäl, inte kan lämna några uppgifter för 2019. När vi i diagram 1 redovisar uppgifter för höstterminen 2019 och höstterminen 2020 har vi valt att endast inkludera uppgifter från de huvudmän som lämnat uppgifter för både höstterminen 2019 och höstterminen 2020. Elevantalet för de huvudmän som ingår i sammanställningen motsvarar 65–70 procent av antalet elever totalt i grundskolan.

Diagram 1. Andelen elever (%) inom förskoleklass och grundskolan (inkl. sameskolan och specialskolan) med en total frånvaro på minst 15 procent. Endast uppgiftslämnare som lämnat uppgifter för båda terminerna. Höstterminen 2019 och höstterminen 2020.

I jämförelse med höstterminen 2019 har andelen frånvarande elever ökat under höstterminen 2020 i samtliga årskurser inklusive förskoleklass och följer samma mönster över årskurserna. För båda terminerna är frånvaron som högst bland elever i högstadiet. Diagram 1 visar att även under höstterminen 2019, det vill säga en period som inte är påverkad av någon pandemi, var drygt var fjärde elev i årskurs 9 frånvarande från skolan minst 15 procent.

Däremot är den procentuella ökningen av andelen frånvarande elever under höstterminen 2020 som störst för de lägre årskurserna där frånvaron överlag är lägre. I förskoleklass samt låg- och mellanstadiet har det skett en fördubbling av andelen elever som varit frånvarande minst 15 procent av terminen. Inom högstadiet har andelen frånvarande elever i genomsnitt ökat med runt 50 procent, lite mer för årskurs 7 och 8 och lite mindre för årskurs 9.

Den största procentuella ökningen har skett bland elever som varit frånvarande från skolan mellan 30 och 49 procent av terminen. Där är andelen frånvarande elever två–tre gånger så hög för höstterminen 2020 som motsvarande termin året innan. Bland elever som varit frånvarande minst 50 procent av terminen var den procentuella ökningen av andelen frånvarande elever lägst.

Vad gäller den ogiltiga frånvaron är andelen elever som haft en ogiltig frånvaro på minst 5 procent höstterminen 2020 i nivå med den ogiltiga frånvaron under höstterminen 2019. Det har således inte skett några påtagliga förändringar av den ogiltiga frånvaron mellan de två terminerna.

Frånvaro i grundsärskolan

Resultaten för grundsärskolan går i linje med de för grundskolan. Höstterminen 2020 är andelen elever som har varit ogiltigt frånvarande i högstadiet uppemot dubbelt så hög som för lågstadiet. Drygt tre procent av eleverna i grundsärskolan har varit ogiltigt frånvarande från skolan minst 5 procent av höstterminen 2020. De allra flesta av de frånvarande eleverna har en frånvaro på mellan 5 och 14 procent. Se tabell 3.

Däremot finns en större osäkerhet kring uppgifterna om frånvarons omfattning i grundsärskolan jämfört med i grundskolan. I kommentarerna i enkäten har flera huvudmän uppgett att uppgifterna inte går att få fram eller är väldigt osäkra.⁵⁷ Elever som är integrerade i grundskolan men som får del av sin undervisning enligt grundsärskolans läroplan redovisas i vissa fall i sammanställningarna för grundskolan. Vissa huvudmän har också uppgett att grundsärskolans elever redovisats i sammanställningarna tillsammans med elever i grundskolan. De siffror som redovisas i detta avsnitt är sannolikt en underskattning av hur många elever i grundsärskolan som varit frånvarande från skolan.⁵⁸

Tabell 3. Andelen elever (%) inom grundsärskolan med ogiltig frånvaro på minst 5 procent, uppdelat efter grad av frånvaro samt stadie. Höstterminen 2020.

Stadie	5–14 %	15–29 %	30 % eller mer	Summa (minst 5 %)	Svarsfrekvens (viktad efter elevantalet i riket)
Lågstadiet	1,5 %	0,6 %	0,2 %	2,3 %	71 %
Mellanstadiet	1,8 %	0,5 %	0,4 %	2,7 %	70 %
Högstadiet	2,6 %	0,7 %	1,3 %	4,5 %	68 %
Totalt	2,0 %	0,6 %	0,7 %	3,3 %	70 %

Omkring tre av tio elever i grundsärskolan har en total frånvaro, det vill säga summan av ogiltig och giltig frånvaro, på minst 15 procent under höstterminen 2020. Till skillnad mot grundskolan skiljer sig inte omfattningen av frånvaro nämnvärt mellan stadierna. Andelen högstadieelever som varit frånvarande från skolan minst 15 procent under terminen är i nivå med andelen frånvarande elever i lågstadiet. I mellanstadiet är den registrerade andelen frånvarande elever något lägre. Även för grundsärskolan har de allra flesta av dessa elever en frånvaro som ligger i det lägre intervallet, det vill säga 15–29 procents frånvaro, medan omkring

⁵⁷ I de fall där huvudmannen har uppgett att uppgifterna är osäkra är dessa uppgifter inte inkluderade i sammanställningen vilket leder till en lägre svarsfrekvens.

⁵⁸ Antalet elever som i enkäten uppgetts varit frånvarande har i sammanställningarna som följer satts i relation till det totala antalet elever inom grundsärskolan för respektive huvudman. Av den anledningen bedöms de andelar som redovisas i tabell 3 och 4 vara en underskattning av den faktiska frånvaron i grundsärskolan.

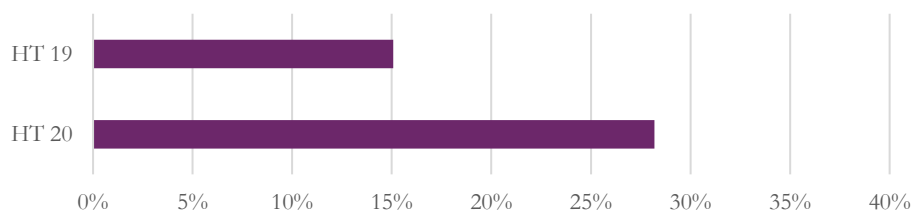
var tionde elev i grundsärskolan är frånvarande i en omfattning på mellan 30 och 49 procent. Se tabell 4.

Tabell 4. Andelen elever (%) inom grundsärskolan med en total frånvaro på minst 15 procent, uppdelat efter grad av frånvaro samt stadie. Höstterminen 2020.

Årskurs	15–29 %	30–49 %	50 % eller mer	Summa (minst 15 %)	Svarsfrekvens (viktad efter elevantalet i riket)
Lågstadiet	19 %	7 %	4 %	29 %	72 %
Mellanstadiet	17 %	7 %	3 %	26 %	70 %
Högstadiet	18 %	8 %	5 %	31 %	67 %
Totalt	18 %	7 %	4 %	29 %	69 %

Höstterminen 2019 var runt en av sju elever i grundsärskolan frånvarande minst 15 procent av undervisning. Under höstterminen 2020 var andelen elever som var frånvarande minst 15 procent nära dubbelt så hög, se diagram 2. Likt grundskolan är det den giltiga frånvaron som har ökat i omfattning då den ogiltiga frånvaron för höstterminen 2019 är i nivå med den som registrerats under höstterminen 2020.

Diagram 2. Andelen elever (%) inom grundsärskolan med en total frånvaro på minst 15 procent. Endast uppgiftslämnare som lämnat uppgifter för båda terminerna. Höstterminen 2019 och höstterminen 2020.

3 Omfattning av elevfrånvaro i gymnasie- och gymnasiesärskolan

Inledning

I detta avsnitt presenteras elevfrånvaron i gymnasie- och gymnasiesärskolan. För att ge en nationell bild av omfattningen av frånvaro i gymnasieskolan presenterar vi i detta avsnitt andelen elever i gymnasieskolan som fått studiehjälpen från CSN indragen på grund av ogiltig frånvaro, hädanefter benämnt ogiltig frånvaro. Det handlar om ogiltig frånvaro om minst fyra timmar på en månad. Den totala frånvaron framgår alltså inte av uppgifterna från CSN.

Den statistik som presenteras avseende gymnasieskolan avser framför allt läsåret 2018/19 och 2019/20, men i vissa sammanställningar presenteras tidsserier från och med läsåret 2015/16.⁵⁹ Med anledning av covid-19-pandemin har vi valt att presentera statistik för två läsår. Detta ger oss möjlighet att dels ge en bild av hur den ogiltiga frånvaron ser ut under ett normalläge när vi inte befinner oss i en pandemi, dels få en bild av hur frånvaron ser ut i det läge som vi befinner oss i nu, under pandemin.

I följande avsnitt presenteras andelen elever med ogiltig frånvaro, fördelat efter typ av studiehjälp, huvudmannatyp, årskurs, gymnasieprogram, kön, kommun och skolors elevsammansättning utifrån andel elever med utländsk bakgrund och vårdnadshavares utbildningsnivå.

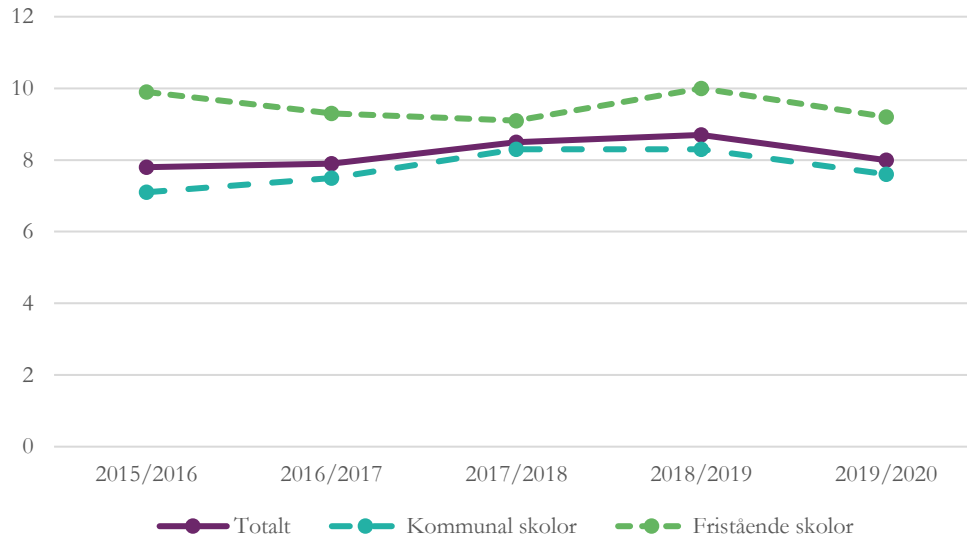
Vad gäller gymnasiesärskolan presenteras statistik som baseras på den enkät som besvarats av huvudmännen. Dessa uppgifter bygger på lärarnas frånvaroregistreringar ute på skolorna. Detta behöver nödvändigtvis inte spegla den faktiska frånvaron. Vi har fått flera indikationer på att de uppgifter som finns registrerade i systemen inte ger en helt sanningsenlig bild av hur många elever som faktiskt är frånvarande och i vilken omfattning, jämför avsnitt *All frånvaro rapporteras inte* i kapitel 2.

Andelen elever med ogiltig frånvaro har minskat under covid-19-pandemin

Lsåret 2019/20 var totalt 339 900 gymnasieelever i Sverige berättigade till studiehjälp från CSN. Av dessa var det drygt 27 100 elever som någon gång under läsåret fick studiehjälpen indragen på grund av ogiltig frånvaro. Detta innebär att 8 procent av eleverna i gymnasieskolan har varit frånvarande utan giltigt skäl minst fyra timmar under en månad under läsåret.

⁵⁹ Att vi för gymnasieskolan valt att presentera data avseende läsår i stället för termin beror på att det finns en eftersläpning i rapporteringen till CSN. Elever som har haft ogiltig frånvaro under höstterminen kan rapporteras in senare och att studiehjälpen blir indraget först under vårterminen.

Diagram 3. Andel elever (%) i gymnasieskolan med ogiltig frånvaro, uppdelat efter huvudmannens regi. Läsåret 2015/16 till och med 2019/20.

Källa: CSN

Andelen elever som får indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro har ökat årligen sedan läsåret 2015/16 fram till och med läsåret 2018/19. Under den perioden ökade den genomsnittliga andelen frånvarande med närmare en procentenhet, från 7,8 procent till 8,7 procent. Läsåret 2019/20 skedde det i stället en minskning av andelen frånvarande till 8,0 procent. Diagram 3 visar ökningen av andelen elever med ogiltig frånvaro fram till läsåret 2018/19 samt minskningen under 2019/20.

Läsåret 2019/20 har präglats av covid-19-pandemin vilket har påverkat skolorna mycket, inte minst gymnasieskolan som periodvis övergått helt till distansundervisning. Undervisning på distans innebär att närvaro inte kan registreras och mätas på motsvarande sätt som tidigare. Samtidigt ändrade också CSN under våren 2020 sina riktlinjer för när frånvaro ska rapporteras in till CSN.⁶⁰ Det är sannolikt att detta har påverkat frånvaron och i vilken utsträckning som skolor har valt att rapportera in frånvaron till CSN. Enligt CSN har skolorna

⁶⁰ Om skolan har någon form av närvarokontroll ska ogiltig frånvaro fortsätta att rapporteras, precis som vanligt. Om skolan inte har möjlighet att ha en aktivitets- eller närvarokontroll vid distansundervisning bör utgångspunkten vara att skolan förutsätter att de studerande är aktiva i tillräcklig omfattning. Om skolan stänger helt och inte kan bedriva distansundervisning ska skolan rapportera eleverna som heltidsstuderande. Det gäller även elever som före stängningen var inrapporterade med ogiltig frånvaro.

rapporterat in betydligt färre elever till dem under april-juni 2020 jämfört med motsvarande period 2019.⁶¹

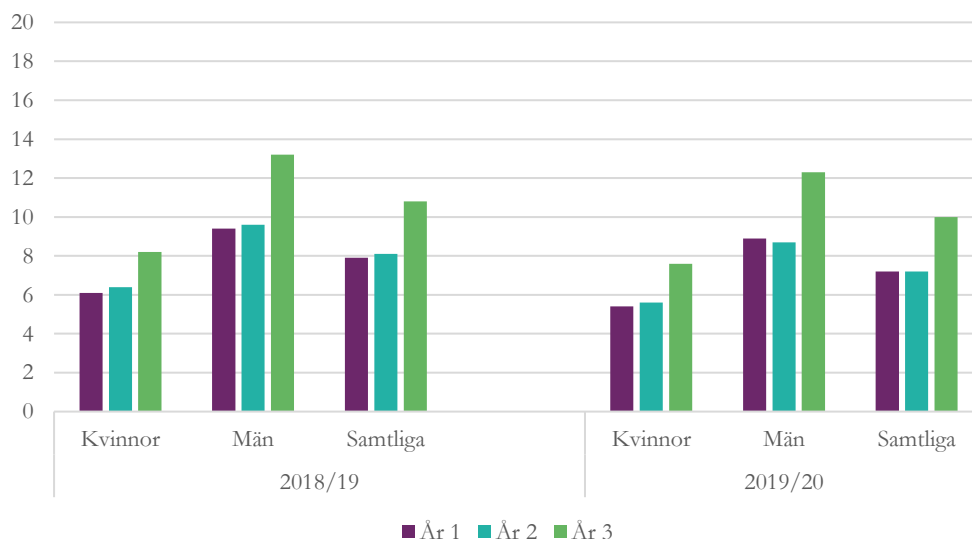
Högre andel ogiltig frånvaro bland fristående gymnasieskolor

Andelen elever med ogiltig frånvaro är i genomsnitt högre på fristående gymnasieskolor än kommunala. Skillnaden var som störst läsåret 2015/16 då den låg på 2,8 procentenheter men minskade läsåret 2017/18 till 0,8 procentenheter, till följd av att andelen ogiltigt frånvarande elever ökat i de kommunala gymnasieskolorna och minskat i de fristående gymnasieskolorna. Därefter har denna klyfta åter ökat, se diagram 3 ovan.

Högre andel män än kvinnor får indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro

Det är fler män än kvinnor som får indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Läsåret 2019/20 rapporterades 17 274 män som ogiltigt frånvarande till CSN och 9 827 kvinnor. För männen motsvarar det en andel på 9,7 procent och för kvinnorna en andel på 6,0 procent, en skillnad på 3,7 procentenheter. Skillnaden mellan kvinnor och män har varit i stort sett oförändrad sedan läsåret 2015/16. Diagram 4 nedan visar att män är frånvarande i större utsträckning genom hela gymnasieutbildningen.

Diagram 4. Andel elever (%) med ogiltig frånvaro uppdelat på årskurs och kön. Läsåren 2018/19 och 2019/20.

Källa: CSN

⁶¹ CSN.se (2020). Pressmeddelande 2020-07-09: *Betydligt färre elever får studiebidraget indraget på grund av skolka. Betydligt färre elever får studiebidraget indraget på grund av skolka - CSN*. Hämtad 2021-06-04.

Andelen elever med ogiltig frånvaro är betydligt högre bland elever som läser sista året i gymnasieskolan jämfört med elever som läser första eller andra året. Detta visas i diagram 4 där vi ser att den ogiltiga frånvaron är närmare 3 procentenheter högre för elever som läser sista året i gymnasieskolan jämfört med övriga. I diagrammet ser vi också att andelen elever med ogiltig frånvaro har minskat för samtliga elevgrupper läsåret 2019/20 jämfört med före pandemin 2018/19. Den inrapporterade andelen elever med ogiltig frånvaro har minskat för båda könen och för samtliga studieår, med en marginellt större minskning för män som läser andra eller tredje året i gymnasieskolan.

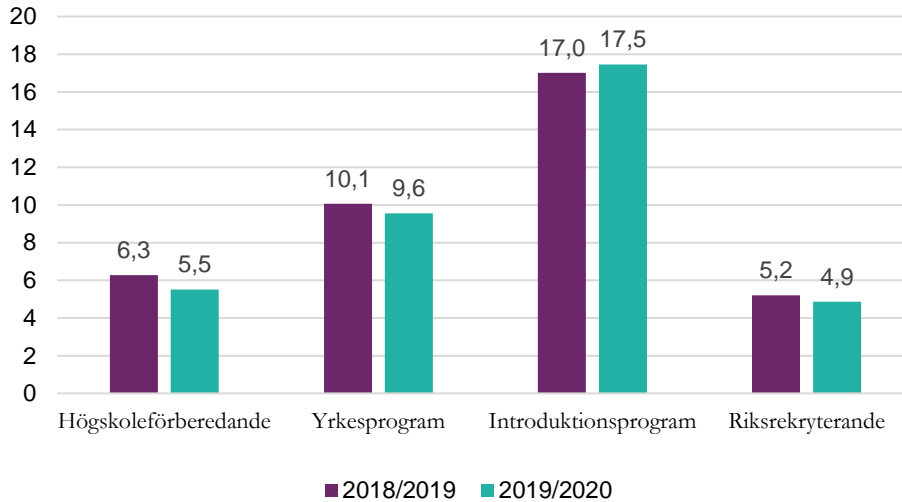
Stora variationer i elevfrånvaro mellan gymnasieprogrammen

Andelen elever som har fått sin studiehjälp indragen på grund av ogiltig frånvaro varierar stort mellan de olika programtyperna i gymnasieskolan. Diagram 5 visar att en betydligt högre andel av eleverna inom introduktionsprogrammen har ogiltig frånvaro jämfört med de övriga programtyperna. Läsåret 2019/20 var det över 17 procent av eleverna på introduktionsprogrammen som var ogiltigt frånvarande vilket kan jämföras med ett genomsnitt på knappt 10 procent för yrkesprogrammen och omkring 5 procent för högskoleförberedande⁶² och riksrekryterande⁶³ programmen. Vi kan i diagrammet också se att frånvaron har minskat inom alla programtyper bortsett från introduktionsprogrammen när nivåerna jämförs med läsåret 2018/19. Inom introduktionsprogrammen har andelen elever med ogiltig frånvaro i stället ökat.

När de två läsåren 2018/19 och 2019/20 jämförs blir det en jämförelse mellan en period före covid-19-pandemin och en period som delvis präglats av pandemin och som för många gymnasieelever inneburit distansundervisning. När vi tittar på hela läsåret 2019/20 måste vi ta i beaktande att de två terminerna under läsåret skiljer sig väldigt mycket åt och att vi här redovisar genomsnitt för hela läsåret. Det gör att eventuella förändringar av andelen elever med ogiltig frånvaro vid pandemins inträde och när gymnasieskolorna övergick till distansundervisning, inte blir fullt ut synliga när vi tittar på genomsnitt avseende ett helt läsår.

⁶² International Baccalaureate ingår i de högskoleförberedande programmen i diagram 5.

⁶³ I de riksrekryterande programmen ingår följande gymnasieprogram: flygteknikutbildningen, marinteknikutbildningen, sjöfartsutbildningen, tågteknikutbildningen och yrkesdansutbildningen.

Diagram 5. Andel elever⁶⁴ (%) med ogiltig frånvaro uppdelat på programtyp, läsåret 2018/19 och 2019/20.

Källa: CSN

Det förekommer även stor variation i andelen elever med ogiltig frånvaro om vi jämför programmen inom de olika kategorierna, se tabell 5. För de högskoleförberedande programmen ser vi exempelvis för läsåret 2019/20 att frånvaron är som lägst för naturvetenskapsprogrammet (drygt 3 procent), medan den är dubbelt så hög för samhällsprogrammet (närmare 7 procent). Jämför vi med läsåret 2018/19 ser vi att den ogiltiga frånvaron har minskat för de flesta högskoleförberedande program. Störst har minskningen varit för estetiska programmet där den ogiltiga frånvaron minskat med 2 procentenheter. För International Baccalaureate och humanistiska programmet har den ogiltiga frånvaron istället ökat. För humanistiska programmet var ökningen endast marginell medan andelen ogiltigt frånvarande på International Baccalaureate ökade med 1,5 procentenheter. Under läsåret 2018/19 hade International Baccalaureate den lägsta andelen elever med ogiltig frånvaro så den ökade från en låg nivå relativt de övriga programmen.

Bland yrkesprogrammen varierar andelen elever med ogiltig frånvaro också kraftigt. Som lägst är den ogiltiga frånvaron inom naturbruksprogrammet där drygt 4 procent av eleverna var ogiltigt frånvarande under läsåret 2019/20. Inom handels- och administrationsprogrammet där den ogiltiga frånvaron är som högst var andelen nästan fyra gånger så hög, nästan 16 % av eleverna var ogiltigt frånvarande.

Som vi tidigare har sett är den ogiltiga frånvaron högre bland män än bland kvinnor. Bortsett från för naturbruksprogrammet ser vi att den ogiltiga frånvaron också är högre för männen än för kvinnorna på samtliga program. Inom

⁶⁴ Uppgifterna baseras på antalet elever per program och vid summeringar kan elever som under läsåret byter program förekomma mer än en gång i statistiken.

exempelvis handels- och administrationsprogrammet var det 12 procent av kvinnorna som varit ogiltigt frånvarande medan andelen män med ogiltig frånvaro var 21 procent.

Tabell 5. Andel elever (%) med ogiltig frånvaro uppdelat på gymnasieprogram, läsåret 2018/19 och 2019/20.

Program	Antal elever 2019/20	Ogiltig frånvaro 2019/20 (%)	Ogiltig frånvaro 2018/19 (%)	Förändring ogiltig frånvaro (%-enheter)
Högskoleförberedande program				
Ekonomiprogrammet	47 200	6,2 %	6,9 %	-0,7
Estetiska programmet	20 300	6,5 %	8,5 %	-2,0
Humanistiska programmet	2 100	6,2 %	6,1 %	0,1
International Baccalaureate	2 700	4,9 %	3,4 %	1,5
Naturvetenskapsprogrammet	44 300	3,3 %	4,0 %	-0,7
Samhällsvetenskapsprogrammet	58 700	6,7 %	7,4 %	-0,7
Teknikprogrammet	29 800	4,7 %	5,4 %	-0,7
Yrkesprogram				
Barn- och fritidsprogrammet	9 900	8,8 %	10,3 %	-1,5
Bygg- och anläggningsprogrammet	13 100	9,0 %	9,5 %	-0,5
El- och energiprogrammet	14 400	8,9 %	8,7 %	0,2
Fordons- och transportprogrammet	10 300	10,1 %	10,3 %	-0,2
Handels- och administrationsprogrammet	9 600	15,9 %	16,4 %	-0,5
Hantverksprogrammet	6 300	11,5 %	11,6 %	-0,1
Hotell- och turismprogrammet	2 600	11,1 %	12,7 %	-1,6
Industri tekniska programmet	4 300	7,6 %	8,0 %	-0,4
Naturbruksprogrammet	9 100	4,1 %	4,7 %	-0,6
Restaurang- och livsmedelsprogrammet	4 500	7,9 %	9,8 %	-1,9
VVS- och fastighetsprogrammet	3 500	10,7 %	11,5 %	-0,8
Vård- och omsorgsprogrammet	8 900	9,8 %	10,0 %	-0,2
Introduktionsprogram	40 600	17,5 %	17,0 %	0,5
Riksrekryterande program	800	4,9 %	5,2 %	-0,3

Högst andel elever med ogiltig frånvaro i storstäder

För att undersöka hur den ogiltiga frånvaron i gymnasieskolan ser ut i olika kommuner i landet har vi använt oss av Sveriges kommuner och regioners (SKR) kommungruppsindelning. I enlighet med denna delas landets kommuner in utifrån vissa kriterier som tätortsstorlek, närhet till större tätort och pendlingsmönster. Kommunerna delas in i nio olika kommungrupper som i sin tur delas in i tre huvudgrupper, nämligen; *storstäder och storstadsnära kommuner, större städer och*

kommuner nära större stad samt *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*. Den kommun som avses är den kommun där elevens skola har sitt administrativa säte. Det behöver inte vara densamma som den kommun där eleven är folkbokförd.

Den ogiltiga frånvaron är som högst i storstäder och storstadsnära kommuner. Läsåret 2019/20 var andelen elever som varit ogiltigt frånvarande i dessa kommuner i genomsnitt 9 procent. Det kan jämföras med ett genomsnitt på 8 procent för större städer och kommuner nära större stad samt ett genomsnitt på 7 procent för mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner. För storstäder och storstadsnära kommuner har andelen elever med ogiltig frånvaro minskat med i genomsnitt 1,5 procentenheter sedan läsåret 2018/19. Det innebär att det är för dessa kommuner som frånvaron har minskat som mest, jämfört med föregående läsår. Se tabell 6.

Tabell 6. Antal elever⁶⁵ på gymnasieskolan samt andel elever (%) med ogiltig frånvaro, uppdelat enligt SKR:s kommungruppsindelning. Lsåret 2019/20 och 2018/19 samt förändringen mellan läsåren.

SKR:s kommungruppsindelning	Antal elever 2019/20	Ogiltig frånvaro 2019/20 (%)	Ogiltig frånvaro 2018/19 (%)	Förändring ogiltig frånvaro (%-enheter)
Storstäder och storstadsnära kommuner	122 000	9 %	11 %	-1,5
Pendlingskommun nära storstad	49 900	9 %	11 %	-2,1
Storstäder	72 000	10 %	11 %	-1,0
Större städer och kommuner nära större stad	139 800	8 %	8 %	-0,4
Lågpendlingskommun nära större stad	17 600	7 %	7 %	0,0
Pendlingskommun nära större stad	14 100	7 %	7 %	-0,4
Större stad	108 100	8 %	8 %	-0,4
Mindre städer / tätorter och landsbygdskommuner	82 600	7 %	7 %	-0,4
Landsbygdskommun	15 400	6 %	6 %	0,0
Landsbygdskommun med besöksnäring	3 100	5 %	5 %	-0,6
Mindre stad / tätort	51 800	7 %	8 %	-0,6
Pendlingskommun nära mindre stad / tätort	12 300	7 %	7 %	0,0
Totalt	339 900	8 %	9 %	-0,8

Elevfrånvaro och skolornas elevsammansättning

Vi har, utifrån statistik från CSN på skolenhetsnivå, kopplat på uppgifter från Skolverkets register avseende skolenheternas elevsammansättning. Syftet med detta är att se om den inrapporterade ogiltiga frånvaron skiljer sig mellan skolenheter

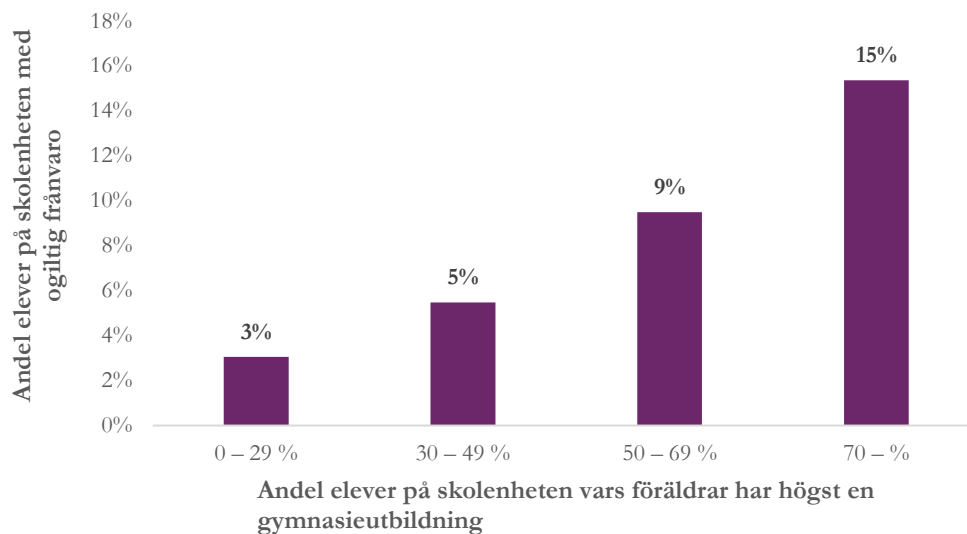
⁶⁵ Uppgifterna om antalet elever baseras på summeringar av flera kommuner. Elever som under läsåret byter till en annan skola i en annan kommun kan förekomma mer än en gång och summeringarna för kommungrupperna kan därmed skilja sig från antalet elever netto.

med olika elevsammansättningar, avseende vårdnadshavarnas utbildningsnivå och utländsk bakgrund.

Högre ogiltig frånvaro vid skolor med en låg andel elever med högutbildade föräldrar

Andelen elever med ogiltig frånvaro skiljer sig mycket för skolor beroende på skolans elevsammansättning. Frånvaron är i genomsnitt högre vid skolenheter som har en högre andel elever med lågutbildade föräldrar. Vid skolenheter där minst 70 procent av eleverna har föräldrar med utbildning på högst gymnasienivå har i genomsnitt 15 procent av eleverna fått indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Vid skolenheter där under 30 procent av eleverna har föräldrar med utbildning på högst gymnasienivå är motsvarande siffra däremot 3 procent. Se diagram 6.

Diagram 6. Andel elever⁶⁶ (%) per skolenhet med inrapporterad ogiltig frånvaro grupperat efter andelen elever (%) på skolenheten vars föräldrar med utbildning på högst gymnasienivå. Läsåret 2019/20.⁶⁷

⁶⁶ Uppgifterna baseras på antalet elever per skolenhet och vid summeringar kan elever som under läsåret byter skolenhet förekomma mer än en gång i statistiken.

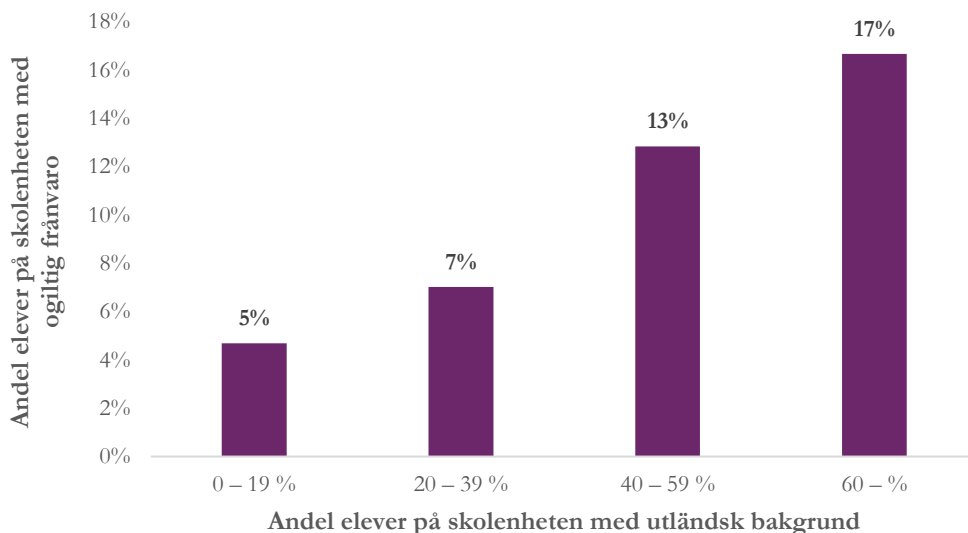
⁶⁷ Det är 144 skolenheter där andelen elever med lågutbildade föräldrar är mellan 0 och 29 procent. Vidare är det 290 skolenheter med 30–49 procent lågutbildade föräldrar, 362 skolenheter med 50–69 procent lågutbildade föräldrar samt 123 skolenheter där det är minst 70 procent av eleverna som har lågutbildade föräldrar.

Högre ogiltig frånvaro på skolor med en högre andel elever med utländsk bakgrund

Vi kan även se att skolenheter med en lägre andel elever med utländsk bakgrund i genomsnitt har en lägre andel elever med ogiltig frånvaro. Med utländsk bakgrund avser Skolverket elever som är utrikesfödda eller har två utlandsfödda föräldrar. Läsåret 2019/20 var andelen elever med inrapporterad ogiltig frånvaro i genomsnitt fem procent på de skolenheter som har mindre än 20 procent elever med utländsk bakgrund. Motsvarande andel var mer än tre gånger så hög vid skolor där minst 60 procent av eleverna har utländsk bakgrund. Se diagram 7.

Skolor med en högre andel elever med utländsk bakgrund har i genomsnitt en högre andel elever med lågutbildade föräldrar. Kontrollerar vi för utbildningsnivå så minskar effekten av andelen elever med utländsk bakgrund på graden av ogiltig frånvaro, men en stor del kvarstår.

Diagram 7. Andel elever⁶⁸ (%) i gymnasieskolan med inrapporterad ogiltig frånvaro uppdelat efter andelen elever (%) på gymnasieskolan som har utländsk bakgrund.⁶⁹ Läsåret 2019/20.

⁶⁸ Uppgifterna baseras på antalet elever per skolenhet och vid summeringar kan elever som under läsåret byter skolenhet förekomma mer än en gång i statistiken.

⁶⁹ Skolor med färre än 20 procent elever med utländsk bakgrund utgör 35 procent av samtliga gymnasieelever, skolor med 20—40 procent elever med utländsk bakgrund utgör 41 procent av samtliga gymnasieelever, skolor med 40—60 procent elever med utländsk bakgrund utgör 16 procent av samtliga gymnasieelever och skolor med minst 60 procent elever med utländsk bakgrund utgör 7 procent av samtliga gymnasieelever.

Högre ogiltig frånvaro bland elever med svag familjeekonomi

Vi har tidigare sett att inrapporterad ogiltig frånvaro är vanligare i skolor med låg andel elever med högutbildade föräldrar och en hög andel elever med utländsk bakgrund. Vi ser även att ogiltig frånvaro tycks vara mer förekommande bland elever i familjer som har en låg inkomst. Detta ser vi genom att studera den ogiltiga frånvaron bland elever som fått extra tillägg. Extra tillägg kan betalas ut till elever vars familj har sammanlagd årsinkomst som understiger 125 000 kronor före skatt.⁷⁰ Läsåret 2019/20 hade 12 procent av eleverna som fått studiehjälp i form av ett extra tillägg fått sin studiehjälp indragen på grund av ogiltig frånvaro från skolan. Detta kan jämföras med ett genomsnitt på 8 procent för elever med endast studiebidrag. Lägst var den inrapporterade ogiltiga frånvaron bland elever med inackorderingsstöd, 2 procent.⁷¹ Jämfört med läsåret 2018/19 har andelen elever med ogiltig frånvaro minskat något för elever med extra tillägg (0,2 procentenheter) men inte i samma utsträckning som för elever med endast studiebidrag (0,7 procentenheter).

Sett över en längre tid ser vi en ökning av andelen elever med inrapporterad ogiltig frånvaro för elever med extra tillägg. Vid Skolverkets senaste kartläggning av frånvaro i gymnasieskolan kartlades frånvaron för läsåret 2012/13. Då var motsvarande siffra 8,7 procent vilket innebär en ökning av andelen elever med ogiltig frånvaro med 3,3 procentenheter för den här elevgruppen.⁷² Se tabell 7.

Tabell 7. Antal elever på gymnasieskolan samt andel elever (%) med inrapporterad ogiltig frånvaro, uppdelat efter typ av studiehjälp. Läsåren 2018/19 och 2019/20 samt förändringen mellan läsåren.

Typ av studiehjälp	Antal elever 2019/20	Ogiltig frånvaro 2019/20 (%)	Ogiltig frånvaro 2018/19 (%)	Förändring ogiltig frånvaro (%-enheter)
Studiebidrag	339 800	8 %	9 %	-0,7
Extra tillägg	19 900	12 %	13 %	-0,2
Lärlingsersättning	13 100	8 %	7 %	1,4
Inackorderingstillägg	3 800	2 %	3 %	-0,5

Frånvaro i gymnasiesärskolan

Elever som studerar vid en gymnasiesärskola har inte rätt till studiehjälp från CSN och ingår därför inte i de uppgifter från CSN som vi har tagit del av inom ramen för kartläggningen. Vi valde därför att kartlägga omfattningen av elevfrånvaro i

⁷⁰ CSN.se (2020). *Bidrag för gymnasiestudier i Sverige. Studiehjälp och andra bidrag.* <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/bidrag-for-gymnasiestudier-i-sverige.html>. Hämtad 2020-02-12.

⁷¹ En person kan ha haft flera stödformer under året och därför förekomma fler än en gång.

⁷² Skolverket (2014). *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan. En nationell kartläggning.* Rapport 416. s. 44.

gymnasiesärskolan genom en enkät riktad till huvudmän på motsvarande sätt som för de obligatoriska skolformerna.

Vad gäller uppgifter om omfattningen av elevfrånvaro i gymnasiesärskolan har några huvudmän också uppgett att rapporteringsgraden, det vill säga andelen närvaroregistrerade lektioner, har varit låg. Uppgifterna om frånvaro i gymnasiesärskolan bedöms således vara osäkra och bedöms vara en underskattning av den verkliga frånvaron.

Höstterminen 2020 var det mer än var tionde elev i gymnasiesärskolan som hade en ogiltig frånvaro på minst 5 procent, de flesta med en frånvaro inom intervallet 5–14 procent. Andelen är lägst bland elever som läser första året på gymnasiesärskolan. Se tabell 8.

Tabell 8. Andel elever (%) i gymnasiesärskolan med ogiltig frånvaro uppdelat efter grad av frånvaro och studieår. Höstterminen 2020.

Gymnasieår	5–14 %	15–29 %	30 % eller mer	Summa (minst 5 %)	Svarsfrekvens (viktad utifrån elevantalet i riket)
År 1	7 %	2 %	1 %	10 %	76 %
År 2	8 %	3 %	2 %	13 %	75 %
År 3	7 %	3 %	2 %	13 %	74 %
År 4	8 %	5 %	2 %	15 %	73 %
Totalt	8 %	3 %	2 %	13 %	75 %

Omkring en av tre elever har en total frånvaro, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro, på minst 15 procent under höstterminen 2020. I tabell 9 ser vi också att det är en relativt stor andel elever som haft en frånvaro på minst 30 procent likväl som att andelen elever som haft en frånvaro på minst 50 procent också kan anses vara hög relativt siffrorna i andra skolformer.

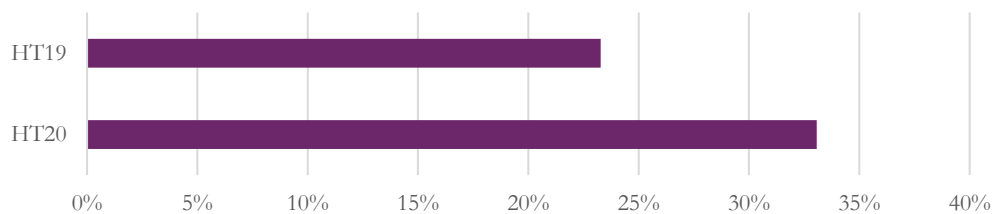
Tabell 9. Andel elever (%) i gymnasiesärskolan med total frånvaro uppdelat efter grad av frånvaro och studieår. Höstterminen 2020.

Gymnasieår	15–29 %	30–49 %	50 % eller mer	Summa (minst 15 %)	Svarsfrekvens (viktad utifrån elevantalet i riket)
År 1	19 %	7 %	5 %	31 %	76 %
År 2	19 %	9 %	7 %	35 %	77 %
År 3	18 %	8 %	7 %	34 %	74 %
År 4	16 %	9 %	8 %	33 %	76 %
Totalt	18 %	8 %	7 %	33 %	76 %

Under höstterminen 2019 var närmare en av fyra elever i gymnasiesärskolan frånvarande från undervisningen minst 15 procent under terminen, se diagram 8. I linje med andelarna i de obligatoriska skolformerna har frånvaron ökat under höstterminen 2020. Ökningen har skett inom samtliga tre frånvarointervall men den procentuella skillnaden är som störst för elever som varit frånvarande minst 50 procent av terminen. Jämfört med höstterminen 2019 har det nästan skett en fördubbling av andelen elever som varit frånvarande från skolan minst 50 procent av terminen höstterminen 2020.

Sett till den ogiltiga frånvaron i gymnasiesärskolan så är andelen elever som haft en ogiltig frånvaro på minst 5 procent under 2019 i nivå med 2020.

Diagram 8. Andel elever (%) i gymnasiesärskolan med total frånvaro på minst 15 procent. Endast uppgiftslämnare som lämnat uppgifter för båda terminerna. Höstterminen 2019 och höstterminen 2020.

4 Huvudmännens arbete med elevfrånvaro i de obligatoriska skolformerna och gymnasiesärskolan

Inledning

I detta kapitel beskrivs hur huvudmännen för förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan arbetar med elevfrånvaro.

Redovisningen baseras på enkäter som skickats ut till samtliga huvudmän med ansvar för förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan. Då både same- och specialskolan endast har en huvudman vardera valde vi att inkludera dessa svar i redovisningen av förskoleklass och grundskolan.⁷³

Inledningsvis ges en bild av hur huvudmännen stöder skolor i registrering av frånvaro och hur huvudmännen använder uppgifter om elevfrånvaro. Detta följs av ett avsnitt om hur huvudmän stöder skolor i deras arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Slutligen följer ett avsnitt om huvudmännens skolpliktsbevakning.

Insamling och användning av uppgifter om elevfrånvaro

För att undersöka huvudmännens förutsättningar att få en samlad bild av elevfrånvaron i sina skolor, frågade vi om förekomsten av digitala verktyg för närvaroregistrering, om skriftliga riktlinjer för närvaroregistrering och eventuella definitioner av olika typer av frånvaro, liksom vad huvudmännen använder siffrorna från registreringen till i sitt arbete.

De allra flesta har digitala verktyg för frånvaroregistrering

Majoriteten av huvudmännen uppger att de tillhandahåller ett digitalt system för att registrera frånvaro i skolorna: 84 procent av huvudmännen för grundskolan, 92 procent för grundsärskolan och 85 procent för gymnasiesärskolan. Samtliga kommunala huvudmän och 74 procent av enskilda huvudmän uppger att de tillhandahåller ett digitalt system för att registrera frånvaro. De enskilda huvudmän som inte har ett digitalt system ansvarar endast för en skolenhet.

Åtta procent av huvudmännen för grundskolan och gymnasiesärskolan och sju procent för grundsärskolan uppger att deras skolor registrerar frånvaro manuellt, exempelvis i klasslistor eller i lärarnas kalendrar. De huvudmän som i stället använder kalkylprogram, såsom Excel, uppgår till fem procent för grund- och gymnasiesärskolan och två procent för grundsärskolan.

Bland de huvudmän vars skolor inte registrerar frånvaro via ett digitalt system uppger flera att det pågår ett arbete med att utveckla registrering och uppföljning

⁷³ Svarefrekvenser uppdelat på huvudmannatyp och huvudmannens storlek anges i bilaga.

av frånvaro, exempelvis genom att införa ett digitalt registreringssystem för samtliga skolformer.

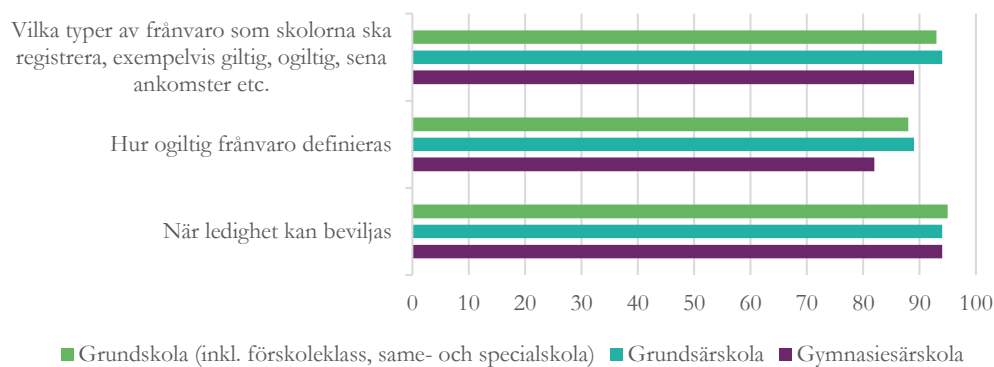
Mycket vanligt med skriftliga riktlinjer för frånvarohantering

De allra flesta huvudmän uppger att de har skriftliga riktlinjer för att stödja skolornas hantering och registrering av elevfrånvaro. Runt 95 procent av huvudmännen för förskoleklass, grund-, grundsär- och gymnasiesärskola har skriftliga riktlinjer för när ledighet kan beviljas. Andelen huvudmän som inte har tagit fram riktlinjer är större bland de större huvudmännen, omkring 7 procent för huvudmän med 4–9 skolenheter och runt 10 procent för huvudmän med fler än tio skolenheter jämfört med 4 procent bland de med ansvar för en skolenhet.

Runt 92 procent av huvudmännen för grundskolor och 95 procent av huvudmän för grundsärskolorna har tagit fram skriftliga riktlinjer för vilka typer av frånvaro som skolorna ska registrera, exempelvis om giltig och ogiltig frånvaro eller om sena ankomster ska registreras. För gymnasiesärskolan är andelen något lägre, 89 procent.

Nära 90 procent av huvudmännen för grund- och grundsärskolan har tagit fram en definition av ogiltig frånvaro. Bland huvudmännen för gymnasiesärskolan är andelen något lägre, strax över 80 procent. Se diagram 9.

Diagram 9. Andel huvudmän (%) som har skriftliga riktlinjer för deras skolor omfattande följande områden.

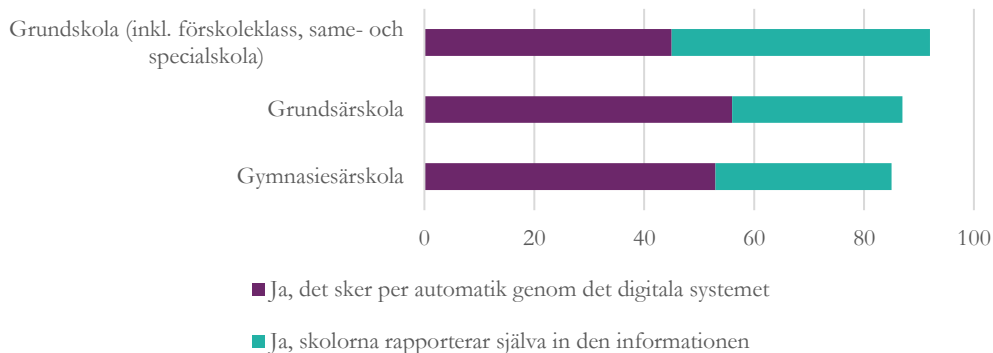

Uppgifter om elevfrånvaro för grundsär- och gymnasiesärskolan samlas inte in i samma omfattning som i grundskolan

För att huvudmännen ska få en samlad bild av frånvaron inom sina skolor, behöver de ta del av siffrorna som registreras på skolnivå. Detta kan ske antingen genom att de plockar ut statistiken ur det digitala registreringssystemet eller genom att skolorna själva rapporterar in uppgifter om frånvaro till huvudmannen. Enkäten visar att majoriteten av huvudmännen får information om frånvarons omfattning på det här sättet. Andelen varierar mellan 85 och 92 procent, med något lägre andelar för grundsär- och gymnasiesärskolan, se diagram 10. Det är

inte några större skillnader mellan kommunala och enskilda huvudmän eller mellan huvudmän av olika storlekar.

Diagram 10. Andel huvudmän (%) som uppger att deras skolor rapporterar in omfattningen av elevfrånvaro till huvudmannen.

Flera huvudmän nämner i enkäten att skolor rapporterar in frånvaro över en viss nivå till huvudmannen i samband med det systematiska kvalitetsarbetet. Denna nivå definieras ofta av huvudmannen, och kan variera mellan 10 och 25 procent över en fyraveckorsperiod.

I kommentarerna ger huvudmännen flera förklaringar till varför de inte samlar in uppgifter om frånvaro för skolformerna grundsärskolan och gymnasiesärskolan. Vissa uppger att det inte är meningsfullt att samla in uppgifter om omfattningen av elevfrånvaro för grundsär- och gymnasiesärskolorna på huvudmannanivå eftersom antalet elever i dessa skolformer är för lågt. Andra uppger att uppgifterna samlas in, men att de inte särskiljer statistiken per skolform. Flera nämner att det digitala system som skolorna använder för frånvaroregistrering inte är anpassat till grundsärskolans organisation, exempelvis att elever läser ämnesområden i stället för ämnen. En huvudman menar att det finns en kulturskillnad mellan gymnasie- och gymnasiesärskolan som leder till att frånvaroregistreringen på skolorna inte sker i lika hög utsträckning inom gymnasiesärskolan som inom gymnasieskolan:

Data för gymnasiesärskolan finns tillgänglig för lärare, rektorer och huvudman, men uppföljningen på huvudmannanivå är inte lika systematisk som för gymnasieskolan. Kvittensgraden hos lärarna på gymnasiesärskolan ligger lägre än i gymnasieskolan, men det är en kulturskillnad som sakta bryts upp.

Vanligast att använda siffrorna för total frånvaro, såväl giltig som ogiltig

De huvudmän som hämtar in uppgifter om elevfrånvaron i sina skolor, kan sedan använda dem som underlag i sitt arbete. Det vanligaste är då att man använder informationen om den totala frånvaron, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro (diagram 11). Omkring fyra femtedelar av de huvudmän som samlar in informationen, använder siffran för den totala frånvaron i arbetet. Det är vanligare

att större huvudmän använder uppgifter om total frånvaro i sitt arbete: runt 85 procent av huvudmän med fler än fyra skolenheter jämfört med omkring 75 procent av huvudmän med en skolenhet.

Det är en högre andel av huvudmännen för gymnasiesärskolan än för både grund- och grundskolan som uppger att de inte använder uppgifter om frånvaro i sitt arbete på huvudmannanivå, 14 procent jämfört med 5–6 procent. Se diagram 11.

Diagram 11. Andel huvudmän (%) som uppger att de använder information om något av följande som underlag i det arbete som görs på huvudmannanivå. Flera svar möjliga.

Frågan ställdes endast till de som inhämtar information om elevfrånvaro.

I sina kommentarer lyfter flera huvudmän i grundskolan riskerna med att förlita sig på distinktionen giltig och ogiltig frånvaro. Huvudmännen hänvisar bland annat till den statliga utredningen om elevfrånvaro från 2016⁷⁴, som framhävde att såväl giltig som ogiltig frånvaro kan vara bekymmersam och leda till minskad måluppfyllelse. Huvudmännen använder i stället begreppet problematisk frånvaro som det också hänvisas till i utredningen. Som exempel beskriver en huvudman att de har uppmärksammat att den giltiga frånvaron har ökat och att vårdnadshavare väljer att sjukanmäla sitt barn trots att barnet inte är sjukt. Orsakerna till frånvaron, som i vissa fall kan vara ett skolmotstånd med koppling till ångest, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller felaktiga anpassningar i undervisningen, blir då svåra för skolan att komma åt.

En annan huvudman beskriver att de skolor huvudmannen ansvarar för, utöver den frånvarorapportering som sker i det digitala systemet, efterfrågar uppgifter om omfattningen av elever med oroväckande frånvaro. Med oroväckande frånvaro avses här hög frånvaro över en kortare period alternativt ett mönster i elevers

⁷⁴ SOU 2016:94. *Sakenad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera.*

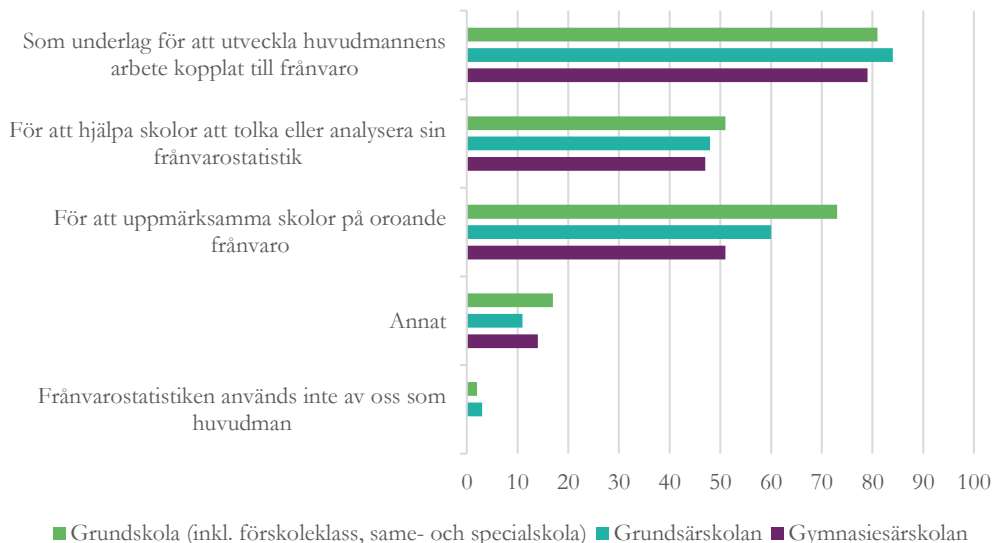
frånvaro, exempelvis vissa lektioner eller dagar då byte mellan separerade vårdnadshavare sker.

Huvudmän använder statistik till att utveckla sitt frånvaroarbete

Siffrorna över elevfrånvaron kan användas på flera sätt av huvudmännen. Det vanligaste är att statistiken används som underlag för att utveckla arbetet kopplat till frånvaro: runt åtta av tio av de svarande gör det. Detta är vanligare bland större huvudmän än mindre. Över 90 procent av huvudmän med fler än fyra skolenheter uppger att de använder statistiken till att utveckla sitt arbete kopplat till frånvaro jämfört med 73 procent bland huvudmän med en skolenhet.

Många huvudmän använder också informationen för att uppmärksamma sina skolor på oroande frånvaro och/eller för att hjälpa dem att tolka och analysera sin egen frånvarostatistik. I kommentarerna förklaras att det kan handla om skolornas främjande och förebyggande arbete kopplat till frånvaro, exempelvis tillsammans med elevhälsan och rektor. En huvudman beskriver att statistiken fungerar som ett medel för att få syn på elever som riskerar att få hög frånvaro innan det sker och när elevhälsan ska kopplas in. Se diagram 12.

Diagram 12. Andel huvudmän (%) som uppger att de använder frånvarostatistiken till följande. Flera svar möjliga.

Flera huvudmän för grundsär- och gymnasiesärskolan uppger att det är för få elever som läser enligt respektive läroplan för att det ska vara meningsfullt för huvudmannen att analysera uppgifter om frånvaro i grundsärskolan på aggregerad nivå. Däremot beskriver huvudmännen att dessa uppgifter ingår i rektorernas systematiska kvalitetsarbete och i arbetet kopplat till enskilda elever.

I kommentarerna i enkäten beskriver huvudmän för grundskolan och gymnasiesärskolan att frånvarostatistik kan ingå i huvudmännens systematiska

kvalitetsarbete, årliga uppföljning och i rapporteringar till nämnden som sker varje termin eller kvartal. Uppgifter som rapporteras i samband med detta kan vara andel elever med frånvaro över en viss nivå, antalet frånvaroutredningar och antal elever med lång och omfattande frånvaro. Några huvudmän nämner att de särskilt inhämtar uppgifter om elevfrånvaro med anledning av covid-19-pandemin. Huvudmän för grundskolan nämner även att frånvarostatistik används som underlag i skolpliktsbevakningen, exempelvis som underlag för beslut om föreläggande om närvaro mot vårdnadshavare, och för att rapportera frånvaro till elevens hemkommun. Vad gäller grundsärskolan uppger ett fåtal huvudmän att de har påbörjat ett arbete med att inkludera uppgifter om frånvaro i huvudmannens systematiska kvalitetsarbete.

Ytterligare exempel på användning av frånvarostatistiken är i kommunikation med externa aktörer, såsom att ta fall vidare till orosanmälningar via socialtjänsten eller polismyndigheten.

Flera huvudmän beskriver i kommentarerna att de kopplat elevfrånvaro till måluppfyllelse och använder frånvarostatistiken i analyser av studieresultaten. En huvudman uppger att uppgifter om elevfrånvaro används som underlag i resursfördelningen.

Riktlinjer och stöd i frånvaroarbetet

Skriftliga riktlinjer fokuserar på åtgärder vid frånvaro

Enkätresultaten visar att majoriteten av huvudmännen har tagit fram skriftliga riktlinjer som beskriver hur skolan ska agera när elever är frånvarande från skolan. Skriftliga riktlinjer är vanligare bland huvudmän för grund- eller grundsärskolan än bland huvudmän för gymnasiesärskolan. Se tabell 10.

Andel huvudmän (%) som uppger att de för sina skolor har skriftliga riktlinjer omfattande följande områden.

	Grundskola (inkl. förskoleklass, same- och specialskolan)	Grundsärskola	Gymnasie-särskola
När kontakt med vårdnadshavare ska ske vid elevfrånvaro	95	97	91
När rektor ska inleda en utredning om enskilda elevers frånvaro	92	94	85
När elevhälsan bör kopplas in vid enskilda elevers frånvaro	87	95	87
Metoder eller stöd för hur skolor kan arbeta för att förebygga elevfrånvaro	76	80	72
Hur samverkan mellan elevhälsa och lärare/ övrig skolpersonal kan se ut vid elevfrånvaro	90	93	85
När anmälan till socialtjänst ska ske med anledning av elevfrånvaro	84	87	73
När rektor ska anmäla till huvudmannen om att rektor har inlett en utredning om en elevs frånvaro	87	89	62

Inom samtliga skolformer är det vanligt att huvudmannen har tagit fram riktlinjer för när kontakt med vårdnadshavare ska ske vid elevfrånvaro. Mer än nio av tio huvudmän uppger detta, med en högre andel bland huvudmän inom grundsärskolan och grundskolan. Det är också vanligt att huvudmännen har riktlinjer gällande när rektor ska inleda en utredning och hur samverkan mellan elevhälsa och lärare samt övrig skolpersonal kan se ut.

Huvudmän för grundsärskolan är de som i allra störst utsträckning uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver hur skolan ska agera vid elevfrånvaro. Inom nästan samtliga efterfrågade områden är det 9 av 10 huvudmän eller fler som uppger att de har skriftliga riktlinjer avseende det som efterfrågas. Det område där skillnaden är som störst mellan grundsärskolan och grundskolan är riktlinjer avseende när elevhälsan bör kopplas in vid enskilda elevers frånvaro. Här är andelen huvudmän som uppger det 8 procentenheter högre för grundsärskolan jämfört med grundskolan. Vid en jämförelse mellan grundsärskolan och gymnasiesärskolan är skillnaden lika stor inom detta område.

Andelen huvudmän som uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver metoder eller stöd för hur skolor ska arbeta för att förebygga frånvaro, är däremot något lägre. Åtta av tio huvudmän inom grundsärskolan uppger att de har det och lägre andelar för både grundskolan och gymnasiesärskolan.

För gymnasiesärskolan ser vi att andelen är särskilt låg vad gäller huvudmän som har skriftliga riktlinjer avseende när rektor ska anmäla till huvudmannen om att rektor har inlett en utredning om en elevs frånvaro. Här är det drygt sex av tio huvudmän som uppger detta vilket kan jämföras med närmare nio av tio huvudmän inom grundskolan och grundsärskolan.

Vanligare med riktlinjer kring samverkan med socialtjänst än sjuk- och hälsovård

I enkäten ställdes frågor om huruvida huvudmännen har tagit fram skriftliga riktlinjer som beskriver att deras skolor ska samarbeta med externa aktörer vid elevfrånvaro. Detta visas i diagram 13 nedan. Enligt diagrammet är det vanligaste att huvudmännen har riktlinjer som beskriver att skolorna ska samverka med socialtjänsten vid elevfrånvaro. Mer än åtta av tio huvudmän som ansvarar för grundskolor och/eller grundsärskolor uppger detta. Andelen är lägre för huvudmän som ansvarar för gymnasiesärskolor.

Diagram 13. Andel huvudmän (%) som uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att deras skolor ska samarbeta med följande myndigheter, organisationer eller andra aktörer vid elevfrånvaro?

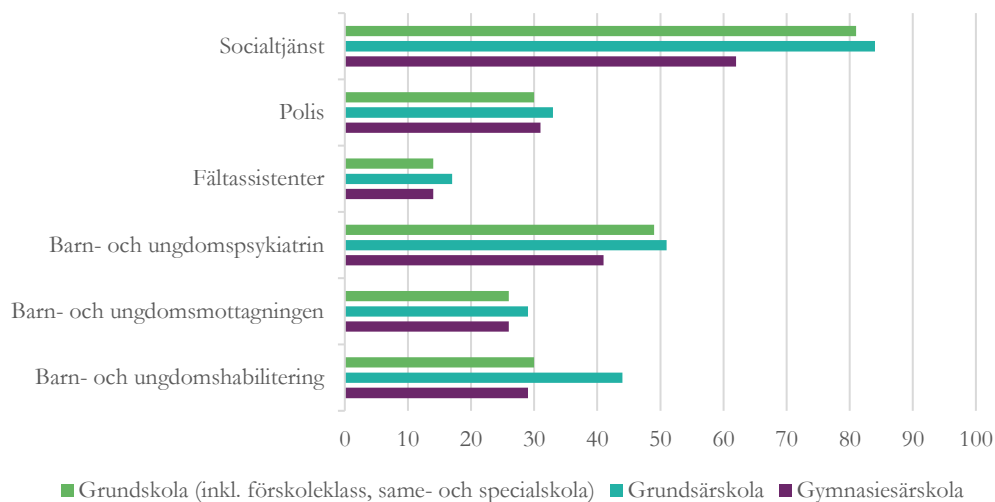

Diagram 13 visar att hälften av huvudmännen uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att skolorna ska samarbeta med barn och ungdomspsykiatri, men andelen är något lägre för huvudmän som ansvarar för gymnasiesärskolor. När det gäller samarbete med barn- och ungdomshabilitering är andelen huvudmän som har riktlinjer gällande detta högre för grundsärskolor än vad den är för grundskolor och gymnasiesärskolor.

Medan cirka 30 procent av huvudmännen uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att skolorna ska samarbeta med polis och barn- och ungdomsmottagningar vid elevfrånvaro uppger omkring 15 procent att de har riktlinjer kring samarbete med fältassistenter. Det är inga större skillnader mellan de olika skolformerna.

Generellt sett är det något vanligare bland kommunala huvudmän att ha skriftliga riktlinjer som beskriver hur skolorna ska samarbeta med myndigheter, organisationer eller externa aktörer vid elevfrånvaro. Det är däremot något vanligare bland enskilda huvudmän att ha skriftliga riktlinjer kring samarbete med

polis jämfört med bland kommunala huvudmän. Vi ser även att det är vanligare att ha skriftliga riktlinjer kring fältassistenter bland större huvudmän (sett till antalet skolor) jämfört med mindre huvudmän.

I kommentarerna nämner flera huvudmän för grund- och grundsärskolor att de har skriftliga riktlinjer om att skolor ska samverka med elevhälso- eller närvaroteam, antingen på skol- eller huvudmannanivå. Flera huvudmän nämner att de har byggt upp lokal samverkan mellan exempelvis socialtjänst, sjuk- och hälsovård och skola eller samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritidsförvaltningen. Det förekommer att enskilda huvudmän nämner att de har skriftliga riktlinjer kring samverkan med kommunens grundskoleförvaltning och elevens hemkommun samt Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Kompetensutveckling

Omkring hälften har ordnat kompetensutveckling senaste året

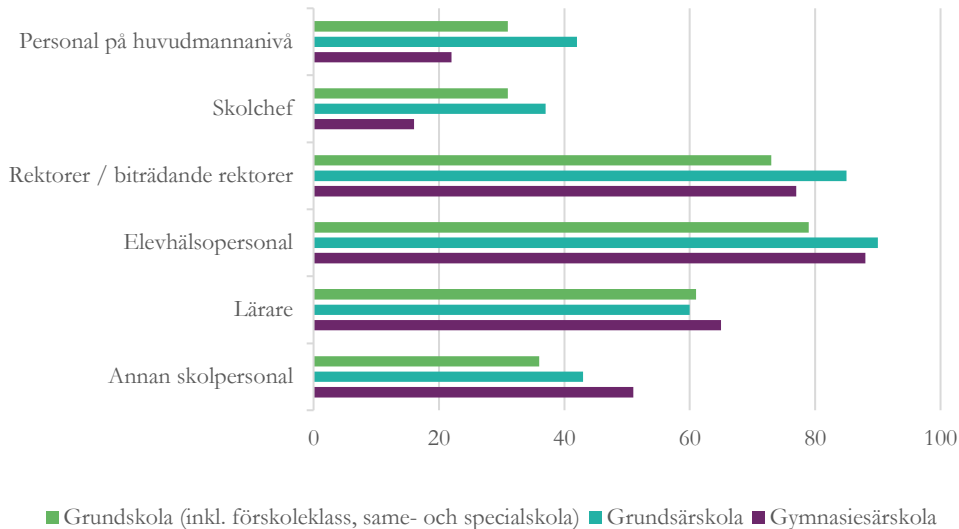
Ytterligare ett sätt för huvudmännen att stärka sitt arbete med elevnärvaro, är att erbjuda kompetensutveckling på området. I enkäten uppger nära hälften av huvudmännen att de har gjort det under läsåret 2019/2020. Andelen är högre för grundskola och grundsärskola (cirka 55 procent) än för gymnasiesärskola (46 procent). Det är en betydligt högre andel kommunala huvudmän som uppger att de har anordnat kompetensutbildning för att främja närvaro eller förebygga frånvaro, 73 procent jämför med 42 procent bland enskilda huvudmän. Det är även vanligare bland större huvudmän, 82 procent bland huvudmän med tio eller fler skolenheter jämfört med mellan 40 och 63 procent bland huvudmän med färre skolenheter.

Exempel på kompetensutveckling som nämns är genomgång av nya rutiner för att registrera, hantera och utreda frånvaro, hur frånvaro kan utredas, kunskapsutbyte inom regionen eller med andra huvudmän samt hur skolor kan arbeta för att främja närvaro. Några huvudmän nämner även att de har fokuserat särskilt på kompetensutveckling kring arbete för elever med funktionsnedsättning och hur skolor kan arbeta med övergångar och överlämningar mellan stadier och skolor för att undanröja hinder för närvaro.

Elevhälsopersonalen vanligaste målgruppen för kompetensutvecklingen

Kompetensutveckling har riktats mot olika personalgrupper, från lärare till förvaltningstjänstemän (se diagram 14). De personalgrupper som i högst utsträckning har blivit erbjudna kompetensutveckling kopplat till elevfrånvaro är elevhälsopersonal och rektorer eller biträdande rektorer. Mer än sju av tio huvudmän uppger att de anordnat kompetensutveckling för dessa personalgrupper och med högre andelar inom grundsär- och gymnasiesärskolorna.

Diagram 14. Andel huvudmän (%) som uppger att de under läsåret 2019/20 för följande personalgrupper, anordnat kompetensutveckling kopplat till hur deras skolor kan arbeta för att främja närvaro eller förebygga frånvaro. Flera alternativ är möjliga.

Vidare är det omkring sex av tio huvudmän som uppger att de anordnat kompetensutveckling för lärare vilket därmed är den tredje vanligaste personalgruppen att erbjudas kompetensutveckling för att främja närvaro och förebygga frånvaro. Personal på huvudmannanivå och skolchefer är de som i lägst utsträckning har erbjudits den här typen av kompetensutveckling. Inom dessa personalgrupper är andelen lägre inom gymnasiesärskolan än inom grundskolan och grundsärskolan.

Generellt sett uppger kommunala huvudmän i större utsträckning än enskilda att de har anordnat kompetensutveckling kopplat till hur skolor kan arbeta för att förebygga frånvaro och främja närvaro. Vi ser även att större huvudmän i något större utsträckning uppger att de har anordnat kompetensutveckling riktad till personal på huvudmannanivå inklusive skolchef, rektor och elevhälsopersonal. Däremot uppger enskilda huvudmän och huvudmän med endast en skolenhet i betydligt större utsträckning att de har anordnat kompetensutveckling riktad till lärare; 74 procent jämfört med mellan 55 och 64 procent bland huvudmän med två eller fler skolenheter.

Skolpliktsbevakning

Det är elevens hemkommun, det vill säga den kommun där eleven är folkbokförd, som har det yttersta ansvaret för att se till att eleven fullgör sin skolgång. Huvudmannen för den förskoleklass, grund- eller grundsärskola eleven går i är därför enligt skollagen skyldig att informera elevens hemkommun om att en utredning om elevens frånvaro har inletts.⁷⁵ Enkätsvaren visade att 74 procent av

⁷⁵ 7 kap. skollagen (2010:800).

enskilda huvudmän i grundskolan och 95 procent av enskilda huvudmän i grundsärskolan har tagit fram skriftliga riktlinjer som beskriver att elevens hemkommun ska informeras om en utredning om elevens frånvaro har inletts. Andelen huvudmän som uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att elevens hemkommun ska informeras om en elev slutat vid en skola som huvudmannen ansvarar för, är 85 procent för enskilda huvudmän inom grundskolan. För enskilda huvudmän som ansvarar för grundsärskolor är det en något högre andel, 90 procent, se tabell 11.

Tabell 10. Andel huvudmän (%) som uppger att de har skriftliga riktlinjer som beskriver att elevens hemkommun ska informeras om en elev har slutat vid en skola de ansvarar för.

	Ja (andel)	Nej (andel)	Antal svarande
Grundskola (inkl. förskoleklass, same- och specialskola)	85	12	371
Grundsärskolan	90	10	20

I enkätcommentarerna beskrivs bland annat hur huvudmannens arbete med att söka upp elever som uteblir från undervisningen försvåras av att en elevs vårdnadshavare inte anmäler ändring av elevens folkbokföringsadress, exempelvis vid flytt utomlands. Några huvudmän påtalar att regelverket inte är tillräckligt tydligt rörande när en vistelse utomlands ska anses varaktig och när det är aktuellt för en elev att fullgöra skolplikten på annat sätt.

Det förekommer i flera fall att vårdnadshavare tror att de kan flytta utomlands utan att meddela hemkommunen och utan att det får konsekvenser för skolplikten. Folkbokföringen ändras inte så skyndsamt heller så skolpliktsbevakningen hänger kvar och det behövs ett omfattande utredningsarbete för att komma fram till att det är varaktig vistelse utomlands. Dessutom för vagt regelverk för när en utlandsvistelse ska bedömas som varaktig och när det är fråga om att fullgöra skolplikten på annat sätt.

Vi efterfrågar tydligare riktlinjer/rekommendationer från Skolverket gällande fullgörande av skolplikt på annat sätt då många kommuner gör olika i dessa ärenden. Särskilt när det gäller att fullgöra skolplikten på annat sätt utomlands. Tydligare rekommendation kring när ett vitesföreläggande kan aktualiseras utifrån att eleven inte har en hundra procentig frånvaro.

I tabell 12 visas andelen huvudmän som uppger att fall av ogiltig frånvaro har tagits upp i ansvarig nämnd läsåret 2019/20. Andelen är mer än fyra gånger så hög för grundskolan jämfört med grundsärskolan.

Tabell 11. Andel huvudmän (%) som uppger att något fall av ogiltig frånvaro i skolan tagits upp i ansvarig nämnd läsåret 2019/20.

	Ja (andel)	Nej (andel)	Vet ej (andel)	Antal svarande
Grundskola (inkl. förskoleklass, same- och specialskola)	39	53	9	234
Grundsärskola	8	84	8	193

De huvudmän som svarade att de haft fall av ogiltig frånvaro som tagits upp i ansvarig nämnd har fått en följdfråga om något av dessa fall lett till ett vitesföreläggande av vårdnadshavaren. Även här är andelen fyra gånger så hög för grundskolan jämfört med grundsärskolan, se tabell 13. De allra flesta huvudmän inom grundskolan, tre av fyra, uppger dock att de inte har haft något fall som lett till vitesföreläggande. Antalet huvudmän inom grundsärskolan som haft fall av ogiltig frånvaro som har tagits upp i nämnd och därmed fått följdfrågan om vitesföreläggande är få, totalt 18 huvudmän.

Tabell 12. Andel huvudmän (%) som uppger att något av fallen som tagits upp i ansvarig nämnd har lett till ett vitesföreläggande av vårdnadshavaren.

	Ja (andel)	Nej (andel)	Antal svarande
Grundskola (inkl. förskoleklass, same- och specialskola)	24	76	98
Grundsärskolan	6	94	18

Exempel på huvudmännens arbete med frånvaro

Nedan beskrivs hur tre av huvudmännen för de skolor som beskrivs i kapitel 5 arbetar med att stötta skolor med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Dessa tre har valts ut för att de skiljer sig åt gällande såväl huvudmannatyp som storlek. Huvudmannen för Grundskola 1 är en större kommunal huvudman, huvudmannen för Grundskola 2 en mindre enskild huvudman med två skolor och huvudmannen för Grundskola 4 är en större enskild huvudman.

Huvudmannen för Grundskola 1

Huvudmannen för Grundskola 1 är en stor kommunal huvudman. Huvudmannen har arbetat i flera år för att få till stånd ett välfungerande digitalt verktyg för registrering av närvaro, som också ger möjlighet att plocka ut användbar statistik för att följa utvecklingen och se mönster. Förvaltningen plockar ut statistik ur systemet och återkopplar bland annat rapporteringsgraden, det vill säga andelen närvaroregistrerade lektioner till skolorna. För närvarande ligger den på 85–90 procent.

Grundskolechefen får varje månad rapporter över frånvaron på de skolor hen ansvarar för. Upptäcks ökad frånvaro på en skola, utreder skolchefen orsaker till detta.

Skolans arbete med frånvaro följs upp i de årliga resultatsamtal som grundskolechefen för med sina rektorer. Dessa inkluderar även värdegrundsarbetet som ses som en del i det närvarofrämjande arbetet. Om uppföljningar visar brister på något område, kan grundskolechefen ge rektorn i uppdrag att särskilt arbeta med detta under det kommande året. Det händer att skolledningen byts ut om skolan inte uppvisar förbättring efter att ha fått sådana uppdrag. När huvudmannen på detta sätt prioriterar skolans arbete, kan skolan också få extra stöd och kompetensutveckling i frågan, till exempel utbildning av elevhälsoteamet.

Därutöver finns mer generella stöd inom huvudmannen, exempelvis med fokus på elevhälsans arbete kopplat till frånvaro. Elevhälsans kompetenser på de grundskolor huvudmannen ansvarar för har ett nätverk där de träffas och har seminarier med exempelvis inbjudna föreläsare. Träffarna sker antingen för specifika kompetenser inom elevhälsan eller för hela teamen.

Huvudmannen har tagit fram riktlinjer för frånvaroarbetet som benämns frånvarotrappan. Riktlinjerna beskriver när och hur skolorna ska agera vid elevfrånvaro. När en elevs frånvaro överstiger 20 procent under två månader eller 40 procent under en månad, ska frånvaron utredas och skolan anmäla detta till utbildningsförvaltningen och socialtjänsten. Till frånvaron räknas såväl anmäld som oanmäld frånvaro. Vissa av de elever som identifieras på detta sätt, väljs ut för särskilda insatser, såsom de skolsociala team som inrättats i kommunens ytterstadsdelar.

Utbildningsförvaltningen har inrättat en särskild funktion som arbetar med frånvarouppföljning och stöd i denna del. Den gör bland annat stickprovsundersökningar av just frånvaroutredningar. Ett mindre antal av skolans utredningar begärs in till förvaltningen och skolan får återkoppling enligt en särskild mall eller uppsättning frågor. Ett syfte med detta är att säkerställa att skolorna tar hjälp av alla elevhälsans kompetenser i hanteringen av ärenden, inklusive skolpsykologen och skolläkaren. Det har, enligt en intervjuperson på förvaltningen, funnits en tendens till att skolorna i stället hänvisar till andra instanser som barn- och ungdomspsykiatri eller externa läkare vilket man vill minimera. Genom stickproven finns även en förhoppning om att skolorna ska uppmärksamma kvaliteten i sitt arbete kopplat till frånvaro generellt.

Från förvaltningens sida anser man att skolorna generellt har kommit långt med det främjande arbetet som rör alla elever. Det svåra i arbetet kring frånvaro är att faktiskt ta reda på orsaken och att samverka med andra myndigheter. Fokus nu är dels att åtgärda pågående frånvaro och få tillbaka elever till skolan, dels att hitta riskgruppen, det vill säga elever som börjar få frånvaro och motverka att den blir långvarig. Förhoppningen är att den systematiska uppföljningen varje månad ska leda till att dessa elever upptäcks i tid så att skolan kan göra tidiga insatser.

Huvudmannen för Grundskola 2

Huvudman för Grundskola 2 är en enskild huvudman med två skolor med årskurserna F–9. Skolorna är belägna i närheten av en större stad och kännetecknas av hög andel elever med utländsk bakgrund. Enligt huvudmannen har skolorna och huvudmannen gemensamt tagit fram rutinerna kopplat till frånvaro. Ansvaret för frånvaroarbetet är delat och sträcker sig från mentor och rektor på skolan upp till huvudmannanivå.

Skolstyrelsen har möten med skolledningen varannan månad då skolornas frånvarohantering diskuteras. Skolledningen ansvarar för att sammanställa och rapportera frånvarostatistik till huvudmannen. Sammanställningarna inkluderar omfattningen av frånvaro i varje klass och årskurs samt jämförelser mellan klasser

och årskurser för att upptäcka mönster av elevfrånvaro. I sammanställningen kan huvudmannen se om frånvaron är rapporterad som ogiltig eller giltig frånvaro, men de kan inte se orsakerna till att eleverna är frånvarande.

Enligt huvudmannen har skolan inga eller väldigt få elever med lång och omfattande frånvaro. Om en elev har långvarig och upprepad frånvaro ska rektor informera huvudmannen om det och huvudmannen tillsätter då en utredning om orsakerna som ligger bakom frånvaron.

Huvudmannen har delegerat stora delar av arbetet kopplat till att främja närvaro och förebygga frånvaro till skolan. Enligt huvudmannen fokuserar detta arbete på att säkerställa att eleverna mår bra i skolan och att vid eventuell frånvaro upptäcka det tidigt och därefter skyndsamt sätta in åtgärder. En utmaning kan vara om nya elever byter från en annan skola till en av huvudmannens skolor då huvudmannen eller skolan inte får någon information om elevers eventuella frånvarohistorik.

Det är även skolans ansvar att efterfråga kompetensutveckling kopplat till frånvaro och hittills har skolledningen inte efterfrågat någon särskild utbildningsinsats kopplad till frånvaro.

Elever kommer till skolan från flera närliggande kommuner och huvudmannen beskriver att samarbetet med de olika kommunerna fungerar olika väl. Samarbetet kan utgöra en utmaning för huvudmannen då det kommer till huvudmannens skyldighet att anmäla frånvaro till hemkommunen. Medan vissa kommuner har bra rutiner och kontaktpunkter för hur de tar emot anmälningar om elever som uteblivit från undervisningen kan det för andra kommuner vara svårt för huvudmannen att veta vart de ska vända sig för att göra anmälningarna.

En annan utmaning är elever som reser utomlands under längre perioder, särskilt i anslutning till sommarlovet. Här har huvudmannen tagit fram rutiner för vilka steg som ska vidtas om varken skolan eller huvudmannen får tag på vårdnadshavaren.

Vidare nämner huvudmannen att de även behöver ha kännedom om vilka elever som är frånvarande kopplat till elevpengen. Varje månad läser huvudmannen av hur många elever de har på skolan och rapporterar det till kommunen.

Huvudmannen har kontakt med socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri om det behövs kopplat till elevers olika problematik. Enligt huvudmannen är det elevhälsan som på uppdrag av rektor kontaktar barn- och ungdomspsykiatri. Huvudmannen menar att den typen av externa aktörer har en viktig roll att fylla genom att bidra med resurser som inte finns på skolan. För att komma till rätta med elevers frånvaroproblematik behöver samtliga aktuella aktörer, inklusive skola och huvudman, ta sitt ansvar för respektive elev.

Huvudmannen för Grundskola 4

Huvudman för Grundskola 4 är en enskild huvudman som är del av en större koncern med ett större antal skolor. Huvudmannens arbete består dels i uppföljning och analys av frånvarostatistiken, dels i stödinsatser till skolorna baserat på detta. Stödinsatserna är såväl generella som riktade.

Enligt de intervjuade har företaget arbetat med att främja närvaro under lång tid. Sedan 2019 har huvudmannen dessutom en närvarosatsning som fokuserar på inkluderande lärmiljöer. Detta inkluderar en elevhälsodag där ledningsgruppen, den centrala elevhälsan, alla lokala elevhälsoteam, de flesta rektorer och biträdande rektorer, deltar. Huvudmannen har även tagit fram rutiner för skolorna och under 2020 hölls föreläsning kring dessa under elevhälsodagarna.

Huvudmannen har valt ut ett antal skolor för riktade insatser, där man lokalt arbetat med ett mer intensivt närvarolyft. En kvalitets- och utvecklingsansvarig fungerar då som huvudmannens förlängda arm på skolan och driver projektet. Hen träffar personalen vid åtta tillfällen under året. Det handlar då om kompetensutveckling för all personal, men också om att identifiera och analysera de frånvaroproblem som finns. I den senare delen hjälper huvudmannarepresentanten den lokala elevhälsan med att gå igenom rutiner för utredning, dialog med vårdnadshavare osv. I den förra, mer främjande-fokuserade delen, ingår även klassrumsobservationer.

För att öka närvaron på en skola behöver man, enligt den kvalitets- och utvecklingsansvariga, förändra undervisningen. Man behöver skapa en inkluderande lärmiljö så att det blir en verklig förändring för den enskilda eleven i klassrummet. Varje lärare måste ta ett ansvar för att organisera sin lektionsstruktur, organisera sitt klassrum, bedriva en varierad undervisning som attraherar alla elever. De riktade insatserna består därför i kompetensutveckling med inriktning på detta. Insatserna kopplas också till språkutvecklande arbetssätt, eftersom det handlar om skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund.

Huvudmannastödet kan också ta formen av andra slags resurser än stödet från kvalitets- och utvecklingsansvariga. Skolchefen nämner som exempel en skola där man har haft elever med hög frånvaro som man försökt successivt slussa in i klassrummet. Den skolan har fått utökad ekonomiskt stöd för att kunna bygga om i skolans lokaler – en anpassning av miljön för att eleverna ska känna sig trygga. Innan eleven kan komma tillbaka till skolan kan det ha handlat om undervisning på annan plats eller i hemmet, sedan på eftermiddagar i skollokalerna. Då kan det krävas utökade personella resurser. Ett annat exempel är anställning av socialpedagog.

På den här undersökta skolan är det främst concernens riktlinjer och företagens interna rutiner och mallar som nämns i samband med huvudmannens del i frånvaroarbetet. Att ha uppföljning var sjätte vecka med elevgenomgångar, är gemensamt för alla företagens skolor.

5 Grundskolors arbete med att förebygga frånvaro

Inledning

Detta kapitel syftar till att beskriva hur grundskolor arbetar med att förebygga frånvaro och främja närvaro. Redovisningen baseras på intervjuer och dokument i fyra skolor och ger på så vis olika exempel på hur skolor arbetar, utan att göra anspråk på representativitet i förhållande till hur det ser ut i riket i stort eller till att ge en bild av hur utbredda dessa arbetssätt är. Avsikten i detta kapitel är inte att värdera eller bedöma skolornas arbetssätt. Exempelen är inte valda som goda exempel eller förebilder, utan helt enkelt som beskrivningar av hur det kan se ut, och av de resonemang och förutsättningar som format verksamheten. Beskrivningen vilar på intervjuutsagor av personal i de olika skolorna. Eftersom det är personal i olika roller, baseras den samlade bilden på olika perspektiv och erfarenheter.

Eftersom studien avser att beskriva variation i arbetssätt har vi gjort intervjuer i skolor med varierande förutsättningar i avseenden som kan tänkas påverka såväl arbetssätt som elevfrånvaro.

Kapitlet inleds med en kort beskrivning av de fyra fallskolorna vilket följs av en beskrivning av skolornas verktyg och rutiner för att följa, uppmärksamma och förebygga elevfrånvaro. Därefter presenteras andra aspekter av skolans verksamhet som skolorna lyfter som närvarofrämjande. I ett särskilt avsnitt behandlas kontakter och kommunikation med vårdnadshavare, inklusive den ibland svåra balansen mellan att bevaka skolplikten samtidigt som goda och tillitsfulla relationer byggs eller upprätthålls. Det frånvaroförebyggande arbetet kan också innefatta kontakter med externa aktörer såsom socialtjänst och hälso- och sjukvård, vilket beskrivs i nästkommande del av kapitlet. Avslutningsvis återges skolornas uppgifter om hur arbetet med frånvaro/närvaro följs upp och utvärderas.

Se tabell 14 för en översikt av urvalet och de skolnamn vi använder i texten.

Urval grundskolor

Grundskola 1 <ul style="list-style-type: none">• Belägen i storstad.• Stor kommunal huvudman.• Stor skola: ca 1000 elever.• Hög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning• Medelhög andel elever med utländsk bakgrund	Grundskola 2 <ul style="list-style-type: none">• Belägen i storstadsförort.• Liten enskild huvudman• Liten skola: ca 200 elever.• Låg andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.• Hög andel elever med utländsk bakgrund.
Grundskola 3 <ul style="list-style-type: none">• Belägen i glesbygd.• Liten kommunal huvudman.• Liten skola: ca 250 elever• Medelhög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning• Låg andel elever med utländsk bakgrund.	Grundskola 4 <ul style="list-style-type: none">• Belägen i större stad.• Stor enskild huvudman.• Liten skola: drygt 200 elever.• Medelhög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning• Hög andel elever med utländsk bakgrund.

Följa och förebygga frånvaro

Detta avsnitt redogör för hur de fyra skolorna beskriver sitt arbete med att följa elevernas närvaro, identifiera elever i riskzonen för problematisk frånvaro och motverka sådan.

Gemensamt för skolorna är att

- närvaro anmäls och registreras i digitala verktyg,
- mentorerna har det primära ansvaret för att följa elevers närvaro och ta inledande kontakter när det behövs,
- elevhälsan kopplas in vid mer problematiska fall.

Däremot finns skillnader när det kommer till hur detta konkret och mer i detalj genomförs. I det här avsnittet presenteras först hela arbetsgången på en av de undersökta skolorna. Avsikten är inte att särskilt lyfta fram denna skola, utan att ge en sammanhängande bild som fond för återgivningen av hur och när frånvaro registreras på övriga tre skolor, vem som har ansvar för att bevaka och analysera frånvaron i olika skeden och vilka åtgärder som sätts in för att förebygga fortsatt frånvaro. Sist i avsnittet beskrivs i korthet förekomsten av skriftliga rutiner och efterlevnaden av dem.

En skolas arbete med att upptäcka och åtgärda frånvaro – ett exempel

I **Grundskola 3** sker anmälan, registrering och bevakning av frånvaro i ett digitalt verktyg. Vårdnadshavaren ska föranmäla frånvaro varje dag. Lärarna registrerar närvaro och frånvaro i början av varje lektion. Undervisande lärare ska informera vårdnadshavare om oanmäld frånvaro direkt på morgonen, vilket sker per telefon eller möjligen mejl. Om undervisande lärare inte kan gå ifrån lektionen, ska hen be någon annan i personalen att kontakta vårdnadshavaren.

Mentorerna har ansvar för att löpande följa frånvarostatistiken för sina elever och agera vid tecken på oroande frånvaro, såväl anmäld som oanmäld. Ibland kan det räcka med att prata med eleven och vårdnadshavaren och höra sig för om orsaken. Mentor eller undervisande lärare ska också signalera till antingen rektor eller elevhälsan vid tecken på att en elev löper risk att hamna i problematisk frånvaro, dvs. frånvaro som riskerar att påverka elevens studieresultat eller relationer till kamrater. Det kan handla om omfattningen av den sammanlagda frånvaron, men också om mönstret för frånvaro, till exempel att en elev uteblir mycket från ett visst ämne. Det finns en särskild blankett för en sådan anmälan, men eftersom skolan är liten och kontaktvägarna korta, kommunicerar man också muntligt och informellt i sådana frågor.

Eftersom alla känner alla på skolan har de, enligt de intervjuade, också rent allmänt god koll på eleverna. Elevhälsan vet vilka elever som exempelvis har hälsoproblem. Personal i elevhälsan tittar också ofta på dagens lista över frånvaroanmälda elever och kan då se om vissa namn dyker upp ofta. Även på klasskonferenser i mitten och slutet av terminen behandlas elevfrånvaro, när den utgör en orsak till att elever riskerar att inte nå målen.

När läraren eller mentorn har gjort en anmälan, tas ärendet upp på elevhälsans veckomöte, där man bestämmer sig för vilken typ av utredning som behöver göras (pedagogisk, social etc.) och vem som ska vara ansvarig. Arbetet dokumenteras i en särskild mall för åtgärdsplan vid frånvaro.

Det vanliga är att det första steget för insatser i ett ärende är att mentorn och någon personal ur elevhälsan har ett möte med vårdnadshavaren och eleven (om det är en äldre elev). Man förklarar för dem att skolan ser att frånvaron kan bli ett problem för eleven att nå målen och därför vill stötta eleven. Man frågar om orsaken till frånvaron. Elevhälsopersonalen påpekar i intervjun att det är viktigt att eleven får göra sin röst hörd: ”Vad är det som är jobbigt och vad kan vi då i skolan göra för att det ska bli lättare för dig?”

Utifrån vad som framkommer på mötet, fattas beslut om åtgärder. Det kan då handla om anpassningar av skolsituationen på olika sätt. En elevhälsopersonal beskriver det som att ”göra en skolgång som är genomförbar för eleven”. Anpassningarna varierar mycket från individ till individ. Det kan handla om kortare skoldagar under en period, om att en elev tar en liten rast i mitten av en lektion, om att en elev får komma fem minuter sent till lektionerna för att slippa den stökiga stund då alla ska komma till rätta, om att ta bort en tickande klocka från lektionssalen, om hemundervisning eller om hjälpmedel för dyslektiker – bara

för att ta några exempel som kommer upp i intervjuerna. Det är viktigt att, som en lärare uttrycker det, inte lägga skuld på eleverna utan försöka hitta lösningar för dem.

I andra fall behövs samtal med skolläkare, skolsköterska eller kurator. Ibland ligger orsakerna snarare i hemsituationen eller har medicinsk grund, alternativt är det en kombination av faktorer i och utanför skolan, och det kan då bli aktuellt att ta hjälp av externa aktörer.

Vem som håller i den fortsatta kontakten i form av uppföljningar, om det är mentor eller en elevhälsopersonal, beror på situationen och relationen med eleven. Grundtanken i ansvarsfördelningen är att elevhälsan ska avlasta mentorer och lärare så att de kan fortsätta sitt reguljära arbete som just mentorer och lärare.

Registrering av frånvaro

Övriga tre grundskolor i studien har en arbetsgång som i sina grunddrag liknar Grundskola 3. Sålunda har de digitala verktyg genom vilka vårdnadshavarna ska anmäla sina barns frånvaro i förväg. Samma verktyg används av lärarna för att registrera närvaron i klassrummen. I några fall genererar dessa verktyg också automatiska sms som skickas till vårdnadshavarna för att informera dem ifall barnen är frånvarande.

Skolorna skiljer sig dock åt vad avser när lärarna registrerar närvaron och därmed när vårdnadshavarna får kännedom om elevernas frånvaro. Som nämnts ovan är rutinen i **Grundskola 3** att registrera närvaro i *början* av varje lektion och att också kontakta vårdnadshavaren omedelbart vid oanmäld frånvaro.

På **Grundskola 4** har man infört morgonsamlingar varje dag. Oanmäld frånvaro på morgonen upptäcks därför på en gång och leder till att vårdnadshavarna kontaktas. Annars är regeln att lärarna ska registrera närvaron *efter* varje lektion. I praktiken registreras dock inte närvaron på alla lektioner. Huvudmannen återkopplar regelbundet andelen närvaroregistrerade lektioner vid skolan och senast var denna andel 70 procent.

Även på **Grundskola 1** är rutinen att läraren ska registrera närvaron i det digitala verktyget i efterhand. Det verkar dock råda viss osäkerhet om när detta ska göras. Vissa lärare uppfattar att frånvaron ska registreras direkt efter en lektion, andra att det ska ske före lunch och andra att det ska göras senast klockan fyra. Om registreringen inte görs förrän vid fyra på eftermiddagen blir detta ett sent besked för vårdnadshavarna att reagera på. Inte heller kan elevhälsopersonal eller skolans socialpedagog kontakta elever som inte dyker upp på morgonen, om deras frånvaro inte registreras redan första lektionen. Enligt rektorn är andelen närvaroregistrerade lektioner god: i den senaste mätningen över nittio procent.

På **Grundskola 2** finns inga gemensamma definitioner av frånvaro vilket lämnar en del utrymme för lärares egna bedömningar, till exempel hur de ska se på sen ankomst och när frånvaro kan bedömas som giltig trots att den inte är anmäld av vårdnadshavare. Det kan till exempel handla om elever som lider av psykisk ohälsa

och därför behöver ta en paus eller gå i väg för att prata med kurator eller en annan lärare som eleven har en god relation med. På Grundskola 2 händer det också att närvaroregistreringen av enstaka lektioner fallerar på grund av vikarier eller för att det försvinner i alla andra arbetsuppgifter som lärare har. Om en elev är borta mycket, märker läraren det ändå, i klassrummet. De intervjuade lärarna upplever dock att registreringen över lag fungerar bra och anser att det är viktigt att sköta den enligt rutinerna, just för att kunna se mönster för enskilda elevers frånvaro.

Att upptäcka elever med problematisk frånvaro

Registreringen av närvaro i de digitala verktygen ger skolorna möjlighet att följa elevers frånvaro över tid och identifiera mönster i den. Denna möjlighet utnyttjas i alla fyra fallskolorna och det är i samtliga fall mentorn som har huvudansvaret för att på detta sätt följa sina mentorselever. Oroande tecken kan vara hur länge eleven är borta, men också mönster i elevens frånvaro, till exempel om en elev är borta från lektionerna i vissa ämnen eller frånvarande vissa dagar. Även sådan frånvaro som är giltig, i meningen föranmäld av vårdnadshavare, kan ge skäl till oro.

På **Grundskola 4** genomförs elevuppföljningar var sjätte vecka, då varje arbetslag tillsammans med elevhälsoteamet går igenom sina elevers utveckling. Uppföljningarna handlar primärt om elevernas utveckling mot målen, men för de elever som har högre frånvaro behandlas även denna.

Inför dessa tillfällen ska mentorerna granska sina elevers frånvarostatistik. De elever som har över en viss andel frånvaro (omkring 15 procent på en månad) ska redovisas på en särskild blankett, där mentorn också ska beskriva vad hen har gjort i ärendet och vad orsaken till frånvaron är. Blanketterna lämnas till rektorn och kuratorn. När kuratorn får frånvaroblanketterna i samband med elevuppföljningarna bedömer hen vilka av elevärendena som behöver tas vidare för behandling i elevhälsoteamet.

Kuratorn fungerar tillsammans med skolsköterskan som så kallad frånvarokoordinator, vilket innebär ett särskilt ansvar för att bevaka och arbeta med frånvaro. Funktionen som frånvarokoordinator infördes på skolan för fyra år sedan. Bakgrunden var att rektorn tidigare såg olika problem: att vissa pedagoger inte rapporterade in sina elever, att det inte gick att skilja på giltig och ogiltig frånvaro eller att det inte framgick om det fanns en oro eller inte. Rektorn ville veta vad som hade gjorts innan, ”så att inte det första som händer är att vi gör någonting i elevhälsoteamet”. Nu trattas all information genom frånvarokoordinatorn, som ser till att mentorn har beskrivit hur ärendet har hanterats, frånvarons omfattning och dess orsaker före vidare behandling i elevhälsoteamet.

På **Grundskola 1** går man igenom omfattningen av elevernas frånvaro på arbetslagsmöten under närvaro av elevhälsoteamet. Olika intervjuer ger olika uppgifter om hur ofta detta sker, om det är varje eller varannan månad.

På **Grundskola 2**, är det mentors ansvar att följa frånvaron för sina elever och vid frånvaro kalla elev och vårdnadshavare till ett inledande möte.

Arbetslagsledarna ska varje månad sammanställa frånvaron per klass för att se om där finns något mönster, till exempel att en elev har en frånvaro över en viss procent och sedan rapportera till rektorn. Även **Grundskola 2** har regelbundna klasskonferenser då personalen går igenom elev för elev och då också tittar på frånvaron.

På flera av skolorna påpekar intervjupersoner att vardagens informella kontakt med eleverna är minst lika betydelsefull för att upptäcka och stävja frånvaro som de verktyg och rutiner som beskrivits ovan. På **Grundskola 4**, exempelvis, säger såväl rektorn som elevhälsan och lärarna att även om frånvaroregistreringen och uppföljningen var sjätte vecka är viktig, är den dagliga kontakten med eleverna och kommunikationen personalen sinsemellan central för att tidigt fånga upp signaler om att elever inte mår bra, har problem och riskerar frånvaro. Att dra ut en frånvarorapport är snarare ett sätt att få underlag för det man redan misstänker och även en möjlighet att se mönster i frånvaron, till exempel om det är vissa dagar eller ämnen. Men det är det dagliga mötet med eleverna som är avgörande. Det är då inte bara frånvaro som uppmärksammas, utan det kan handla om att barnen verkar låga, inte äter i matsalen, har samma kläder på sig många dagar i följd eller på något annat sätt inte beter sig som vanligt. Sådant lyfts dagligdags i arbetslagen. Det är också vanligt att personal kommer in till rektorn och uttrycker oro kring ett barn.

Åtgärder vid frånvaro

Om mentorerna upptäcker att en elev har en oroande frånvaro, är det också deras ansvar att som ett första steg prata med vårdnadshavaren och/eller eleven om detta. Syftet är att ta reda på *orsaken* till frånvaron.⁷⁶ Därmed kan det bli första steget i en utredning och underlag för beslut om fortsatta insatser. I ett par skolor försöker mentorn redan här ta reda på hur skolan kan agera för att underlätta återgång, till exempel genom anpassningar eller genom att ge hemuppgifter så att eleven inte kommer efter i skolarbetet.

I de fall där frånvaron fortsätter på ett oroande sätt, har mentorerna ansvar för att signalera detta till elevhälsoteamet, som i dessa fyra skolor leds av rektorn eller en biträdande rektor. Det kan ske mer eller mindre formellt och standardiserat. Detta första samtal kan ibland dessutom vara en tillräcklig insats från skolans sida för att frånvaron ska upphöra. Skolsköterskan på **Grundskola 2**, exempelvis, berättar att lärarna hanterar de flesta fall av frånvaro genom att i sin första kontakt med vårdnadshavarna informera om skolplikten. Ibland deltar även rektor. Enligt skolsköterskan är detta ofta effektivt.

Om kontakterna mellan mentor och vårdnadshavare inte hjälper behövs andra insatser. Exempelen nedan visar att ansvaret för insatserna varierar efter vad skolan

⁷⁶ På Grundskola 2 används samtalet till att informera om skolplikten; mer om detta i avsnittet ”Kommunikation och relationer med vårdnadshavare”.

uppfattar som behoven för den enskilde eleven och efter vilka resurser som finns på skolan. På **Grundskola 4** ser det ut på följande sätt: Elevhälsan kopplas in och hjälper till genom att göra en kartläggning/utredning av elevens situation. Beslutet om insatser och vem som ansvarar för dem, beror på vilka orsakerna till frånvaron är. Studie- och yrkesvägledaren håller till exempel motivationssamtal, oftast med de äldre eleverna. Skolläkaren och skolpsykologen går in och stöttar föräldrar till exempelvis hjärtsjuka barn, som kan ha en hög frånvaro på grund av vårdnadshavarnas oro snarare än sjukdomstillståndet i sig. Ibland behöver externa instanser som barn- och ungdomsmottagningen kopplas in – mer om detta längre fram.

Insatserna kan också utgöras av anpassningar av elevernas schema på grund av psykisk ohälsa. För en elev strök man exempelvis närvaro på morgonsamlingar, eftersom eleven har social fobi. En annan elev med hög frånvaro bedömdes vara så psykiskt instabil för tillfället, att det var bättre att hen var hemma ett tag. Skolan har då organiserat det så att hen får hemuppgifter i ett ämne per dag, vilka följs upp i slutet av skoldagen. Avsikten är att eleven inte ska hamna efter i skolarbetet, eftersom det i sig kan göra det svårt att senare återgå till skolnärvaro. I andra fall har elever fått undervisning utanför klassrummet, till exempel tagits om hand på eftermiddagar. Mentorn har haft dagliga uppföljningar med vårdnadshavare och elev och även dagliga avstämningar med ämnespedagoger.

Andra exempel på insatser kan hämtas från **Grundskola 1**. Där finns en socialpedagog och kamratstödare som framför allt arbetar mot högstadiet och mycket just mot elever med problematisk frånvaro. Det handlar om att stegvis slussa tillbaka barn som varit borta mycket, genom att till exempel möta elever vid grinden eller bussen eller att gå och fika. De har motiverande samtal och sms-kontakt med elever på morgonen. Även kuratorerna arbetar i viss mån med detta. Specialpedagogerna jobbar i ”studion” och dit går elever, framför allt på mellanstadiet, som inte klarar av att vara ute i klassen. Därifrån kan de successivt slussas ut i klassrummet igen.

Skriftliga rutiner och implementeringen av dem

På alla fyra skolorna finns rutinerna för frånvarohantering nedtecknade, men utformningen och betydelsen av dem varierar.

Grundskola 1 följer kommunens riktlinjer i form av en så kallad konsekvenstrappa och använder också kommunens formulär för att kartlägga elevens skolsituation och vilka anpassningar som kan behövas. Därutöver har skolan egna riktlinjer för uppföljningen av frånvaro, med en snävare tidsgräns för vilken omfattning av frånvaro som ska föranleda åtgärder. Rektorn, som är relativt ny på sin post, beskriver det som att hen har tagit itu med frånvaroarbetet och börjat vrida det i en delvis ny riktning. Tidigare, berättar hen, har det varit en integrerad del av elevhälsoplanen och det praktiska arbetet har i hög grad riktats mot högstadiet och utförts av en socialpedagog på skolan. Vid en sammanställning och genomgång av statistiken, visade det sig att frånvaron började redan i tidigare stadier, snarare än i högstadiet som man tidigare trott, och rektorns ambition är att

skolan bättre ska fånga upp detta och förebygga senare frånvaro. Som ett led i detta omtag, har hen givit kuratorerna i uppdrag att se över skolans rutiner och ta fram ett stöd som ska göra det tydligt för lärarna hur skolan arbetar med detta. Frånvaroarbetet, som tidigare var inbakat i trygghets- och likabehandlingsplanen, lyfts ut därifrån. Detta är ett pågående arbete under den tid som intervjuerna görs.

I **Grundskola 2** har man visserligen haft en etablerad ansvarsfördelning för frånvaroarbetet, men den har inte varit nedtecknad. Rektorn berättar att Skolverkets bokning av intervjun för studien blev en påminnelse om att tänka igenom skolans rutiner och ta fram skriftliga sådana.

För **Grundskola 3** finns en för kommunen gemensam handlingsplan för arbetet med att förebygga och åtgärda frånvaro. Den togs fram av elevhälsan för ett par år sedan, i samband med att elevhälsan också fortbildade sig på området. Rutinerna såväl som ansvarsfördelningen är väl kända av de intervjuade. Den mall för åtgärdsplan vid frånvaro som nämns ovan, var däremot bara ett par veckor gammal när intervjuerna genomfördes, och togs fram efter påpekanden från kommunens revisorer.

Den koncern som **Grundskola 4** ingår i har centrala riktlinjer för hur omfattande frånvaro ska definieras, utredas och följas. Hos företaget finns processer och rutiner att hämta från intranätet. Dessa riktlinjer har tagits fram centralt av bland annat juridikavdelningen. Skolans arbetssätt är dock också format av förutsättningarna lokalt, och de skriftliga riktlinjerna används inte regelbundet av lärare och arbetslag. De intervjuade lärarna hänvisar i stället till att skolans rutiner finns beskrivna i elevhälsoteamets plan, som arbetslagen får i början av läsåret.

Rektor upplever att skolans rutiner (blanketter inför de regelbundna elevuppföljningarna, genomgången i arbetslaget, rektorns egen sammanställning över all frånvaro och hens rapportering uppåt till skolchefen osv.) kan göra hanteringen lite omständlig. Hen anser dock att det är väl värt besväret, eftersom det garanterar att alla oroande fall faktiskt upptäcks och hanteras.

Betydelsen av andra delar av skolans verksamhet

I föregående avsnitt har vi beskrivit de fyra skolornas rutiner och verktyg för att kontinuerligt följa elevers närvaro, uppmärksamma deras frånvaro och sätta in åtgärder för att motverka den. Skolornas syfte med dessa rutiner och verktyg är att förebygga att längre frånvaro uppstår. Många av de intervjuade menar dock att det generella närvarofrämjande arbetet är mer avgörande. Några lärare uttrycker det som att allt de gör egentligen är ett förebyggande arbete, även då det inte explicit görs för närvarons skull.

Eftersom skolors generella närvarofrämjande arbete samtidigt är en integrerad del av verksamheten i stort, blir det på sätt och vis svårt att urskilja om och hur olika skolor medvetet arbetar med detta. I de fyra skolorna återkommer vissa aspekter i intervjuerna på flera skolor. Det handlar om närhet och relationer till eleverna, om extra anpassningar och stimulerande undervisning och om arbete med trivsel,

trygghet och värdegrund. Hur detta konkret tar sig uttryck och vad som betonas på olika skolor, varierar dock och i detta avsnitt ska vi beskriva arbetet lite närmare.

Närhet och relationer

Den vardagliga kontakten mellan personal och elever som tidigare beskrivits på **Grundskola 4** upplevdes som minst lika viktig för att uppmärksamma oroande signaler som de rutiner och digitala verktyg som användes för att bevaka närvaron. Denna närhet anses av de intervjuade också vara viktig för att mer generellt främja närvaron. Den är ett sätt att se hur eleverna mår och ger möjlighet att ingripa tidigt och informellt. Goda relationer mellan vuxna och elever är också viktigt, påpekar en intervjuad, för att eleven ska våga berätta om sådant som är svårt eller besvärligt i skolan eller i hemmet.

De intervjuade tror att denna kontakt underlättas av att skolan är så liten. Rektorn beskriver dessutom vuxennärvaron som hög. Utöver dessa institutionella förutsättningar, spelar också organisationen av arbetet en roll. Där finns till exempel en socialpedagog som på morgonen möter eleverna i dörren och sedan håller mentorerna morgonsamling med sina ansvarsgrupper.

Även på **Grundskola 3** betonar de intervjuade att närheten underlättar. Elever och personal känner varandra och träffas hela tiden. Tack vare att skolan är så liten, blir eleverna sedda och skolan kan agera snabbt, framhåller intervjupersonerna. Rektorn tar också upp den relativt höga personaltätheten som en närvarofrämjande faktor. Skolan har bland annat läraravlastande assistenttjänster. Sedan en tid har skolan också en elevhälsoassistent som enbart fokuserar elevernas mående. Hen rör sig mycket i korridorer, arbetar med avslappning och ”mindfulness light”, ser eleverna och lär känna dem.

På den stora **Grundskola 1** är förutsättningarna för daglig kontakt inte lika gynnsamma. Även på denna skola betonar lärarna den professionella uppgiften att bygga goda relationer till eleverna. Möjligheten till detta varierar dock mellan stadierna. En mentor på högstadiet som är språklärare, träffar kanske sin mentorselev enbart på mentorstiden en halvtimme i veckan, ifall eleven inte läser det språk som läraren undervisar i. Eftersom skolan är stor möter man inte alltid eleverna i korridoren.

I lägre årskurser är det lättare att ha daglig kontakt med eleverna. En lågstadielärare menar dock att eftersom grupperna är relativt stora, händer det att hen inte hinner säga hej till alla elever i klassen. Då får i stället fritidspersonalen ett stort ansvar i att på något sätt fånga upp barnen under dagen.

Skolans elevhälsa deltar på olika sätt i det närvarofrämjande arbetet, men strävar efter att företrädesvis planera och stötta lärarna i att sköta denna del, så att elevhälsan i stället kan arbeta med de elever som har det. Rektorn uttrycker en liknande ambition att förändra arbetet i klasserna, så att eleverna får en god relation till den vanliga personalen och därmed inte behöver gå till kuratorn.

Grundskola 2, slutligen, är en liten skola med små lokaler. Det kan vara en fördel, menar lärarna, eftersom de lätt kan upptäcka elever som inte är med resten av klassen på lektionen, och då följa upp med att fråga eleven vad de gör och hur de mår. På det sättet blir eleverna direkt uppmärksammade och det finns inte särskilt många ställen där elever kan gömma sig.

Stimulerande och anpassad undervisning

Genom fallstudierna illustrerar vi olika exempel på hur skolorna genom att fokusera på undervisning arbetar med att främja närvaro. Rektorn på **Grundskola 3** beskriver skolans inriktning i det närvarofrämjande arbetet som att skapa en lärandemiljö som alla elever vill vara i. I detta innefattas inte bara allmän trivsel utan också stimulerande undervisning oavsett vilken nivå eleven befinner sig på eller vilka behov hen har. I alla intervjuerna på skolan framkommer att man arbetar mycket med anpassningar av undervisningen för att möta de skiftande behoven. Elevhälsan har ett nära samarbete med såväl lärare som klassassistenter. Det sker både genom regelbundna möten med handledning och genom stöd och hjälp på ad hoc-basis. Det är viktigt, påpekar en lärare, att inte lägga skuld på eleverna, utan att försöka hitta lösningar för dem.

Frånvaro kan också orsakas av understimulans, menar rektorn. Hen understryker dock att det är en utmaning för lärarna att möta alla olika behov. Rektorn uppmanar dem att alltid ha åtminstone tre basplaneringar för lektionen, som grund för att anpassa efter eleverna.

I arbetet med att utveckla en stimulerande undervisning, är också elevinflytande en viktig del. Rektorn exemplifierar detta med ett utvecklingsarbete som syftar till att minska resultatkillnaderna mellan flickor och pojkar. Styrdokumenten för ämnet bild, exempelvis, innehåller mycket som skulle kunna attrahera båda könen, menar rektorn, men flickorna har genomsnittligt mycket bättre resultat. För att förändra undervisningen i en riktning som också stimulerar pojkarna, har skolan bland annat använt enkäter till eleverna.

På övriga tre skolor i vår undersökning, är det vanligare att de intervjuade betonar relationer, trygghet och trivsel som närvarofrämjande faktorer, snarare än undervisningens uppläggning (även om det finns undantag). Men även på dessa skolor arbetar man förstås med extra anpassningar och strävar efter en undervisning som är stimulerande för eleverna. På **Grundskola 2** anses goda relationer till eleverna vara det mest avgörande för att främja närvaro. En lärare anser att det viktigaste är att eleverna känner sig trygga och förstådda av läraren på lektionerna. Ett sätt att få till ett tryggt klassrum är enligt lärarna att se varje individ eftersom alla är olika. I detta exempel innebär det för läraren att sänka kraven för vissa elever. Hen berättar om vad detta kan innebära konkret:

För vi har några som har haft mycket ströfrånvaro på lektioner. men den eleven är nästan alltid på mina lektioner. Och det är för jag inte ställer så stora krav på eleven för jag vet att eleven ändå inte kommer nå det målet. Så det finns ingen anledning att jag är på eleven och stressar upp den. Att få in eleven på lektionen är viktigare, det är steg ett. Så att den kanske lär sig någonting. Och det tror jag

kan vara mycket sånt som vi pratat om. Alltifrån psykisk ohälsa till NPF, att har du dem och du känner att det är en lektion där du känner dig utsatt på ett eller annat sätt så är det klart att du som elev inte dyker upp på den lektionen.

På **Grundskola 1** tar lärarna upp utmaningar med anknytning till detta. De anser att skolan är ganska dåligt rustad för att inkludera samtliga elever på ett bra sätt. Det är svårt att hjälpa elever som inte klarar miljön i form av stora grupper i relativt små klassrum, ”där man sitter på varandra och det händer mycket”. Lärarna kan bara ”rodda inom rådande organisation” vilket, enligt dem, innebär att vissa elever får ”betala ett högt pris”. På högstadiet finns en så kallad liten grupp med femton platser, men det räcker inte för behoven. Lärarna ser alltså ett samband mellan dessa utmaningar och elevfrånvaro, eftersom det enligt deras erfarenhet ofta är elever i behov av särskilt stöd som hamnar i problematisk frånvaro.

Trivsel, trygghet och värdegrund

Att eleverna trivs och är trygga på skolan, anses av många intervjuade vara en viktig närvarofrämjande faktor. Goda relationer mellan personal och elever – som behandlades i avsnittet ovan – är förstås en aspekt av en trivsamt och trygg miljö, men skolorna arbetar också på andra sätt med detta.

Grundskola 1 hade exempelvis studiero, trivsel och värdegrundsfrågor som tema under det år då vi besökte skolan. Enligt rektorn deltog även eleverna i detta arbete under lektionspass. Bakgrunden till detta särskilda fokus var inte frågor om närvaro/frånvaro, utan att skolan i en mätning hade dåliga siffror för dessa områden. Rektorn ser dock temat som en del i det närvarofrämjande arbetet.

Detta fokus nämns inte av lärarna, som i stället berättar om andra uttryck för värdegrundsarbetet. På högstadiet är det mest i form av särskilda organiserade aktiviteter, som uppstarts dagar i början på terminen med brännboll, tillitsövningar och liknande, samt enstaka temadagar. Man kan också arbeta med värdegrunden på mentorstiden, om det blir tid över där. Upp till mellanstadiet är värdegrundsarbetet i hög grad integrerat i den dagliga verksamheten och ofta på förekommen anledning, som en lärare uttrycker det.

Elevhälsan på skolan är med i Trygghetsgruppen som främjar trivsel och närvaro i skolan. Den tittar på likabehandlingsplanen och arbetar både åtgärdande och främjande genom att motverka diskriminering, mobbning och liknande. Till det främjande hör bland annat att den ordnar rastlekar och rastvärdar.

På **Grundskola 3** kommer trivselsfrågor upp apropå elevers delaktighet i det närvarofrämjande arbetet. Genom klass- och elevråd och arbete med likabehandlingsplanen, får eleverna inflytande över sådant som rastaktiviteter, friluftsdagar och andra schemabrytande aktiviteter, vilket i förlängningen gör skolan roligare att gå till och stärker gemenskapen.

Ytterligare exempel på värdegrundsarbete som intervjupersoner också uppfattar som närvarofrämjande, är det arbete som **Grundskola 4** gör inom ramen för det

så kallade Motivationslyftet. I detta ingår värdegrundsövningar som genomförs under de dagliga morgonsamlingarna under ledning av respektive mentor. Skolans socialpedagog och kurator ställer samman material som genomförs i alla grupper, om än åldersanpassat. Arbetet handlar om att hjälpa eleverna att hitta sin inre motivation, reflektera över sina studier och sig själva: ”Så vi jobbar med hela människan kan man säga, inte bara med kunskapsmålen. Det är det som är syftet.” Morgonsamlingarna används också för planering där barnen förutom sina kunskapsmål också får sätta upp personliga mål för veckan, som att ”jag ska ta mer ansvar och ta en buss tidigare för att komma i tid till skolan.”

Socialpedagogen på skolan är dessutom kopplad som resurs till de elevgrupper som har ett större behov av att arbeta med värdegrund. Hen har då också värdegrundslektioner i grupperna, anpassat efter vad just den gruppen behöver. Ett ämne kan exempelvis vara psykisk ohälsa och vilka anledningarna kan vara till att elever stannar hemma från skolan.

Kommunikation och relationer med vårdnadshavare

På tre av de fyra skolorna tar de intervjuade upp kommunikation med vårdnadshavarna som en viktig del av arbetet för att förebygga frånvaro. Det kan då handla om såväl kontakter kring enskilda elever som mer generellt närvarofrämjande arbete. Flera skolor nämner här vikten av att bygga förtroendefulla relationer mellan vårdnadshavare och skolan.

För **Grundskola 2** handlar detta till del om att informera om skolplikten. När en elev har problematisk frånvaro, är skolans första insats att kontakta vårdnadshavare och informera om skolplikten. Ibland deltar även rektorn i detta samtal. Särskilt viktigt anses information till vårdnadshavare med barn i förskoleklass vara, eftersom det inte är känt hos alla att skolplikten gäller även där:

Det brukar hjälpa, speciellt på barn som går förskoleklassen. Det här glappet från förskola till skola är lite svårt för vissa föräldrar. ”Ah, men du kan stanna med småsyskonen idag, för de är också sjuka?”
Eller: ”Jag är hemma idag, vill du stanna idag?”

Lärarna berättar om ett fall där en elev hade ett märkligt mönster i sin frånvaro, med hela dagar giltig frånvaro, omväxlande med hela dagar ogiltig. När rektorn talade med eleven, visade det sig att hen tog hand om sina småsyskon när de var sjuka.

Både rektorn och lärarna tar upp vikten av att informera om vad som gäller vid frånvaro och hur systemet med inrapportering fungerar under både utvecklingssamtal och föräldramöten. De ser också skillnad i andelen anmäld frånvaro efter sådan information. Skolsköterskan berättar att skolan därutöver ordnar särskilda föräldrakvällar när de informerar om vad det innebär att skolan utreder ett barn.

Ibland räcker inte denna information. Det händer exempelvis att vårdnadshavare tror att ett acceptabelt undantag från skolplikten är när släktingar är sjuka och behöver vård. Rektorn tar upp ett exempel där skolan behövde anmäla till

socialtjänsten för att eleven var frånvarande från skolan i tre månader på grund av utlandsvistelse.

Det händer även att familjer reser utomlands, trots att de känner till reglerna.

Sedan är det ju problem med de som har resorna. De åker vare sig vi vill eller inte. Man åker på långa semestrar, man kommer inte tillbaka i tid för när skolan börjar igen efter sommaren eller i januari så. Det är ofta i anslutning till loven. Så det är ett problem.

Skolan beviljar ledighet för max tio dagar, men det finns vårdnadshavare som rapporterar frånvaro som sjukdom, där skolan vet att eleverna egentligen är bortresta.

När elever är frånvarande blir lärarna oroliga och då inte enbart för att det ska sluta i lång och omfattande frånvaro, utan också för att eleverna kan ha flyttat utomlands utan skolans kännedom. Därför är de angelägna om att gå till botten med orsaken bakom frånvaron. Skolan försöker då på olika sätt få kontakt med föräldrarna, till exempel genom någon som känner dem.

Skolans ambition är att upprätta och underhålla långsiktigt goda relationer till eleverna och deras vårdnadshavare som bygger på gemensam tillit. Det kan innefatta att vara flexibel och skapa individuella lösningar för elever. Samtidigt försöker skolan upprätthålla skolplikten. Det kan ibland leda till en knivig balansgång.

Också elevhälsan behöver i sitt arbete balansera regelverk mot ansträngningar att få information och skapa tillit hos såväl elever som vårdnadshavare. Skolsköterskan upplever att en del vårdnadshavare är medvetna om de utmaningar deras barn står inför och gärna vill samarbeta, medan andra ”går i försvar direkt”. Hens erfarenhet är att elever med långvarig frånvaro byter skola så ofta som upp till vartannat år. Därför vill skolsköterskan ha elevens journal för att tidigare eventuell problematik tidigt ska kunna tas in i arbetet med att minska frånvaron.

Också **Grundskola 4** lägger stor vikt vid att informera om skolplikten och även om skolsystemet generellt, eftersom personalen upplever att vårdnadshavarna ofta saknar tillräckliga kunskaper på området. Här har man bland annat god hjälp av en speciallärare med samma modersmål som många av föräldrarna. Hen kan till exempel vara med vid samtal och förklara hur skolsystemet fungerar eller skicka sms på föräldrarnas modersmål. Ibland utnyttjas rektors auktoritet, som när elevfrånvaron var hög i början av covid-19-pandemin. Då var det ofta rektorn som ringde upp vårdnadshavarna till frånvarande elever, för att på så sätt understryka allvaret i att eleverna måste komma till skolan.

För mer generell information har skolan också tagit hjälp av kulturtolkar från en kommunal verksamhet utanför socialtjänsten. Kulturtolkarna har kommit till skolan och haft utbildningar och berättat om det svenska skolsystemet för dessa föräldrar. Det har varit en god närvaro på dessa och rektorn tror att det, förutom den kunskap det ger, också är ett sätt att bygga en bro, att få en upplevelse av att man tillsammans vill det bästa för eleverna. Det är en fördel att kulturtolkarna ligger utanför socialtjänsten, eftersom den kan vara laddad för många föräldrar.

Det är viktigt, säger en intervjuperson, att i kommunikationen med vårdnadshavarna inte vara anklagande. En god dialog med vårdnadshavare till elever med svårigheter innebär i sammanhanget en kontinuerlig dialog, så att ett samtal från skolan också kan handla om att eleven har haft en bra dag. Annars är risken att vårdnadshavaren får en klump i magen så fort skolan ringer. Med vissa vårdnadshavare har skolan därför dagliga avstämningar, då oftast via mejl. Många har avstämningar varje vecka, och det kan vara både på mejl och telefon.

Det är mentorerna som har mest kontakter med vårdnadshavarna. Eftersom de har den dagliga relationen med elever och vårdnadshavare, har skolan bestämt att det ska vara kuratorn och rektorn som står på alla orosanmälningar och skolpliktsanmälningar, eftersom det är bättre att elever och vårdnadshavare är arga på dem än på lärarna.

Om det har varit mycket oförklarlig frånvaro, gör skolan en skolpliktsanmälan till hemkommunen, men försöker då samtidigt se till att vara i dialog med hemmet. Det är ”en balansgång” att göra skolpliktsanmälan, menar elevhälsan, eftersom skolan då också får frågan från nämnden om de ska utfärda ett föreläggande förenat med vite. Eftersom skolan ligger i ett socioekonomiskt utsatt område kan det göra mer skada än nytta, anser intervjupersonen, i och med att familjen redan kan ha det trångt ekonomiskt. Hen tror inte att vite i det läget fyller syftet att få eleven tillbaka till skolan.

Grundskola 3:s förutsättningar och arbete skiljer sig från **Grundskola 2** och **4**. Det är mycket ovanligt att elever från skolan åker utomlands. Kommunen har dock systematiserat och dokumenterat sina rutiner för skolpliktsbevakning, efter påpekanden från såväl Skolinspektionen som kommunens egna revisorer. Något vitesföreläggande har inte varit aktuellt de senaste åren. I de fall där det skulle kommit på fråga, har kommunen bedömt att ärendena ändå har gått åt rätt håll, eller att det har upplevts som ett meningslöst verktyg i situationen.

I övrigt kommer inte frågan om skolplikt upp i intervjuerna på **Grundskola 3**. Också på denna skola hölls en del elever ”mer eller mindre hemma” av oroliga vårdnadshavare i början av covid-19-pandemin, ofta med anledning av någon speciell bakgrundsfaktor som nedsatt immunförsvar eller liknande. Här valde dock skolan en annan väg än exempelvis **Grundskola 4**. I stället för att rektorn ringde och ”läste högt ur skollagen om skolplikt och rätt till utbildning”, fick skolsköterskan ringa upp och förklara hur skolan arbetade med situationen, att man inte såg några större risker för eleven och vikten av att eleven ändå kom till skolan. På så sätt löste det sig ganska snabbt.

Grundskola 3 ser det som mycket viktigt att ha en förtroendefull relation med hemmen, bland annat för att förebygga frånvaro. Rektor berättar exempelvis att orsaken till frånvaro ibland kan vara att elevens totala energi inte räcker till både skola och fritid. Det kan vara något med familjeförhållandena som gör att eleven inte orkar med i skolan. Även det omvända inträffar, alltså att vårdnadshavare ringer skolan för att de har jätteproblem hemma för att elevens energi går åt i

skolan, där skolan inte har sett något alls. Till slut orkar eleven inte på något av ställena. Det är ett samspel skola-hem, framhåller hen.

Den vikt som skolan lägger vid kontakten med vårdnadshavarna, kommer också till uttryck i att kommunikationen mellan skola och hem är ett av de fokuserade områdena i det systematiska kvalitetsarbetet, vilket innebär att ett antal lärare arbetar specifikt med detta och sprider kunskap till övriga lärare.

På **Grundskola 1** lyfter de intervjuade inte relationerna mellan skolan och vårdnadshavare som något viktigt i det frånvaroförebyggande arbetet (däremot relationerna till eleverna). Frågan om utlandsresor kommer dock upp även på denna skola, med vårdnadshavare som exempelvis vill åka på utlandssemester fyra veckor under terminen. Tidigare sköttes frånvarohanteringen lite olika av olika mentorer, uppger rektorn. Hen har nu stramat upp hanteringen av ledighetsansökningar och godkänner inte mer än fem dagar per läsår. Hen kan dock göra undantag om det handlar om att familjen har släkt i ett annat land och det har ”hänt någonting”. En del vårdnadshavare åker dock även om de får avslag, berättar rektorn.

Samverkan med externa aktörer

Ibland innefattar arbetet med att förebygga och åtgärda elevfrånvaro också att skolan hänvisar till och samarbetar med externa instanser såsom sjukvård, psykiatri, polis och socialtjänst. Ofta handlar det då om insatser för enskilda elever, men på de skolor vi har studerat finns också exempel på samarbete i generella frågor och närvarofrämjande insatser på gruppnivå.

För att illustrera hur det kan se ut, inleder vi här med att beskriva hur **Grundskola 1:s** samverkan med externa aktörer ser ut. Därefter följer exempel också från övriga skolor.

Socialtjänsten, psykiatri och polisen – ett exempel

Grundskola 1 har en kontaktpolis som regelbundet besöker skolan och därför är väl bekant med elever där. Dessutom deltar skolan i en kontaktgrupp tillsammans med fältassistenter och polis. Gruppen träffas en gång i veckan och talar om vad som händer i skolan respektive stadsdelen, exempelvis relaterat till bråk och droger. Fokus är alltså på generella frågor snarare än enskilda ärenden. Ett problem med gruppen, påpekar intervjuade på skolan, är att den är knuten till den stadsdel där skolan är belägen, medan eleverna kommer från många olika stadsdelar. Den fältassistent som är knuten till skolan träffar därför inte nödvändigtvis just skolans ungdomar sedan på kvällen.

Motsvarande svårighet finns i samverkan med socialtjänsten i individärenden, eftersom skolan har barn från många olika delar av kommunen medan socialtjänsten är organiserad stadsdelsvis. På huvudmannanivå försöker man stötta skolorna i denna samverkan, bland annat genom att skriva avtal med socialtjänsten. Utbildningsförvaltningen har identifierat stadens organisation som en utmaning för samverkan och nu lyft frågan högre upp i kommunen, med förslag om att

socialtjänsten ska vara mer flexibel i vilka elever de kan ta hand om inom en stadsdel.

I enskilda elevärenden har skolan samverkan med barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänsten, habiliteringen, polis och ungdomsmottagning, men all denna samverkan är inte kopplad till frånvaroproblematik.

Ett annat problem som elevhälsan upplever, är att socialtjänsten inte alltid delar skolans oro om frånvaro alternativt betraktar den som ett skolproblem som de inte kan hjälpa till med.

Också samverkan med barn- och ungdomspsykiatri kan vara problematisk. Både på skolnivå och huvudmannanivå anser intervjupersoner att svårigheten i samverkan med barn- och ungdomspsykiatri är dess överbelastning. Det är en kaotisk situation, upplever man, som gör det svårt att få hjälp över huvud taget. Barn- och ungdomspsykiatri prioriterar suicid först, vilket gör att den inte kommer till det mellanskikt av elever som skolan vill ha hjälp med. Från elevhälsans sida upplever man ett glapp mellan de första instanserna (vårdcentraler, barn- och ungdomsmedicinska mottagningar) och barn- och ungdomspsykiatri och även att det är långt mellan besöken hos de förstnämnda mottagningarna.

Friskolors samverkan med kommunen

Andra exempel på extern samverkan för närvarofrämjande insatser kan vi hämta från **Grundskola 4**. Skolan tillhör en stor enskild huvudman, men samverkar på flera sätt med den kommun som skolan ligger i. Som nämndes ovan har skolan exempelvis tagit hjälp av de kommunala kulturtolkarna. Rektorn har också tagit in det så kallade Frånvaroteamet i kommunens socialtjänst, för att föreläsa om just det förebyggande arbetet för sina pedagoger.

Grundskola 4 samverkar alltså med kommunen för generella insatser som de nämnda ovan, men kan också få hjälp med annat. Ett exempel var när skolan hade en elevgrupp med liknande bakgrund i vilken det var ganska vanligt med hög frånvaro. Skolan kunde då ta hjälp av samordnare på kommunens socialtjänst. De var med på ett möte med vårdnadshavare och elev och de fanns också med utanför skoltid som stöd med läxhjälp och annat. Dessutom kan **Grundskola 4** göra beställningar från kommunens centrala elevhälsoteam och dess närvaroteam för stöd kring enskilda elever och processer på skolan. Rektor har inte upplevt att skolan blivit bortprioriterad på grund av att det är en fristående skola. Kanske sprider sig informationen lättare inom de kommunala verksamheterna, tror rektor, medan man på en fristående skola måste vara lite mer om sig och kring sig för att hitta vägarna in.

Den andra fristående skolan i vårt material, **Grundskola 2**, har inget motsvarande samarbete med sin kommun.

När samverkan måste ske med många stadsdelar eller kommuner

Grundskola 2 skiljer sig på många sätt från **Grundskola 1**, eftersom det är en liten, fristående skola utan större förvaltning och därmed mindre möjlighet till

stöttning från huvudmannanivån. De två skolorna delar dock problemet att enskilda elevärenden kräver kontakter med många olika socialtjänstorganisationer. För **Grundskola 2** beror det inte enbart på att socialtjänsten är organiserad stadsdelsvis, utan också på att eleverna även kommer från andra kommuner som har olika förfaranden för exempelvis orosanmälningar.

Svårigheter i samverkan med socialtjänsten

Grundskola 1 upplever, som framgår i inledningen, att socialtjänsten inte har tillräckligt med tid och resurser, alternativt inte har samma synsätt som skolan på vad socialtjänsten bör göra i enskilda ärenden. Samma sak uttrycker intervjupersoner i såväl **Grundskola 2** som **Grundskola 4**. På **Grundskola 2** anser man att socialtjänsten ibland inte ser så allvarligt på problemen som man gör på skolan. Lärarna tror att det beror på vilka resurser socialtjänsten har och ifall de därmed kan prioritera elevfrånvaro. Ur lärarnas perspektiv är det ett kortsiktigt tänk. Om skola och socialtjänst inte snabbt hanterar sådana problem, leder det förr eller senare till större problem, menar de.

En liknande frustration uttrycks i **Grundskola 4**. Kommunens socialtjänst har en skolsamordnare på halvtid, som ska vara kontaktperson för alla skolor i kommunen. Den intervjuade personen från skolans elevhälsa upplever att socialtjänsten inte fullt ut tar sitt ansvar och att skolans anmälningar försvinner i ett stort svart hål. Utmaningar kan också orsakas av olika sekretessregler vilket resulterar i att skolan får väldigt lite återkoppling. Men det kan även orsakas av att vårdnadshavarna inte samtycker till samarbete. Det finns även en uppfattning om att socialtjänsten avslutar ett ärende efter fyra månader oavsett resultat. Intervjupersonen beskriver att det känns som om man arbetar mot olika mål. Socialtjänsten kan luta sig tillbaka med att eleven är i skolan varje dag, medan skolan är medveten om att elevens skolgång inte fungerar, exempelvis för att eleven endast har individuella studiepass.

Barn- och ungdomspsykiatri erbjuder inte tillräcklig hjälp, enligt skolpersonal

Också svårigheten att få hjälp från barn- och ungdomspsykiatri lyfts i tre av de fyra skolorna. Intervjuade i både **Grundskola 3** och **4** – som ligger i regioner långt ifrån varandra – berättar att inte ens elever med suicidala beteenden alltid får hjälp. Detta utgör en utmaning då elevhälsan i sitt uppdrag inte ska vara behandlande. En intervjuperson vid **Grundskola 4** berättar:

Det kan vara en misstanke om ADHD, och så gör skolpsykologen sin kartläggning och skickar vidare, och så stoppar det för att BUP står stilla. Och det är svårt att få tag i personer, svårt att få samtalsstöd. Vi ska inte vara behandlande, skola är inte behandlande, och det blir svårt när inte andra myndigheter gör sitt jobb på grund av politik, pengar, det är många faktorer där.

Eftersom barn- och ungdomspsykiatri inte har resurser, har skolan anlitat ett privat företag för utredningar. I övrigt kan skolan bara trycka på och göra nya anmälningar.

För **Grundskola 3** framstår barn- och ungdomspsykiatrins svårtillgänglighet som skolans främsta utmaning när det gäller samverkan med externa aktörer. Det handlar dels om kommunikationen, där kanalerna för denna har förändrats under senare år, dels om olika syn på ansvarsfördelningen mellan skolans elevhälsa och barn- och ungdomspsykiatri, exempelvis när barn- och ungdomspsykiatri bör ta emot elever som patienter. En intervjuperson säger att det känns som om barn- och ungdomspsykiatri ”förväntar sig att elevhälsan ska kunna lösa nästan allt här i världen”. Andra intervjupersoner berättar att barn- och ungdomspsykiatrins uppdragsområde har blivit mindre och inte längre omfattar exempelvis depression och ångest. Även ärenden som involverar suicidproblematik, självskadebeteende och ätstörningar har kommit tillbaka till skolan. Elevhälsan upplever sig ibland inte förmögen att ge eleverna den hjälp de behöver.

Grundskola 3 ligger i glesbygd och även de långa avstånden är en svårighet i tillgången till barn- och ungdomspsykiatri. Från skolans sida har elevhälsan kämpat för att barn- och ungdomspsykiatri ska komma till kommunen och träffa de aktuella eleverna där under en dag. Som det nu är måste eleverna själva resa iväg och förlorar då en hel skoldag för besöket. Alla elever kan eller vill inte göra den resan.

Närhet i glesbygd

Med undantag för tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri, skiljer sig **Grundskola 3** från övriga skolor i det att den bild av extern samverkan som ges i intervjuerna är ganska positiv. **Grundskola 3** är inte bara en liten skola, utan den enda grundskolan i ett litet samhälle i en liten kommun. De intervjuade tror att närheten är ett skäl till att samarbetet med andra lokala aktörer fungerar bra. Grundskolerektorn och utbildningschefen träffas och pratar flera gånger varje dag och utbildningschefen behöver i sin tur bara vrida på huvudet för att skymta socialchefen i ett närliggande rum på kontoret. Även polisen finns i samma hus och det finns gemensamma forum i kommunen för till exempel folkhälsa och brottsförebyggande arbete.

När skolan behöver hjälp från aktörer utanför kommunen, finns ett samarbete mellan regionen och kommunerna för samverkan kring barn och unga med sammansatta behov. På sådana samverkansmöten kan, förutom vårdnadshavare och skola, aktörer från primärvården, barn- och ungdomspsykiatri, habiliteringen, socialtjänsten och polisen delta. Mötena har fasta tider och skolan kan då anmäla ärenden till dessa tillfällen. De intervjuade upplever detta som ett välfungerande system.

Att ett samhälle är litet, innebär förstås inte med automatik att samverkan med andra lokala aktörer fungerar väl. På **Grundskola 3** har man under några år arbetat för att dra en skarp gräns mellan skolan och det omgivande samhället och att tydliggöra vad som är vårdnadshavarnas ansvar, skolans uppdrag och var andra samhällsliga aktörer är bättre rustade att stötta vårdnadshavare. Till skillnad från tidigare åker skolan exempelvis inte och hämtar frånvarande elever. Har eleven behov av ledsagning, sköts detta av andra instanser, men i grunden ligger ansvaret

på vårdnadshavarna att se till att eleverna på ett eller annat sätt kommer till skolan. Behöver de stöttning i detta, kan exempelvis individ- och familjeomsorgen gå in och hjälpa till. På så sätt kan skolan lägga sitt krut på att hitta goda lösningar när barnen väl är på plats. Lärarna uttrycker att samarbetet har varit en stor framgång, eftersom socialtjänsten har de rätta verktygen för att stötta vårdnadshavare, där skolan inte har det.

Uppföljning och utvärdering av skolans arbete kopplat till frånvaro

Uppföljningen av arbetet för att främja närvaro och förebygga frånvaro ser olika ut i de fyra skolorna. Två av dem har stora huvudmän, en kommunal respektive en enskild sådan. Dessa huvudmän har på olika sätt byggt in denna uppföljning i sitt systematiska kvalitetsarbete.

Vilken betydelse som huvudmännens uppföljningsarbete får i deras olika skolor varierar dock och i våra fallskolor är det inte framträdande på skolnivån, såvitt vi kan bedöma utifrån våra intervjuer. Huvudmannen för **Grundskola 4** tar upp frånvaroarbetet i sin centrala kvalitetsrapport, men i de lokala kvalitetsrapporterna varierar det, eftersom vissa skolor inte har några större frånvaroproblem. På **Grundskola 4** ingår arbetet med frånvaro som en av flera delar i den uppföljning som den lokala elevhälsan gör årligen inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet.

Därtill sker en kontinuerlig utvärdering på så sätt att man på varje möte i elevhälsoteamet har en generell punkt om hur teamet arbetar: vad har man för mål och följer man upp det som man har sagt att man ska arbeta med? Också det så kallade Motivationslyftet (se ovan) följs upp mer informellt och kontinuerligt, på så sätt att lärarna under sina möten tittar på hur det har gått med övningarna, om något behöver justeras eller ändras i dem inför nästa läsår.

Hos huvudmannen för **Grundskola 1** har skolkontoret inrättat en särskild funktion som arbetar med frånvarouppföljning och stöd i denna del. Den gör bland annat stickprovsundersökningar av just frånvaroutredningar. I våra intervjuer på **Grundskola 1** nämns inte att den berörs av ett sådant stickprov. Uppföljning av frånvaroarbetet ingår som en del i den genomgång, utvärdering och planering av elevhälsans arbete som teamet gör minst en gång per läsår. Det skulle gå att göra detta ”tydligare” och ”mer djupgående”, säger en av intervjupersonerna. Utvärderingarna har hittills lett till vissa justeringar av arbetet. Uppföljningsmanualen för skolans uppföljningar var åttonde vecka ändrades med avseende på vad elevhälsan önskar från lärarna och vice versa i syfte att undvika dubbelarbete.

På **Grundskola 3** integreras aspekter av närvarofrämjande och frånvaroförebyggande arbete i det systematiska kvalitetsarbetet. I mallen för hur skolan ska rapportera till huvudmannen finns det dock inte angivet att vare sig frånvarofrekvens eller frånvaroarbeta ska redovisas, så på det sättet är det inte systematiskt inlagt i arbetet.

Lärarna såväl som elevhälsopersonalen på **Grundskola 3** är indelade i grupper som var och en arbetar med kvalitet på tre områden: resultat och bedömning, hälsa och likabehandling och kommunikationen skola – hem. Gruppen för hälsa och likabehandling följer närvaro och frånvaro. Även i arbetet med resultat kan frånvaroarbetet vara en relevant aspekt. Eftersom god kommunikation med vårdnadshavare anses vara en mycket viktig del i det förebyggande arbetet på skolan, kan även detta kvalitetsarbete ses som en del i uppföljningen av frånvaroarbeta.

Varken huvudmannen för skolan eller skolan själv använder frånvarostatistik i uppföljningen. Eftersom det är så få elever, blir statistiska analyser alltför beroende av tillfälligheter och därmed sällan användbara, anser man.

På **Grundskola 2** har rektorn identifierat som ett utvecklingsområde för skolan att följa upp frånvarostatistiken och återkoppla resultatet in i det förebyggande arbetet. Enligt skolsköterskan följer man upp det förebyggande arbetet genom att fråga lärarna hur de ser på det.

6 Gymnasieskolors arbete med att förebygga frånvaro

Inledning

I detta kapitel beskriver vi hur fyra gymnasieskolor arbetar med att förebygga frånvaro och främja närvaro. Syftet med de här fallstudierna är att med olika exempel beskriva hur gymnasieskolor arbetar med att förebygga frånvaro. Redovisningen baseras på intervjuer och dokument i fyra skolor och ger på så vis exempel på hur skolor arbetar, utan att göra anspråk på representativitet i förhållande till hur det ser ut i riket i stort eller hur utbredda dessa arbetssätt är. Avsikten är alltså inte att värdera eller bedöma arbetet. Exempelen är inte valda som goda exempel eller förebilder, utan helt enkelt som beskrivningar av hur det kan se ut, och av de resonemang och förutsättningar som format verksamheten. Beskrivningen vilar på intervjuutsagor från personal i de olika skolorna och baseras på den samlade bilden på olika perspektiv och erfarenheter. Däremot har vi exempelvis inte intervjuat elever, föräldrar eller aktörer relevanta för arbetet med frånvaro utanför skolan och huvudmannen.

Kapitlet inleds med en kortfattad beskrivning av de fyra gymnasieskolornas arbete med frånvaroregistrering och uppföljning följt av hur skolorna rapporterar frånvaro till CSN liksom deras överväganden kring det. I avsnittet efter behandlas arbetet med att främja elevnärvaro generellt, alltså insatser som rör alla elever på skolorna. I ett eget avsnitt beskrivs insatser i de fall problematisk frånvaro uppdagats. Därefter följer ett avsnitt om skolornas samverkan med externa aktörer, såsom socialtjänst, hälso- och sjukvård och andra aktörer. Avslutningsvis behandlas uppföljningen av skolornas arbete med elevfrånvaro och huvudmännens stöd till skolorna.

Se tabell 15 för en översikt av urvalet och de skolnamn vi använder i texten.

Urval av gymnasieskolor för intervjustudie

<p style="text-align: center;">Gymnasieskola 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belägen i en närkommun till en storstad. • Liten kommunal huvudman. • Omkring 1000 elever • Låg andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning • Hög andel elever med utländsk bakgrund • Hög andel män. • Hög andel CSN-frånvaro 	<p style="text-align: center;">Gymnasieskola 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belägen i en mindre stad. • Mellanstor kommunal huvudman. • Omkring 1200 elever. • Hög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning. • Låg andel elever med utländsk bakgrund. • Jämn könsfördelning. • Låg andel CSN-frånvaro
<p style="text-align: center;">Gymnasieskola 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belägen i en storstad • Stor kommunal huvudman • Omkring 1000 elever • Låg andel elever med utländsk bakgrund • Hög andel kvinnor • Hög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning • Mycket låg andel CSN-frånvaro 	<p style="text-align: center;">Gymnasieskola 4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belägen i en större stad. • Stor enskild huvudman. • Drygt 200 elever. • Hög andel elever med utländsk bakgrund • Låg andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning • Hög andel kvinnor • Hög andel CSN-frånvaro

Med ”CSN-frånvaro” avses ogiltig elevfrånvaro som skolorna har rapporterat till CSN.

Anmälan, registrering och uppföljning

Skolorna arbetade på olika sätt med anmälan och registrering av frånvaro. Här ges olika exempel på arbetssätt utifrån de fyra fallstudierna.

Frånvaroregistrering

Alla fyra skolorna har digitala verktyg där vårdnadshavare eller myndiga elever anmäler frånvaro. På ett par av skolorna kan frånvaro dessutom anmälas via sms respektive direkt till lärare.

På samtliga skolor är det undervisande lärare som ska registrera elevernas närvaro för varje lektion. Frånvaron registreras digitalt och ibland registreras sen ankomst som oanmäld frånvaro. På **Gymnasieskola 1** lyfts att registrering av sen ankomst kan skilja sig mellan olika lärare.

I det digitala systemet kan lärarna registrera om frånvaron är giltig eller ogiltig, men skolorna skiljer sig vad gäller vilka definitioner av frånvaro eller närvaro som registreras. Vid **Gymnasieskola 3** exempelvis, registrerar alla lärare elevfrånvaro i ett digitalt system vid dagens slut. Här registreras om eleven är närvarande (inklusive varianten närvarande på distans med anledning av covid-19-pandemin) eller frånvarande. Frånvaron är uppdelad i giltig och ogiltig frånvaro. Frånvaron kan också anges som sen ankomst (till exempel i form av ogiltig frånvaro i tio minuter) eller fullständig frånvaro och om den är anmäld eller ej av eleven eller elevens vårdnadshavare. Utöver sjukdom eller beviljad ledighet kan giltig frånvaro handla om att eleven önskar delta i en matematiktävling eller föranmält elevkårsarbete, där det också finns en plan för hur eleven ska ta igen det som den missar.

Vid samtliga skolor ska frånvaron föras in i frånvarosystemet samma dag, men det förekommer att lärare registrerar frånvaron senare. En lärare vid **Gymnasieskola 2** beskriver exempelvis att det kan vara svårt då läraren har gjort ett apl-besök (arbetsplatsförlagt lärande). För elever på apl ska handledaren på arbetsplatsen anmäla frånvaro till skolan och det förekommer att informationen inte inkommer till skolan förrän vid ett senare tillfälle. Skolan har noterat att elever kan strunta i att anmäla frånvaro till skolan vid apl eller att vissa apl -handledare inte kontaktar skolan om en elev är frånvarande. För att hantera detta gör mentorn täta och ibland oannonserade besök på arbetsplatserna. Syftet med besöken är att visa för eleverna att skolan fortfarande ser eleverna även om de befinner sig på praktik för att på så vis säkerställa närvaro.

Medan vissa av skolorna har valt en lösning med heltidsmentorer som bär allt ansvar kopplat till frånvaroregistrering och uppföljning, har andra valt att låta samtliga lärare kombinera sin roll som undervisande lärare med mentorskapet. Noterbart är att lärarna på **Gymnasieskola 2** som både undervisar och är mentorer upplever en potentiell konflikt i att själva hantera frånvaroregistreringen eftersom de känner att det finns en risk för att eleverna tappar förtroendet för dem och upplever dem som ”poliser”. Det kan leda till att elever inte vill berätta om frånvarons orsaker, vilket i sin tur försvårar skolans arbete med att motverka frånvaron. De upplever även att frånvaroregistreringen riskerar att ta fokus från de arbetsuppgifter som mer direkt rör undervisningen. Däremot beskriver lärarna på **Gymnasieskola 4** en lättnad över att inte längre ta ställning till eventuella förklaringar från elevernas sida om orsaker till frånvaro och liknande, då skolan har övergått till ett system med heltidsmentorer. På denna skola har heltidsmentorerna det huvudsakliga ansvaret både för att följa elevfrånvaro, boka möten, kartlägga med mera och att sköta rapporteringen till CSN.

Vid **Gymnasieskola 1** har man valt en lösning med två medarbetare, som i denna rapport kallas närvarostödjare, som ansvarar för stora delar av arbetet kopplat till frånvaro. De två närvarostödjarna har fördelat ansvaret mellan sig så att den ena fokuserar på det administrativa arbetet, exempelvis frånvaroregistrering och inrapportering till CSN, medan den andra fokuserar på att bygga relationer till elever och vårdnadshavare samt arbetar stöttande mot mentorer och övrig

personal. De har i nära samarbete med skolledningen tagit fram skolans frånvaropolicy. Vid **Gymnasieskola 3** uppger rektor att hen har en ambition att i stort befria mentorer från den disciplinära sidan av frånvarohanteringen, såsom att 'hota med att dra in CSN', varför den delen har lagts på skolledningen och elevhälsoteamet. Mentorena har däremot ansvar inom den månatliga uppföljningen av frånvarostatistik samt för vissa av de uppföljande samtal som genomförs med elever med frånvaro. De kan därefter också remittera eleven till elevhälsan vid behov. Enligt rektorn råder en tydlig rollfördelning i arbetet, vilket även är ett intryck från våra intervjuer med lärarna och skolkuratorn.

Ledighetsansökningar

Samtliga rektorer uppger att de inte beviljar ledighetsansökningar om eleven inte har synnerliga skäl, i stället hänvisar rektorerna till loven. Synnerliga skäl till beviljad ledighet kan vara att man ska genomgå en operation, politiska uppdrag eller föreningsaktiviteter. **Gymnasieskola 3** har en skriftlig rutin för ledighetsansökan i vilken det står att all ledighet ska sökas i god tid innan ledigheten påbörjas och att eleverna själva ansvarar för att informera sig om vad de missat när de har varit borta från skolan.

Samtidigt förklarar rektor för **Gymnasieskola 3** att hen alltid tar hänsyn till elevernas studieresultat i sin bedömning av ledighetsansökningar. Två identiska ansökningar om att få åka bort en vecka kan därmed avslås för en elev med risk för icke godkända betyg, medan den kan beviljas för en elev som sköter sina studier. Även rektor för **Gymnasieskola 2** säger: "Har du skött dig i skolan, och så är du borta en vecka och skolkar, så blir du inte av studiebidraget".

Att upptäcka elever med problematisk frånvaro

Skolorna arbetar på olika sätt för att upptäcka elever med problematisk frånvaro. I detta avsnitt beskrivs den systematiska analysen av frånvarostatistiken vid ett par av skolorna, dels för att upptäcka elever med omfattande frånvaro, dels för att upptäcka mönster i elevers frånvaro. Analysen beskrivs ofta som en förutsättning för att vid en frånvaroutredning finna orsaker till frånvaron.

Vid **Gymnasieskola 3** har rektor tagit fram rutiner så att det ska vara tydligt vad som förväntas kring närvaro och frånvaro samt vem som gör vad på skolan för att undvika att något trillar mellan stolarna. Exempelvis har skolan tagit fram en tydligare uppdragsbeskrivning för skolans mentorer.

Elevernas frånvaro diskuteras vid skolans veckovisa programlagsmöten, där även delar av elevhälsoteamet ingår. Lärarna framhåller vikten av dessa samtal för att skolan ska få en samlad bild av eleven och om en elev står inför risk till problematisk frånvaro. Elevhälsoteamet diskuterar även enskilda elevärenden med skolledningen och fördelar sedan tillsammans de olika elevärenden till den funktion som är bäst lämpad för det fortsatta arbetet.

Varje månad tittar skolledningen på frånvarostatistiken för alla klasser och markerar alla elever som har haft minst 20 procents total frånvaro eller ungefär 5

procents oanmäld frånvaro (pga. misstag eller skolk) eller mer. Rektor påtalar dock att generella siffergränser inte alltid är meningsfulla och att skolan behöver ta elevens situation och kunskapsutveckling i beaktande vid frånvarohanteringen.

Översikten som skolledningen gjort, delas sedan ut i lärarnas fack så att de kan uppmärksamma berörda elever. På så vis kan frågor om enskilda elevers frånvaro lyftas på programlagsmötena både utifrån denna översikt och på lärarnas egna initiativ. Sammanställningarna är också ett stöd inför skolans fortsatta kontakter med eleven. Skolan söker också efter möjliga mönster i frånvaron, som att en elev är systematiskt borta från lektioner i ett visst ämne eller att frånvaron under det tredje utbildningsåret är fokuserad till dagar och tider med få lektioner där eleven kan ha valt att jobba i stället.

Vid **Gymnasieskola 2** är det rektor som tillsammans med elevhälsan analyserar frånvaron för att utröna mönster i elevers frånvaro. Här gör rektor en riskbedömning för varje elev med registrerad frånvaro utifrån frånvarons omfattning och elevens kunskapsutveckling och delar in bedömningarna i olika kategorier i ett Excel-ark. Rektor går igenom frånvarostatistiken med elevhälsan varje vecka. Medan man tidigare har gått igenom varje klass tre gånger per år planerar man att framöver fokusera på de klasser där störst andel elever har eller ser ut att riskera att hamna i problematisk frånvaro. För att upptäcka elever med problematisk frånvaro ber rektor kuratorn att sammanställa frånvaron för de elever som har en total frånvaro (summan av giltig och ogiltig frånvaro) på över 40 timmar under en månad.

Det förekommer även att elever tar kontakt med sin mentor eller att mentorerna, som samtliga även undervisar, plockar upp informella signaler om att en elev riskerar att hamna i problematisk frånvaro. Det kan exempelvis röra sig om förändringar i elevernas frånvaromönster, oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig. Elever med problematisk frånvaro har ofta en kombination av ogiltig och giltig frånvaro enligt lärarna. Det kan också handla om att elever är frånvarande från undervisning i specifika ämnen eller tar ”strategisk frånvaro” genom att sjukanmäla sig för att ta igen sådant som de har missat under tidigare ledighet. Vid behov informerar mentorerna elevhälsan eller specialpedagogerna när någon behöver stöd för att klara sina kurser.

Frånvarorapportering till CSN

Olika gränser och rutiner vid frånvarorapportering till CSN

Skolorna beskriver olika rutiner för när frånvaro ska rapporteras till CSN. De skiljer sig åt gällande vilken omfattning av frånvaron som krävs för att frånvaron ska rapporteras dit. Medan vissa skolor är strikta och systematiskt registrerar all frånvaro som uppnått en viss gräns, rapporterar andra skolor frånvaro till CSN först efter att eleven, efter en period av stöd från skolan, inte ökat sin närvaro.

Gymnasieskola 1 har efter en längre tid med hög frånvaro på skolan dels rekryterat två närvarostödjare, dels skärpt gränsen för när frånvaro rapporteras till

CSN. Skolan har nu som policy att uppmärksamma både giltig och ogiltig frånvaro och anmäler all ogiltig frånvaro som överstiger fyra procent eller giltig frånvaro som överstiger 25 procent utan sjukintyg under en månads tid.

På **Gymnasieskola 3** och **4** tillämpas inga skarpa siffergränser. På den förstnämnda skolan kontaktas samtliga elever med frånvaro där ingen naturlig eller trovärdig förklaring till frånvaro har framkommit. Om den olovliga frånvaron därefter inte har gått ner efter en månad rapporterar skolan till CSN. Frånvaroanmälningarna till CSN sköts av skolledningen och elevhälsan, efter att mentorsrollen för några år sedan renodlades till att vara stöttande gentemot eleverna.

Gymnasieskola 4 har som rutin att först ge eleven en muntlig varning och därefter en skriftlig och först i ett tredje steg rapportera till CSN. Skolan har haft många elever som har blivit återbetalningsskyldiga och en intervjuperson säger att hotet om indragen studiehjälp är en ganska stark motivationsfaktor till att öka närvaron.

Flera skolor noterar att elever har strategier för att undvika att frånvaro ska registreras till CSN. På **Gymnasieskola 1** nämns att de noterat att myndiga elever som själva anmäler sin frånvaro kan ha strategier för sina frånvaroanmälningar. Det förekommer att eleverna kommer till närvarostödjaren för att hålla koll på sin frånvaro och att den är under gränsen då frånvaron rapporteras in till CSN. Vissa elever räknar ut att de kan vara hemma och ta det lugnt en vecka utan att studiehjälpen försvinner.⁷⁷ Samtidigt finns det elever som kommer till skolan men somnar när lektionen börjar. Det förekommer också att vårdnadshavare ”sanktionerar” frånvaro som i själva verket inte beror på sjukdom, utan exempelvis på att deras barn har varit uppe och spelat datorspel under natten. Bland lärarna förekommer försök att motverka detta genom att samtala med eleverna om att de ska närvara i skolan för kunskapernas och sin egen framtids skull. Även vid **Gymnasieskola 2** nämner lärare att elever väljer att anmäla frånvaro oavsett orsak, exempelvis inför ett inplanerat besök hos hårfrisören.

Överväganden och undantag i frånvarorapporteringen

Samtliga skolor beskriver att de i någon utsträckning gör individuella bedömningar innan frånvaro rapporteras till CSN. På **Gymnasieskola 1** anser skolan att konsekvent rapportering av frånvaro till CSN medför tydlighet, men det framkommer också att det inte tillämpas fullt ut. Närvarostödjaren beskriver att hen begär in sjukintyg för sammanhållen frånvaro och rapporterar ströfrånvaro till CSN, men frånvaro orsakad av exempelvis sjukdom, psykisk ohälsa eller mobbning kan undantas från rapporteringen.

Elevens ekonomiska situation kan även tas med i beräkningen och lärarna framhåller att indragen studiehjälp i vissa fall kan stjälpas mer än hjälpa om eleven

⁷⁷ Det handlar då om anmäld frånvaro. Skolans policy är att elever som under en månad har mer än fyra procent oanmäld frånvaro, eller mer än 25 procent anmäld frånvaro utan sjukintyg (alltså ungefär en vecka), anmäls till CSN.

och dess familj förlorar bidraget. Om CSN dras in förlorar familjen även andra bidrag, såsom flerbarnstillägg, vilket kan vara ett svårt slag i en redan utsatt ekonomisk situation. Det finns därmed en spänning mellan skarpa siffergränser och det individuella bemötande som bygger på att förstå frånvarons orsaker och lämpliga stödinsatser.

För **Gymnasieskola 4** är en anmälan till CSN den absolut sista utvägen och det ses som ett misslyckande från skolans sida när det har gått dithän. Först bedöms frånvarons orsaker och om skolan har gjort tillräckliga insatser för att hjälpa eleven till närvaro innan frånvaro rapporteras till CSN.

Gymnasieskola 2 har infört ett system där mentor ska ”godkänna” frånvaron innan den rapporteras in till CSN. Finns särskilda anledningar till frånvaron kan rektor besluta att inte rapportera in frånvaron. Särskilda anledningar kan vara psykisk ohälsa, elevens familjeförhållanden eller att en elev har glömt att anmäla en frånvaro. Det kan också röra sig om att eleven av annan anledning inte vill att vårdnadshavaren ska känna till att eleven varit frånvarande, exempelvis vid besök på ungdomsmottagning, men även om att eleven tidigare fått sin studiehjälp indraget.

På flera skolor framhålls också att skolan kan välja att inte rapportera frånvaro till CSN då en elevs närvaro har ökat över tid. En mentor på **Gymnasieskola 1** beskriver att det till exempel måste ses som en framgång om en elev har gått från en lång frånvaro på 100 procent till 40 procents frånvaro och att eleven därmed inte bör bestraffas med indragen studiehjälp. På liknande vis anser skolkuratorn på **Gymnasieskola 2** att det är viktigt att CSN-utbetalningar återinförs så att elever belönas för förbättrade beteenden.

Elevernas hälsa och skolans mening och gemenskap

Samtliga skolor lyfter vikten av att utöver frånvaroregistrering och övervakning arbeta bredare för att främja närvaro och motverka frånvaro. De fyra gymnasieskolorna arbetar på flera olika sätt för att främja närvaro. Detta manifesteras bland annat genom relationsskapande och trivsel- och trygghetsfrämjande insatser, men även genom att skapa stimulerande undervisning som uppfattas som meningsfull för eleverna. Ofta ingår skolornas elevhälsa i detta arbete.

Hälso- och närvarofrämjande aktiviteter under gymnasieskolans första år

Samtliga skolor lyfter betydelsen av elevers välmående för att eleverna ska vilja vara i skolan. I de skolor som ingick i studien genomfördes aktiviteter för att främja hälsa och trivsel särskilt under gymnasieskolans tidiga år. Alla skolor beskriver att ett arbete med att fånga elever börjar med ett enskilt hälsosamtal som varje elev har med elevhälsan under år 1. Syftet med hälsosamtalet är bland annat att följa upp hur övergången från grundskolan har fungerat samt notera riskfaktorer som psykisk ohälsa och stress hos eleverna i ett tidigt skede. Skolorna beskriver även vikten av det första föräldramötet som brukar ske ett par veckor in

på höstterminen under år 1, då skolan brukar passa på att informera elevernas vårdnadshavare om vikten av närvaro i undervisningen.

Elevehälsorepresentanten vid **Gymnasieskola 3** berättar att kuratorn besöker alla klasser i år 1 under mentorstimmar för att diskutera deras föreställningar och förhoppningar kring att börja gymnasieskolan. Det handlar mycket om att eleverna vill få en social samhörighet med andra elever, varpå kuratorn försöker ge dem konkreta tips som att hälsa på alla och att inte exkludera varandra i sociala sammanhang. Syftet är att få eleverna att känna att de är ett kollektiv som kan ta hand om varandra. På så vis är arbetet inte bara kopplat till närvaro, utan till ett bredare välbefinnande.

Både **Gymnasieskola 3** och **4** beskriver att de ser en koppling mellan psykisk ohälsa och stress och organiserar olika hälsofrämjande utbildningar för eleverna som handlar om att öka deras välbefinnande och hantera stress. På **Gymnasieskola 3** håller elevehälsan en stressföreläsning i år 1 inom idrott och hälsa, som syftar till att ge eleverna verktyg att hantera skolan och sin egen stress samt att lära sig att antingen förändra eller acceptera det man inte trivs med.

Goda relationer, trivsel och bemötande

Flera av skolorna ger exempel på hur de arbetar för att främja goda relationer elever emellan och mellan lärare och elever. Att skapa en skola där elever vill vara och där man känner sig trygg anses väsentligt för att främja närvaro. I detta ligger att eleven känner sig sedd och att skolan är kapabel att ta tag i situationer av otrygghet som kan uppstå.

Vikten av en god vardaglig relation mellan lärare och elev lyfts bland annat av flera intervjupersoner vid **Gymnasieskola 1**. Här framhålls att det är viktigt att eleven känner sig sedd och uppmärksam, både för att eleven ska vilja komma till skolan och för att möjliggöra samtal om orsaker till frånvaro så att skolan kan hjälpa till med eventuella problem. På skolan finns en så kallad trygghetsgrupp bestående av skolpersonal och elever som har nominerats av sina mentorer för att fungera som goda förebilder för sina klasskamrater. Elevernas funktion är att känna av stämningen på skolan och i vilken utsträckning eleverna känner sig trygga. Det närvarofrämjande arbetet inkluderar också inslag i undervisningen med koppling till hälsa och frånvaro/närvaro och integrationsfrämjande aktiviteter på fritiden, exempelvis en kör och fotbollsaktiviteter med en förhoppning om att skolan ska upplevas som en attraktiv plats att vara på.

Även rektor och lärare vid **Gymnasieskola 2** lyfter vikten av att eleverna trivs på skolan och att där finns en gemenskap. Rektor beskriver klassen som en friskhetsfaktor, dvs. menar att det är viktigt att klassen fungerar som grupp för att eleverna ska trivas i skolan. Också lärarna framhåller hur viktiga elevernas relationer med varandra är i sammanhanget. För en enskild lärare kan det dock vara svårt att hjälpa en elev som inte har några kompisar och känner sig utanför.

Sedan två år tillbaka har **Gymnasieskola 2** en så kallad skolvärd, en utbildad socionom. Skolvärdens uppgift är att känna till hur eleverna fungerar socialt på

skolan och vad som händer mellan lektioner och program. Hen uppfattas ha god kontakt med både eleverna och fältassistenterna. Arbetet består i att vistas i korridorerna och bland eleverna, att lägga märke till vilka elever som finns på skolan och hur grupperingarna ser ut och även att avlägsna obehöriga från skolan. I arbetsuppgifterna ingår även att följa med elever som ska lämna drogtest. Viktiga egenskaper för att skolvärden ska ha koll på skolan är, menar rektor, att hen är nyfiken och intresserad av eleverna och samtidigt är rak och ställer frågor. Skolvärden har en viktig trygghetsskapande roll som tydligt kopplar an till skolans arbete för att minska frånvaron. Det har även förekommit att skolvärden har gjort punktinsatser för klasser med särskilda utmaningar med sammanhållningen. Det kan exempelvis röra sig om workshops med specifika teman, såsom maskulinitet, riktade till dessa klasser. Rektor beskriver att hen upplever det lugnare på skolan sedan skolvärden kom på plats. Samtidigt har skolvärdens arbete visat att behovet av trygghetsskapande åtgärder var större än rektor tidigare hade befarat.

Vid **Gymnasieskola 1** ges introduktionsprogrammet individuellt alternativ för en grupp elever som har en historik av lång och omfattande frånvaro. Undervisningen i klassen är anpassad och den har ett kompakt schema för de elever som inte orkar gå hela dagen. För denna klass arbetar skolan också trygghetsskapande, exempelvis genom att en lärare möter eleverna utanför skolområdet på morgonen, så att de kan gå in tillsammans.

Gymnasieskola 4 är ett exempel på en skola som arbetar med skolkulturen för att få elever med en brokig skolidentitet att känna tillit till och lust till att komma till skolan. Att skapa goda relationer mellan lärare och elever beskrivs som en särskilt viktig del i detta. Bland de elever som kommer till skolan finns, berättar lärarna, en del som har jobbiga erfarenheter i bagaget och därför har fått en "dålig skolidentitet". De upplever att de inte klarar av skolan. Dessa elever behöver skolan fånga upp tidigt, menar lärarna, och förändra skolidentiteten till en positiv sådan. Först därefter kan de motiveras att komma till skolan. Det handlar om att höja deras självkänsla och självförtroende. Skolan måste "se dem" och se dem som personer med drömmar, önskemål och tankar.

Vid skolan beskriver intervjupersonerna att vissa elever betraktar lärare som fiender när de börjar på skolan. De tror inte på de vuxna och ser elever och lärare som två lag som kämpar mot varandra. Därför försöker skolan bygga en kultur där eleverna uppfattar att eleverna och skolan ska mot samma mål.

På **Gymnasieskola 4** finns också en skolvärd som arbetar för trygghet och trivsel, genom exempelvis frukostar med tända ljus och samtal med eleverna i korridorer och matsal. Hen kan också vid behov följa med in i klassrummet och stödja läraren om en elev har haft det stökigt.

Även elevhälsoteamet vid **Gymnasieskola 4** arbetar på olika sätt för att främja trygghet och trivsel. Dels besöker elevhälsoteamet klasserna vid terminsstart för att tala om konflikthantering, acceptans och respekt. Man följer även upp elevernas upplevelser av skolan genom regelbundna enkäter, initierade av huvudmannen, och diskuterar resultaten med både elever och skolpersonal. Elevhälsoteamet

arbetar även stöttande gentemot heltidsmentorerna och undervisande lärare. Skolkuratoren handleder lärare i frågor kring arbetsklimat och har också en handledande roll gentemot mentorerna.

Skolans ansats är således att fokusera på närvaro snarare än frånvaro. Detta innebär att fokus ligger på vad skolan kan göra för att eleverna ska vilja vara närvarande. Den bild som framträder av skolans frånvaroarbeta i intervjuerna, liksom samarbetet generellt, är dock påfallande positiv och ganska samstämmig mellan de olika intervjupersonerna.

God och meningsfull undervisning

Flera skolor beskriver hur de arbetar med att anpassa undervisningen eller utveckla undervisningen så att den ska vara tillräckligt attraktiv för att locka eleverna.

Rektorn på **Gymnasieskola 3** beskriver det bland annat som att varje lektion ska vara så meningsfull att det känns som en förlust för en elev att missa den. Man pratar också mycket med eleverna i årskurs 1 om att de har en moralisk skyldighet att vara på plats i och med att de har betydelse även för varandras lärande.

Elevernas interaktion, menar rektor, är viktig i exempelvis grupparbeten, bikupor eller processer som haltar varje gång som en elev är frånvarande. Genom att förklara detta för eleverna försöker skolan få elever som kanske inte tycker om ett visst ämne att närvara för, åtminstone, att stötta sina kamrater – och i nästa ämne kan det vara ombytta roller. Detta är något som, enligt rektor, accepteras av eleverna.

På **Gymnasieskola 3 och 4** beskrivs hur mentorerna arbetar närvarofrämjande genom att på individ- och gruppnivå koppla samman elevernas studiemål och närvaro. På **Gymnasieskola 4** har heltidsmentorerna introduktionssamtal med alla nya elever och sköter sedan utvecklingssamtalen. Redan i introduktionssamtalen läggs en grund för det kommande arbetet genom att mentorn får kännedom om eventuella tidigare svårigheter, särskilda behov och elevens drivkrafter. Elevens mål och motivation blir kärnan i det arbete som sedan bedrivs för att hjälpa eleven till examen. Samtalen handlar också om att förklara att mentorn och skolan ska stödja eleven i att uppnå sitt mål.

Lärarna på **Gymnasieskola 4** har också en central roll i det närvarofrämjande arbetet genom sitt ansvar för undervisningen. På skolan pågår ett utvecklingsarbete i lektionsdesign och ledarskap i klassrummet, lett av förstelärarna och elevhälsan. Utvecklingsarbetet syftar till att förbättra strukturen och tydligheten i undervisningen och därmed även förutsägbarheten för eleverna, vilket skolan ser som närvarofrämjande. Varje lektion ska ha ett mål och ett tydligt upplägg skrivet på tavlan. Undervisningen ska vara uppdelad i mindre moment med täta avstämningar snarare än omfattande block med stora examinationer. På så vis ska eleverna ofta få uppmuntran och feedback. Eget arbete ska undvikas, eftersom elever då kan känna att de lika gärna kan stanna hemma och sedan gå till skolan när det är prov.

Elever begränsat delaktiga i skolors frånvaroarbete

Elevernas delaktighet i skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro är begränsat i samtliga fall. De har inte varit delaktiga i framtagandet av riktlinjer och rutiner för frånvaro- och närvaroarbetet. Däremot lyfter flera intervjupersoner elevernas möjlighet att påverka miljön och kulturen på skolan. På **Gymnasieskola 1**, exempelvis, kanaliseras elevdelaktigheten främst genom elevrådet och deltagande i Trygghetsgruppen. Elevrådet har bland annat varit aktiva i ett arbete med att förbättra den fysiska miljön på skolan, vilket en del intervjupersoner också lyfter som en del i det närvarofrämjande arbetet. Det ska vara tryggt men också trivsamt i skolan, för att eleverna ska vilja komma dit. Flera skolor lyfter även andra aktiviteter, föreningar och klubbar som närvarofrämjande i det att de ökar trivselen på skolan och bidrar till att skapa en skola där eleverna vill vara.

Stort tryck på elevhälsan

Vid samtliga gymnasieskolor ingår rektor, skolsköterska, kurator, studie- och yrkesvägledare och specialpedagog i elevhälsoteamet. Vid vissa skolor samarbetar andra roller på skolan tätt med elevhälsan. Det är rektor som leder elevhälsan. **Gymnasieskola 2** utmärker sig här i att ledarskapet är tudelat och specialpedagogerna inte har samma chef som övriga i elevhälsoteamet. Biträdande avdelningschef på huvudmannanivå är chef för kuratorer, skolsköterskor, skolvårdar och studievägledare. Specialpedagogerna och elevassistenterna, å andra sidan, leds av rektorn på respektive skola vilket, enligt elevhälsorepresentantens utsagor, försvårar samarbetet inom elevhälsan. Huvudmannen arbetar med att ta fram en gemensam elevhälsoplan och har en förhoppning att detta ska leda till enhetliga riktlinjer och arbetssätt inom alla huvudmannens skolor.

Det förekommer att annan skolpersonal ingår mer eller mindre informellt i elevhälsans arbete. Vid **Gymnasieskola 1** samarbetar närvarostödjaren med elevhälsan, bland annat då det gäller att koppla sjukintyg till elevers frånvaro så att de inte blir felaktigt registrerade som ogiltigt frånvarande. Vid **Gymnasieskola 4** deltar heltidsmentorerna i vissa av elevhälsans möten. Elevhälsoteamet har möten varje vecka, varannan gång med individfokus och varannan gång med fokus på främjande och förebyggande arbete på skol- och gruppnivå. Heltidsmentorerna och en skolvärdinna deltar på de möten som handlar om enskilda elever.

Det förekommer även att skolorna vid behov köper in elevhälsokompetens eller att vissa kompetenser finns tillgängliga centralt på huvudmannanivå.

Gymnasieskola 2 köper vid behov in psykologkompetens och för **Gymnasieskola 4** finns skolläkare och skolpsykolog tillgängliga på huvudmannanivå. Dessa har kopplats in vid ett par tillfällen då skolan haft elever med högre frånvaro, men av intervjuerna att döma har de ingen del i skolans förebyggande och främjande arbete.

Elevhälsan ska enligt skollagen arbeta hälsofrämjande. Av skolorna tolkas detta som att det ingår i deras arbetsuppgifter att arbeta närvarofrämjande, men flera

skolor i våra fallstudier beskriver utmaningar kopplat till detta. Det rör sig bland annat om att de specialpedagogiska resurserna är otillräckliga eller att elevhälsan får allt tyngre fall som kräver deras resurser. På **Gymnasieskola 1** beskriver de två specialpedagogerna att de främst arbetar med att stötta lärarna och inte har möjlighet att ge individuellt stöd direkt till de elever som är i behov av det.

Även på **Gymnasieskola 2** påtalas att skolans elevhälsa skulle behöva mer tid och resurser i förhållande till det stora elevantalet samt förekomsten av tuffa hemmasituationer, missbruksproblem och diagnoser av olika slag bland eleverna.

Vid **Gymnasieskola 4** beskrivs att flera anställda inom elevhälsoteamet har deltidstjänster. I intervjuerna framkommer önskemål om att dessa personer skulle kunna få mer tid på skolan, eftersom deras arbete så väl behövs och för att väntetiderna kan bli långa för skolans elever.

Arbetsgång och insatser vid konstaterad frånvaro

Vid frånvaro ska skolan skyndsamt kontakta elevens vårdnadshavare eller, om eleven är myndig, eleven själv. I våra fallskolor meddelas normalt vårdnadshavaren automatiskt genom ett sms men det förekommer även att skolorna kontaktar vårdnadshavare direkt vid frånvaro. På **Gymnasieskola 4** ansvarar heltidsmentorena för att granska elevernas närvaro i det digitala systemet två gånger per dag. Vid oanmäld frånvaro ringer mentorn även berörda elever och omyndiga elevers vårdnadshavare, utöver det automatiska sms-meddelandet. Det förekommer även att mentorn kontaktar vårdnadshavaren vid anmäld frånvaro, beroende på omständigheterna. **Gymnasieskola 1** har en klass i individuellt alternativ med elever med en historik av lång och omfattande frånvaro. Här skickar läraren ett sms till en elev som är fem minuter sen och ett nytt sms till elevens vårdnadshavare efter tio minuters frånvaro. Vårdnadshavarna informeras också om vikten av att eleven kommer till skolan och att inte sjukanmäla en elev för att eleven har spelat spel hela natten.

Då skolan har konstaterat att en elev har varit frånvarande i den omfattningen att det finns anledning till oro inleder skolan en utredning om orsakerna till frånvaro. I våra fallstudier är det olika personalgrupper på skolorna som genomför utredningarna. På **Gymnasieskola 1** är det närvarostödjaren som utreder frånvaron för de elever som har omfattande frånvaro. Elevhälsoteamet informeras först om en elev har anmärkningsvärt hög frånvaro i syfte att fördela elevkontakten till rätt kompetens inom elevhälsoteamet. Om skolan exempelvis gör bedömningen att en elev går ett program som hen saknar förutsättningar för, får studie- och yrkesvägledaren ta vid. Andra gånger är det kuratorn eller skolsköterskan som får träffa eleven. Frånvaro är också ett av flera olika skäl till att elevhälsan kan ha ett ”orosmöte” med vårdnadshavare, elev och mentor.

Gymnasieskola 2 består av flera skolenheter med varsin rektor. I praktiken betyder detta att varje ämneslag har en egen rektor. Då skolan inte har skriftliga riktlinjer för skolans frånvaroarbeta kan arbetssätten skilja sig åt mellan ämneslagen. Däremot upplever samtliga intervjuade att de har rutiner som

fungerar inom respektive ämneslag. Det framkommer i intervjuerna att skillnader förekommer på skolan, exempelvis gällande hur stor omfattningen av frånvaron ska vara innan den rapporteras till CSN eller åtgärder ska vidtas.

Gemensamt för intervjuade lärare är att de är extra noga med att agera snabbt vid frånvaro bland elever i år 1, oftast genom att kontakta eleven så fort de inte närvarar i undervisningen utan att ha anmält frånvaro. Förhoppningen är att detta ska verka avskräckande och minska risk för ogiltig frånvaro under resten av gymnasietiden. Genom att all undervisande personal har tät kontakt och informerar elevens mentor om de upptäcker att en elev har hög frånvaro i ett specifikt ämne, kan mentorn snabbt diskutera detta med eleven och tillsammans försöka hitta en lösning för att minska frånvaron. Om en mentor känner oro inför en elevs frånvaro eller upplever sig ha svårt att få kontakt med en elev kan elevhälsan kopplas in.

Nästa steg är ett möte för att utreda orsakerna till elevens frånvaro och vilka insatser som kan leda till att eleven kommer tillbaka till skolan. Mötet leds av rektor och inkluderar eleven, mentorn, elevhälsan och studievägledaren. För elever under 18 år informeras och bjuds även vårdnadshavare in. Vilka kompetenser som sedan involveras beror på elevens individuella behov. Skolsköterskorna arbetar med fysisk problematik och kuratorerna arbetar med elevers psykosociala mående, såsom deras självkänsla, oro, rädsla och ångest, under enskilda samtal. Vid behov skriver elevhälsan också remisser till externa aktörer, exempelvis inom hälso- och sjukvård.

Rektor menar att det i detta skede även handlar om att tydliggöra elevens egen skyldighet och ansvar att närvara i skolan. En förutsättning för att eventuella insatser ska fungera, menar rektor, är att eleven själv är motiverad till att fullgöra sin utbildning. Lösningar från skolans sida kan bestå av att hjälpa eleven att hitta en ny utbildning eller att reducera elevens studieplan. I enskilda fall kan det också förekomma att kurator eller skolsköterskorna har behov av att kontakta elevers vårdnadshavare, exempelvis vid lång och omfattande frånvaro. Kurators roll kan då vara att företräda elevens behov i relationen till vårdnadshavarna.

På **Gymnasieskola 3** meddelas vårdnadshavare via sms när skolan registrerar att en elev har ogiltig frånvaro eller kommer för sent till en lektion. Vid ogiltig frånvaro, eller om en elevs lärare eller mentor anser att en elev har varit mycket frånvarande under en period, kontaktar skolan eleven och elevens vårdnadshavare för att utreda orsaken till frånvaron och diskutera eventuella åtgärder. Skolan beskriver att de är angelägna om att involvera vårdnadshavaren i detta arbete, men i händelse av myndiga elever krävs elevens godkännande för att skolan ska kunna kontakta elevens förälder. Det är vanligtvis läraren, mentorn eller någon i skolans elevhälsoteam som sköter den kontakten. Under samtalet påtalas att skolan har noterat frånvaron. Man diskuterar även elevens generella mående och orsaker till frånvaron. De intervjuade lärarna betonar att det är viktigt att samtalet inte är konfronterande, utan betonar snarare betydelsen av medmänsklig förståelse för att kunna stötta eleven utifrån elevens egna behov. Lösningar kan i det här läget bestå

av att hjälpa eleven att ta igen missade examinationer eller ta till distanslösningar. Det gäller också att vara lyhörd för om eleven mår bra av att få sin närvaro uppmärksammas eller om den tvärtom tycker att det är jobbigt. Rektorn betonar vikten av att agera snabbt så att inte frånvaro kan pågå månad efter månad utan att någonting händer.

På **Gymnasieskola 3** deltar elevhälsans alla kompetenser i frånvaroarbetet, vilket är av stor betydelse för hur eleven tar emot eventuella åtgärder och ärendet utvecklas. Om ingången till att betrakta en frånvaroproblematik som ett medicinskt, socialt eller pedagogiskt problem kan upplevas som känsligt av eleven, menar rektorn. Om frånvaron är kopplad till vissa ämnen kan till exempel studievägledaren bistå i justeringar av schemat och den individuella studieplanen, vilket enligt kuratorn är en vanlig och ibland framgångsrik åtgärd. Ibland kan elever också behöva stöd av specialpedagogen, ha enskilda samtal med skolkuratorn eller träffa en skolsköterska. För elever med lång och omfattande frånvaro kan det krävas särskilda arbetssätt och lösningar, exempelvis hjälpa en elev att under sjukhusvistelse studera och genomföra prov på distans för att inte komma alltför mycket efter. Kuratorn framhåller vikten av att ibland även stötta vårdnadshavare, trots att det egentligen inte ingår i elevhälsans arbetsuppgifter.

Rektor har noterat att det förekommer att elever sjukanmäler sig för att undvika ogiltig frånvaro. För att minimera risken för detta har skolan reviderat sina rutiner så att eleven snabbt ska få komma till en skolsköterska, som i högre utsträckning än rektor och mentor kan problematisera frånvaron, eller vid behov skicka eleven vidare till en vårdcentral. Rektorn menar att detta har minskat viss typ av frånvaro, och att arbetssättet även har lett till att fall av psykisk ohälsa eller sömnproblematik har uppdagats och skolan har då kunnat starta en process för att hjälpa eleven.

På **Gymnasieskola 4** är det heltidsmentorerna som i samråd med kuratorn genomför en frånvaroutredning och tar fram en åtgärdsplan vid högre frånvaro. Om frånvaroutredningen visar på pedagogiska, psykosociala eller medicinska svårigheter kopplas ärendet vidare till exempelvis specialpedagog, kurator eller skolsköterska. Det kan handla om att specialpedagogen bistår lärare att göra anpassningar i undervisningen för en elev. Om en elev känner sig ensam kan det handla om att hjälpa eleven att knyta sociala kontakter. Heltidsmentorns roll är här att ha den övergripande bilden, och att knyta och hålla kontakten mellan elev och andra aktörer. Utöver de elevhälsokompetenser som finns på skolan kan det röra sig om skolläkare och skolpsykolog, som finns på huvudmannanivå, eller externa aktörer såsom barn- och ungdomspsykiatri.

Samarbete med externa aktörer

Gymnasieskolornas samarbeten med externa aktörer i frånvarorelaterade frågor varierar något, både sett till vilka man samarbetar med och formerna för detta samarbete. Samarbeten kan ske genom nätverk med flera inblandade aktörer eller genom att skolan har enskild kontakt med en särskild aktör. Samverkan och kontakter med socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri (BUP), hälso- och sjukvården och polisen nämns i flera eller samtliga av våra fallstudier. Vissa av

skolorna nämner också samverkan och kontakter med olika kommunala instanser som Arbetsförmedlingen, familjestöd och ungdomsteam, fältassistenter, trygghetsvårdar, ungdomscaféer och andra gymnasieskolor. Vid enskilda individärenden sker samverkan med externa aktörer genom SIP-möten (samordnad individuell plan). Vid SIP-mötena släpps sekretessen och flera olika aktörer kan diskutera och samordna sina insatser för en elev utifrån elevens behov. Generellt tycks skriftliga rutiner för samverkan med externa aktörer saknas på såväl huvudmannanivå som skolnivå.

Samverkan med externa aktörer fyller en viktig funktion för att utbyta erfarenheter kring riskbeteenden. På **Gymnasieskola 1** beskrivs exempelvis hur samverkan med polis och fältassistenter leder till att skolan har kännedom om att flera av skolans elever 'hänger' i bussterminalen under dagtid. Detta är något som skolans kurator sedan kan följa upp.

Rektor på **Gymnasieskola 2** beskriver att samverkan med externa aktörer främst rör enskilda elevärenden där skolan inte upplever sig kunna hjälpa eleven tillräckligt väl på egen hand. Skolan tar då kontakt med den externa instans som de utifrån skolans utredning om orsaker till frånvaro anser bäst kunna hjälpa eleven. Det händer också att hälso- och sjukvården tar kontakt med enskilda lärare eller mentorer vid behov. Kurator kan remittera elever till psykologer inom landstinget, som i sin tur kan koppla in barn- och ungdomspsykiatri.

På **Gymnasieskola 3** beskriver rektor att de framför allt samverkar med arbetsmarknadsförvaltningen inom ramen för det kommunala aktivitetsansvaret för elever med hög frånvaro och låg trivsel. Socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) kan bli inblandade i de fall där det finns en omfattande problematik. Här framförs också att polisen till exempel kan vilja veta om elever som misstänks använda droger också har frånvaro. Det är framför allt elevhälsan som sköter de externa kontakterna i frånvaroarbetet, men även mentorer kan medverka.

På **Gymnasieskola 4** kan mentorernas frånvaroutredningar visa på behov av hjälp från externa aktörer som hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis. Ärenden med större problematik behandlas vanligen på samverkansmöten där både socialtjänst och BUP deltar. Rektorn upplever att denna samverkan fungerar bra. Polisen medverkar också i det förebyggande arbetet genom besök på skolan med föreläsningar om kriminalitet och droger.

Upplevda problem i det externa samarbetet

Samtliga skolor upplever utmaningar i sin samverkan med externa aktörer. Dessa består främst i sekretessfrågor, brist på kommunikation och bristande tid och långa väntetider hos vissa externa aktörer.

Vid **Gymnasieskola 2** påtalas bristen på återkoppling efter anmälningar till både socialtjänsten och psykiatri. Brist på information från exempelvis socialtjänsten om hur de tar ett ärende vidare försvårar även skolans arbete och förståelse för hur de ska agera.

Det finns också en uppfattning om att många externa aktörer är hårt belastade och att skolan i viss mån får täcka upp dessa brister, exempelvis beskriver skolkuratoren på **Gymnasieskola 2** att elevhälsan ofta får hantera tyngre fall med elever som mår riktigt dåligt bland annat till följd av långa väntetider inom hälso- och sjukvården. I likhet med detta berättar skolkuratoren på **Gymnasieskola 3** att vissa ungdomar mår så dåligt att de behöver extern samtalshjälp, men ändå inte bedöms må tillräckligt dåligt för att få det eller att väntetiden är alltför lång. Ett ytterligare problem enligt denna kurator är att det inte sker någon överflyttning till vuxenpsykiatri för elever som har haft kontakt med BUP när de fyller 18 år. Därmed kan skolan stå med en elev som kanske har återkommit till skolan igen efter behandling inom barn- och ungdomspsykiatri, men där frånvaron ökar i och med att behandlingen upphör.

En intervjuperson på **Gymnasieskola 4** lyfter bristande tid hos såväl polis som socialtjänst som ett problem. Det kan yttra sig i att skolan ringer polisen när de ”upplever att det är allvar”, men att polisen inte har tid. Socialtjänsten uppges på motsvarande vis kunna avskriva ärenden i form av orosanmälningar utan att agera på dem.

Huvudmannarepresentanten för **Gymnasieskola 1** beskriver också att det ofta är svårare med kontakter med socialtjänst i andra kommuner där man inte har en etablerad personlig kontakt.

Uppföljning och utvärdering av skolans arbete kopplat till frånvaro

Samtliga huvudmän i studien samlar regelbundet in frånvarostatistik. Skolornas arbete kopplat till frånvaro inkluderas i skolornas systematiska kvalitetsarbete i olika utsträckning. Avsnittet inleds genom att exemplifiera hur detta går till på en skola, för att sedan ge ytterligare exempel på variation från övriga skolor.

På **Gymnasieskola 4** utvärderas närvaroarbetet inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet, eftersom det är ett av skolans fokusområden under innevarande treårsperiod. Det sker dels i en halvtidsutvärdering i januari, dels när den årliga kvalitetsrapporten tas fram i slutet av läsåret. I samband med det tas nya fokusområden fram alternativt att man ”spetsar till” de redan befintliga. Därutöver görs utvärderingar av enskilda lärares arbete inklusive närvarofrämjande aspekter, både genom mer formell utvärdering och i möten av olika slag.

På koncernnivå plockar huvudmannen löpande ut frånvarostatistik från det digitala systemet och sätter månadsvis samman en rapport per skola och per underhuvudman. I rapporten görs jämförelser med tidigare läsår och föregående månad. Skolcheferna får på så sätt varje månad en sammanställning av närvaron per skolenhet och för hela koncernen. Där framgår även rapporteringsgraden per lärare. Skolchef och rektor har månadsavstämning där frånvaroarbetet kan vara en sak som tas upp, om det behövs.

Huvudmannen följer också upp vad eleverna själva anger som orsaker till frånvaro, i en enkät som genomförs två gånger per år i skolor med över 20 procents frånvaro. Syftet är att identifiera vad skolan behöver arbeta vidare med på

förebyggande och främjande nivå och används vid sidan av närvarostatistiken av huvudmannen i diskussioner med de ansvariga rektorerna. Dessutom genomför skolorna en enkät i form av nöjdhetsindex och en enkät som handlar om likabehandling och värdegrund, vars resultat visar hur eleverna upplever skolan i olika avseenden som också är relevanta för det närvarofrämjande arbetet.

Uppföljning av arbetet med enskilda elever med frånvaro sker varje vecka genom heltidsmentorernas arbete. Frånvarons omfattning och fördelning kan rektorn följa genom att ta ut statistik från det digitala system i vilket frånvaro registreras. För vissa analyser kan hen be en person på huvudmannanivå om det underlag som behövs.

En intervjuperson menar att huruvida arbetet utförs eller inte, också utvärderas automatiskt i det dagliga arbetet. Om exempelvis mentorn inte har gjort sitt uppdrag och identifierat orsaken till frånvaro i ett enskilt elevärende, så kan heller inte kuratorn sköta sin roll. Genom att ha tydliga rutiner och rollbeskrivningar identifierar man på så sätt snabbt om det är något som inte sköts.

På **Gymnasieskola 2** inkluderas frånvaro i årsrapporterna till huvudmannen. Rapporterna redovisar frånvaron nedbruten på skolnivå, programnivå och kön och innehåller även en beskrivning av skolans arbete kopplat till frånvaro. Analyserna har tidigare använts för att utveckla skolans frånvaroarbeta. Enligt rektorn har skolan nu en god rutin som också gett effekt i form av minskad frånvaro, varför ytterligare revideringar inte har gjorts de senaste två åren. Elevhälsan på skolan lämnar årligen en egen verksamhetsberättelse till huvudmannen där elevhälsans arbete kopplat till elevfrånvaro är inkluderat.

Gymnasieskola 3 gör statistik över frånvaro och redovisar den i verksamhetsberättelsen och tertiärrapporter, på uppdrag av huvudmannen. Här sammanställs frånvaron för både personal och elever, uppdelad per klass samt på giltig och ogiltig frånvaro. Personalfrånvaron och elevfrånvaron analyseras tillsammans för att analysera kopplingar mellan lärares och elevers närvaro. Det kan även hända att frånvaro diskuteras vid årliga utvärderingsdagar som skolledningen och elevhälsoteamet genomför, då på förekommen anledning. Då frånvaro inte upplevs som ett stort problem på skolan, är inte detta något som prioriteras.

Huvudmannens övergripande ansvarstagande

Arbete med att förebygga frånvaro och främja närvaro, sker till största del på skolnivå, där eleverna finns. Huvudmannens ansvar är att ge skolan förutsättningar att uppmärksamma och utreda frånvaro. Det kan till exempel handla om att tillsammans med rektorerna ta fram gemensamma rutiner för de olika skolenheterna. På samtliga fyra gymnasieskolor i vår studie upplever de intervjuade att elevfrånvaro är prioriterat av respektive huvudman. Däremot ger intervjuerna bilden av att huvudmännen skiljer sig åt i hur deras övergripande ansvar axlas. Skillnaderna visar sig till exempel i huruvida huvudmannen har tagit fram skriftliga

riktlinjer kopplat till att förebygga frånvaro eller främja närvaro och i vilken utsträckning frånvaro inkluderas i huvudmannens systematiska kvalitetsarbete.

För **Gymnasieskola 1** finns inga skriftliga riktlinjer för frånvaroarbeta på huvudmannanivå. Som enda kommunala gymnasieskolan i en mindre kommun har rektorn och personal på förvaltningen, enligt båda parter, ett nära samarbete och samsyn och ömsesidigt förtroende verkar råda dem emellan. Förvaltningen genomför varje år ”dialogmöten” då de besöker skolan och gör intervjuer med personal, elevhälsa, skolledning, elever och elevråd på olika program.

Frånvarostatistiken rapporteras till nämnden i den årliga kvalitetsrapporten, eftersom närvaro betraktas som en viktig förutsättning för lärandet. Nämnden uppfattas som ett gott stöd i frånvaroarbetet och är proaktiv. De olika partigrupperna bjuder in sig själva till skolan på besök för att få veta mer om frågor de är nyfikna på.

För **Gymnasieskola 2** har huvudmannen sedan ett par år tillbaka prioriterat arbetet med att minska elevfrånvaron. Detta arbete har fokuserat på frånvaroregistrering och skolors arbetssätt kopplat till frånvaro. Läsåret 2018/19 infördes ett nytt administrativt system för frånvaroregistrering. Detta har bidragit till att även rektor i större utsträckning har prioriterat frånvarohantering och registrering. Huvudmannen har inte några aktuella skriftliga riktlinjer kopplade till frånvaro, vilket har resulterat i att de skolor huvudmannen ansvarar för arbetar på olika sätt. Rektor beskriver att dessa skillnader i arbetssätt grundar sig i kulturskillnader mellan skolorna som i stort härstammar från de olika programtyper som skolorna erbjuder. Huvudmannen arbetar nu medvetet för att öka likvärdigheten mellan skolenheterna och att tydliggöra ansvarsfördelningen inom skolan exempelvis genom att ha tagit fram en så kallad åtgärdstrappa.

Huvudmannen för **Gymnasieskola 3** har inte heller tagit fram några samlade skriftliga riktlinjer för hur deras skolor ska arbeta med frånvaro, utan skolans skriftliga rutiner finns i stället angivna i olika dokument. Enligt gymnasiechefen är frånvaro ett prioriterat område för huvudmannen. Huvudmannen har exempelvis satt upp mål och gränser för frånvaron och kräver analyser från alla sina skolor inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet. Analyserna inkluderar frånvarostatistik i relation till betygsresultat, examensbevis och elevhälsans arbete. Utifrån dessa redovisningar gör huvudmannen prioriteringar för utvecklingsområden för huvudmannens skolor beroende på skolornas behov. Det kan röra sig om att skolan under en period ska fokusera på psykisk ohälsa eller avhopp.

Utöver resultat- och uppdragsdialoger med rektorerna, görs punktinsatser där huvudmannen upptäcker särskilda avvikelser. Punktinsatserna kan handla om professionsstöd till ett elevhälsoteam eller att stötta en rektor med att leda ett elevhälsoteam. Därutöver står huvudmannen bland annat för det digitala registreringsystemet och för att främja det kollegiala lärandet mellan sina olika skolor. Tidigare områden som huvudmannen har erbjudit fortbildning inom är

ekonomiska och samhälleliga konsekvenser av frånvaro och lärar- och mentorsrollen kopplat till skolors frånvaroarbete.

Enligt rektor vid **Gymnasieskola 3** är huvudmannens arbete kopplat till frånvaro av mindre betydelse för skolan, eftersom skolans elevgrupp är relativt studiemotiverad och frånvaron låg. Rektorn efterfrågar heller ingen ytterligare styrning eller stöd från huvudmannen i detta. Även elevhälsan beskriver att de i låg utsträckning utnyttjar kommunens centrala elevhälsostöd, men att de är medvetna om att det finns. Däremot beskriver lärarna på skolan att huvudmannens fokus på minskad frånvaro syns i skolans och lärarnas arbete med att stötta elever med lång och omfattande frånvaro att komma tillbaka till skolan. Lärarna berättar att arbetet har varit framgångsrikt.

Huvudmannen för **Gymnasieskola 4** tillhandahåller riktlinjer och stöd i frånvaroarbetet på sin interna webb. Det är såväl en treårig elevhälsoplan med avsnitt om närvarofrämjande och frånvaroförebyggande arbete, som ett stödmaterial om utredning av frånvaro, med bland annat lathund, mallar och frågebatteri.

De olika skolorna gör dock lokala tillämpningar av de generella riktlinjer som finns. Varje termin har huvudmannen möten då de olika skolornas elevhälsoteam träffas och får utbildning. I de delar av dessa träffar som behandlar frånvarofrågor, handlar det enligt en av de intervjuade om att huvudmannen tittar på skolornas rutiner. Man utvärderar då vad som fungerar väl och huvudmannen plockar bra delar ur olika skolors arbetssätt och justerar de generella riktlinjerna.

Sedan ett par år tillbaka har företaget också en medarbetare med specifikt uppdrag att främja närvaro. Denna person genomför varje termin en kartläggning i form av en anonym elevenkät bland elever med frånvaro på över tjugo procent, vars resultat används för att identifiera vad skolorna behöver arbeta vidare med i form av till exempel riktade insatser. Medarbetaren kan bistå i detta arbete på skolnivå, och lägger också ut generella råd och tips kring närvaro på företagets interna webb.

En annan främjande insats initierad från huvudmannanivå görs mot bakgrund av den psykiska ohälsa som förekommer i skolorna. Det är ett projekt med syfte att få elever att lära känna sig själva och lära sig hur man hanterar motgångar och händelser i livet. Projektet löper över alla tre åren i gymnasieskolan och huvudmannen tror att det kommer att leda till ökad närvaro i framtiden.

7 Sammanfattande diskussion

Nedan följer en diskussion utifrån rapportens olika delar: kartläggning av elevfrånvaro, skolors och huvudmäns arbete med att registrera och följa frånvaro, samt skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro.

Att kartlägga elevfrånvaro

Kartläggningen visar att huvudmän följer upp elevfrånvaro, men i olika utsträckning och på olika sätt. Fallstudierna visar att det förekommer skillnader i definitioner av frånvaro mellan och inom huvudmän och skolor. Frånvaro kan påverka en elevs kunskapsutveckling negativt, oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig. Därför är det viktigt att kartlägga elevens totala frånvaro, snarare än att endast se till den ogiltiga frånvaron. Detta beskrivs mer ingående nedan.

Svårt att ta fram jämförbar frånvarostatistik

Det är möjligt att följa frånvaro på flera olika sätt och för olika perioder, och det är tydligt att majoriteten av huvudmännen gör någon form av uppföljning av elevfrånvaro. Uppgifterna om elevfrånvarons omfattning har för flera huvudmän varit svåra, och i vissa fall omöjliga, att ta fram. Eftersom det idag finns många leverantörer av digitala system för frånvaroregistrering använder huvudmännen olika system. Oftast är det huvudmännens digitala system som sätter begränsningar när det kommer till vilken statistik som går att ta fram. Det finns också huvudmän som inte har något digitalt system, även om de utgör en liten andel. Det rör sig nästan uteslutande om huvudmän med få skolenheter.

På grund av de skillnader som finns mellan olika huvudmän och de lösningar de valt för registrering och uppföljning av frånvaro, innebär det olika möjligheter och olika begränsningar att ta fram och sammanställa frånvarostatistik. Flera huvudmän har uppgett att de inte kan ta ut data på huvudmannanivå utan endast per skolenhet. Att rapportera in data till kartläggningen har då varit möjligt men har inneburit många manuella bearbetningar vilket varit tidskrävande för huvudmännen. Det ökar dessutom risken för fel. Det har visat sig vara en särskild utmaning för många huvudmän att ta fram uppgifter för tidigare läsår. Om huvudmannen inte kan ta fram statistik tillbaka i tiden är det svårt för huvudmannen och skolan att själva följa utvecklingen över tid för en elev. Kartläggningen har därför väckt frågor om hur ofta skolorna och huvudmännen följer upp en elevs frånvaro över en längre tidsperiod.

På nationell nivå görs inte några insamlingar av frånvarostatistik på reguljär basis vilket innebär att huvudmän normalt sett inte rapporterar sådan information. För att underlätta möjligheten att kunna få fram jämförbar information kan det finnas behov av att standardisera vilken information som registreras i systemen. Det behöver också vara möjligt att göra uttag av data på olika nivåer, däribland huvudmannanivå, för klasser och uppdelat på kön.

Det saknas enhetliga definitioner av frånvaro

Det finns idag inga enhetliga definitioner av frånvaro i regelverket eller i Skolverkets stödmaterial. I skollagen hänvisas till giltig och ogiltig, upprepad och längre, men begreppen definieras inte närmare. Det innebär att det är rektor eller den lärare som undervisar en elev som avgör om en elev anses frånvarande eller närvarande. Enkätundersökningen visar att en stor majoritet av huvudmännen har tagit fram definitioner av giltig och ogiltig frånvaro som skolor kan använda vid frånvaroregistrering. Däremot indikerar fallstudierna att skriftliga rutiner, i den mån de funnits, inte alltid använts i verksamheterna och att begreppen tolkats och använts olika inom och mellan skolor och huvudmän. Det kan röra sig om att de rektorer, lärare och elevhälsopersonal vi intervjuat haft olika syn på om sen ankomst ska registreras som ogiltig frånvaro eller ej, eller om all anmäld frånvaro ska ses som giltig oavsett orsak.

Fallstudierna visar att det förekommer att skolor och huvudmän har börjat använda begreppen problematisk, eller oroväckande, frånvaro snarare än att skilja på giltig och ogiltig frånvaro i sitt arbete. Då är utgångspunkten att all frånvaro kan påverka en elevs måluppfyllelse eller kunskapsutveckling negativt, oavsett om den är giltig eller ogiltig. Medan en elev kan vara frånvarande utan att måluppfyllelsen påverkas nämnvärt, kan relativt liten frånvaro få stora konsekvenser för måluppfyllelsen för en annan elev. På skolorna behöver man därmed göra en bedömning i varje enskilt fall.

Vidare visar fallstudierna att huvudmännen gör olika bedömningar om när frånvaron ska uppmärksammas och att huvudmän i sina uppföljningar av frånvaro har olika definitioner av vid vilken omfattning frånvaro bör följas upp. Medan vissa huvudmän inom ramen för sin uppföljning inhämtar uppgifter som överstiger 10 procent kan elever hos andra huvudmän vara frånvarande upp till 25 procent innan frånvaron rapporteras in till huvudmannen. Det finns utmaningar att sätta en gräns för när frånvaron ska följas upp på aggregerad nivå eftersom en gräns kan vara problematisk för en elev medan den inte behöver påverka skolgång och möjlighet att klara sina studier för en annan elev.

Den totala frånvaron betydligt mer omfattande än den ogiltiga

Studien har tagit fasta på begreppet ”problematisk frånvaro” som i den statliga utredningen om elevfrånvaro avser all frånvaro som kan påverka elevens måluppfyllelse och kunskapsutveckling. Hit räknas såväl giltig som ogiltig frånvaro, sammanhängande och upprepad.⁷⁸ För de obligatoriska skolformerna och gymnasiesärskolan kartlades därför både ogiltig och total frånvaro, det vill säga summan av giltig och ogiltig frånvaro.

Den totala frånvaron är likt den ogiltiga frånvaron vanligare bland elever i högstadiet jämfört med de i förskoleklass och de i grundskolans tidiga årskurser. Sett till den ogiltiga frånvaron är det drygt två procent av eleverna i förskoleklass och elva procent av eleverna i årskurs 9 som har varit frånvarande minst 5 procent

⁷⁸ SOU 2016:94. *Sakenad! Uppmärksamma frånvaro och agera*, s. 234.

av undervisningstiden under höstterminen 2020. Sett till den totala frånvaron är omfattningen av frånvaro betydligt högre, 21 procent av elever i förskoleklass och 34 procent av elever i årskurs 9 har varit frånvarande minst 15 procent av terminen. Sett endast till den ogiltiga frånvaron fångas således endast en liten del av elevens faktiska frånvaro.

Siffrorna speglar till viss del ett extremt läge under covid-19-pandemin då elever i stort uppmanades att stanna hemma vid minsta symptom och även minst två symptomfria dagar. Men även höstterminen 2019, före covid-19-pandemin, är omfattningen av frånvaro hög i såväl förskoleklass som i årskurs 9. Givet att höstterminen 2019 speglar ett ”normalläge” har en av tio elever i förskoleklass och en av fyra elever i årskurs 9 en total frånvaro på minst 15 procent av undervisningen under en termin. Detta motsvarar en frånvaro om drygt två skolveckor under en termin.

Då all frånvaro påverkar elevernas möjligheter att nå utbildningens mål är den omfattning av frånvaro som kartläggningen visar på bekymmersam.

Grundsärskolan och gymnasiesärskolan inte prioriterade i huvudmännens frånvaroarbeta

Studien visar att varken grundsär- och gymnasiesärskolorna är prioriterade i huvudmännens arbete kopplat till frånvaro jämfört med övriga skolformer. Trots att flera huvudmän uppger att de riktlinjer som tagits fram för grund- respektive gymnasieskolan även gäller för grundsär- och gymnasiesärskolan, ser vi att huvudmännen i lägre utsträckning följer frånvaron bland elever i grundsär- och gymnasiesärskolan. I vissa fall uppger huvudmän för de obligatoriska skolformerna att de i sin statistik inte särskiljer mellan skolformerna. Det förekommer även att huvudmän inte anser det behövt att följa upp frånvaro i grundsär- och gymnasiesärskolan med hänvisning till att elevantalet är så litet. Detta innebär att huvudmännen inte får en rättvisande bild av frånvarons omfattning i olika skolformer. Att belysa problematiken inom respektive skolform skulle kunna leda till att skolor och huvudmän uppmärksammar särskilda utmaningar inom respektive skolform för att för den enskilda eleven lättare kunna vända frånvaro till närvaro.

Skolors och huvudmäns arbete med att registrera och följa frånvaro

En utgångspunkt för att kunna kartlägga frånvaro och följa utvecklingen av elevfrånvaro över tid är att enskilda lärare tar sitt ansvar och registrerar frånvaro för samtliga lektioner och elever. Även huvudmän behöver ta sitt ansvar för att säkerställa att kvaliteten på de uppgifter de samlar in är god.

Frånvaroregistrering – en utgångspunkt för uppföljning

I enkätstudien uppger majoriteten av huvudmännen att de följer upp frånvaro och använder uppgifterna, exempelvis genom att identifiera mönster i frånvaro. Detta är i linje med tidigare studier. En förutsättning för att uppgifterna ska vara rättvisande är dock att lärare och mentorer rapporterar frånvaro och att frånvaron

registreras korrekt. Enkäten visar att hälften av huvudmännen inte har uppgifter om rapporteringsgraden, det vill säga andel lektioner som har närvaroregistrerats. Bland de som kunde ange rapporteringsgraden var den för ett fåtal huvudmän så låg som 10–20 procent.

Resultaten indikerar att huvudmän och skolor behöver utveckla sitt arbete med att säkerställa att lärare registrerar frånvaro, exempelvis genom att skapa tydliga riktlinjer på skolorna. Systematisk och tidig frånvaroregistrering är väsentlig för att vårdnadshavare och skolan ska ha möjlighet att agera.

Ökad inrapporterad ogiltig frånvaro i gymnasieskolan över tid

Omfattningen av elevfrånvaro i gymnasieskolan som redovisas i rapporten utgår från CSN:s statistik över den ogiltiga frånvaro som skolor rapporterar in till CSN. Enligt CSN:s riktlinjer ska skolor rapportera in all ogiltig frånvaro som överstiger fyra timmar under en fyraveckorsperiod.⁷⁹ Detta betyder att vi inte har någon kännedom om i vilken utsträckning elever har giltig frånvaro i gymnasieskolan. Vi har heller ingen uppfattning om hur omfattande den ogiltiga frånvaron är, exempelvis om det rör sig om några strötimmar eller om det rör sig om flera heldagar med ogiltig frånvaro.

Som redovisat visar statistiken en trend med ökning av den ogiltiga frånvaron i gymnasieskolan från läsåret 2015/16 fram till läsåret 2018/19. Detta kan bero på att frånvaron har ökat men det kan också bero på att skolor har blivit bättre på att registrera frånvaro. Orsaker till att gymnasieskolor i högre utsträckning rapporterar in frånvaro till CSN kan exempelvis vara en ökad användning av digitala system för att registrera frånvaro och att frånvaroproblematiken uppmärksammats i och med den statliga utredningen om frånvaro som publicerades 2016.⁸⁰

Skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro

Inom samtliga undersökta skolformer har skolorna långtgående ansvar att uppmärksamma elevers frånvaro och genom stödinsatser ge elever förutsättningar att uppnå kunskapsmålen och fullgöra sin utbildning. Elevhälsan fyller här en viktig funktion på skolan, och bör ha en tydlig och framskriven roll i frånvaroarbetet så att skolan på ett övergripande sätt kan arbeta proaktivt med att främja närvaro och förebygga frånvaro.

⁷⁹ Folkhälsomyndigheten rekommenderade alla gymnasieskolor att delvis stänga och övergå till fjärr- och distansundervisning under våren 2020. Denna rekommendation togs bort 15 juni, men från den 7 december 2021 rekommenderades gymnasieskolor att återgå till fjärr- och distansundervisning. Under hela perioden uppmanades samtliga elever och skolpersonal att stanna hemma vid minsta sjukdomssymtom, exempelvis hosta, halsont eller snuva. Folkhälsomyndigheten.se (2020). *Folkhälsomyndigheten rekommenderar att gymnasieskolorna övergår till distansundervisning*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/december/folkhalsomyndigheten-rekommenderar-att-gymnasieskolorna-overgar-till-distansundervisning/>. Hämtad 2021-04-30.

⁸⁰ SOU 2016:94. *Sakenad! Uppmärksamma frånvaro och agera*.

Olika synsätt på rapportering till CSN i frånvaroarbetet

I fallstudierna framkommer att CSN:s regelverk gällande när skolor ska rapportera in frånvaro till CSN inte alltid följs. Resultaten indikerar en trolig underrapportering av frånvaron till CSN och att CSN:s föreskrifter inte tillämpas på ett enhetligt sätt. Studiehjälp får endast lämnas för heltidsstudier⁸¹. Om CSN inte får rapporter om ogiltig frånvaro, dvs. inte informeras om elever som inte längre bedriver heltidsstudier, kan det innebära att elever som enligt studiestödslagen inte har rätt till studiehjälp ändå får det.

Det tycks finnas olika grunder för att avvika i tillämpningen. Dels tycks det röra sig om att lärare och skolor gör individuella bedömningar om i vilken utsträckning indragen studiehjälp förväntas gagna eleven eller bidra till minskad frånvaro innan ett beslut fattas om att rapportera in frånvaron till CSN. Anser skolan exempelvis att elevens närvaro har ökat och att indragen studiehjälp riskerar att minska elevens motivation till fortsatt deltagande i undervisningen kan det hända att skolan inte rapporterar in frånvaro till CSN. Här tycks det finnas en spänning mellan skolans skyldighet att strikt följa CSN:s regelverk och skolans uppdrag att främja närvaro för att eleven ska få förutsättningar att fullgöra sin gymnasieutbildning. Men det förekommer även att skolor inte anmäler frånvaro till CSN då skolan bedömer att eleven trots sin frånvaro ändå kommer att klara sin utbildning. I händelse av detta handlar det inte om att skolan behöver balansera sitt främjande-uppdrag utan att skolan gör en bedömning avseende om frånvaron förväntas vara problematisk för eleven i den mån att den förväntas försvåra för eleven att fullgöra sin gymnasieutbildning.

Fallstudierna visar även att skolor har olika synsätt vad gäller hur och när skolan använder studiehjälpen från CSN i sitt arbete med att minska elevfrånvaron. Medan vissa skolor menar att snabb och rutinmässig rapportering till CSN skickar tydliga signaler till eleverna om vikten av att närvara i undervisningen, uppger andra skolor att anmälan till CSN är en sista utväg efter att skolan har vidtagit ”alla andra åtgärder” för att hjälpa eleven att öka närvaron. Gymnasieskolan har ett stort ansvar att utreda frånvaron och erbjuda stöd till elever i behov, men våra fallstudier indikerar att gymnasieskolorna går olika långt i sitt ansvarstagande. En del i detta tycks vara oklarheter kring hur långt gymnasieskolans ansvar sträcker sig och när elevens och elevens vårdnadshavares ansvar tar vid.

Dessa resultat visar även på risker med att använda frånvarostatistik kopplad till studiehjälpen som underlag till att skapa en nationell, jämförbar, bild över elevfrånvaron i landets gymnasieskolor.

Dessutom tyder resultaten på att skolorna ser indragen studiehjälp som ett verktyg för att förebygga frånvaro, och inte i första hand för att upplysa CSN om vilka elever som har rätt eller inte rätt till studiehjälp. Denna problematiska sats för huvudmännen behöver diskuteras ytterligare, för att tillämpningen ska bli mer enhetlig.

⁸¹ 2 kap. 5 § studiestödslagen (1999:1395).

Elevhälsan involveras i olika grad i frånvaroarbetet

Elevhälsan har en viktig roll i skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. I fallstudierna beskriver skolpersonal vid tre av de fyra grundskolorna att arbetet med att registrera och följa upp frånvaro är en viktig del av arbetet med att främja närvaro. Men kontakten som sker i det dagliga mötet mellan elever och skolpersonal, inklusive elevhälsan, är minst lika viktigt. Kontakten i det dagliga mötet med eleverna är viktig för att fånga upp signaler på att elever riskerar att bli frånvarande av olika skäl. Det är också en viktig del av arbetet att främja närvaro. Då handlar det bland annat om att skapa en känsla av trygghet och sammanhang genom att undervisande lärare, elevhälsan och annan skolpersonal ser och uppmärksammar den enskilda eleven. Den dagliga kontakten kan utgöra en del av skolans värdegrundsarbete. Studien indikerar att detta arbete framför allt sker i de lägre åldrarna och att det är ett arbete som i viss del underlättas i de mindre skolorna just på grund av skolornas storlek. Vid större skolor och klasser framstår det som en större utmaning att säkerställa att varje elev känner sig sedd och uppmärksammas.

I gymnasieskolorna framkommer exempel på att elevhälsan har en tydlig och delaktig roll i det närvarofrämjande och frånvarorelaterade arbetet. Det framkommer även exempel på skolor där elevhälsans kompetenser främst kopplas in först vid problematiska ärenden och inte har en lika uttalad roll i skolans arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Intervjuade inom elevhälsan upplever på vissa av de besökta skolorna att de har begränsade resurser som påverkar olika aspekter av arbetet negativt.

Sammanfattningsvis tycks det finnas utrymme för grundskolor att arbeta mer aktivt med värdegrund i äldre årskurser och att elevhälsan kan vara en del av detta arbete. För att elevhälsan ska ha förutsättningar att arbeta förebyggande och ha en aktiv roll i enlighet med sitt uppdrag krävs att elevhälsan är sammanhållen och med en tydlig ledning och att dess roll är välkänd inom organisationen.

Utmaningar med att samverka med externa aktörer

Det finns flera orsaker till att elever är frånvarande från undervisningen och studien visar på flera exempel då skolan behöver samverka med externa aktörer såsom socialtjänst eller hälso- och sjukvård i arbetet med att förebygga frånvaro.

Det förekommer att huvudmännen har utvecklade samverkansformer och nätverk för externa kontakter, exempelvis med socialtjänst, polis och ibland med fritidsverksamheter. Bland både grund- och gymnasieskolor uttrycktes dock utmaningar i samverkan med externa aktörer.

Utmaningar med samverkan med externa aktörer kan orsakas av att skolan har en elevgrupp med elever från olika kommuner vilket betyder att skolan har flera aktörer och kontaktytor de behöver upprätthålla. Ibland kan det vara svårt att veta vem skolan ska ta kontakt med vilket kan vara tidskrävande och kan förhålla en process för en enskild individ där man bör agera snabbt.

På flera skolor nämns att man upplever en brist på återkoppling från såväl socialtjänst som hälso- och sjukvård, exempelvis vid orosanmälningar. Orsaker till detta uppges vara att skolor och socialtjänst har olika uppfattningar om ansvarsfördelningen kopplat till frånvaro, eller att socialtjänsten inte tar skolans oro om frånvaro på allvar. Detta leder till att det är svårt för skolan att veta om och hur den externa aktören tar ärendet vidare och hur skolan kan arbeta på ett sätt så att skolan och den externa aktören jobbar tillsammans med att stötta eleven. Flera skolor upplever även att barn- och ungdomspsykiatri är så pass hårt pressad att elevhälsan tvingas ta allt tyngre fall, sådant som de varken har behörighet för att hantera eller som inte ryms inom ramen för elevhälsans uppdrag. Elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande men kan vid behov anlitas för enklare sjukvårdsinsatser. Men om eleven mår riktigt dåligt är det inte säkert att elevhälsan är rätt aktör, utan eleven behöver hjälp av hälso- och sjukvården. I gymnasieskolan kan en utmaning infalla då en elev blir myndig och ska gå över från barn- och ungdomspsykiatri till vuxenpsykiatri. Uppstår ett glapp, exempelvis på grund av långa väntetider, kan en elev falla tillbaka i frånvaro trots att tidigare behandling varit framgångsrik.

Skolverkets sammanfattande slutsatser

Studien visar att omfattningen av elevfrånvaro framför allt är hög i de senare åren i grundskolan och sista året i gymnasieskolan men att det även i tidigare årskurser finns många elever som har en omfattande frånvaro. Då all frånvaro påverkar elevernas möjligheter att nå utbildningens mål är den omfattning av frånvaro som kartläggningen visar på bekymmersam och att andelen elever med frånvaro ökar med elevernas ålder.

Sammanfattningsvis kan vi dock konstatera att det pågår arbete i skolorna och bland huvudmännen med att kartlägga och följa frånvaro. Fallstudierna visar även exempel på insatser kopplat till skolors och huvudmäns arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Det är framför allt tydligt i jämförelse med tidigare uppföljningar. Däremot kvarstår arbete, särskilt inom vissa områden och skolformer. Vi vill därför lyfta några frågor som bör få extra uppmärksamhet i det fortsatta arbetet med att förebygga frånvaro.

För att kunna följa elevfrånvaro är det viktigt att varje enskild lärare registrerar frånvaro på alla lektioner och för samtliga elever. Då behövs också tydliga riktlinjer om frånvaroanmälan som lärarna kan följa. Att frånvaro och närvaro registreras är också viktigt för att skolor i tid ska kunna fånga upp om en elev har så hög frånvaro att eleven riskerar att inte klara studiegången eller riskerar att komma efter i vissa ämnen.

Det finns också svårigheter för huvudmännen när det gäller att ta fram jämförbar frånvarostatistik ur de digitala system som de använder. Det är viktigt att systemen är utformade så att de på bästa sätt kan stödja huvudmäns och skolors frånvaroarbeta.

Utifrån enkätsvaren från huvudmännen framgår det att huvudmännen framför allt använder information om den *totala* frånvaron i sitt arbete kopplat till elevfrånvaro. Detta är positivt då det ger en mer sanningsenlig bild av elevers frånvaro och om den kan bli problematisk för eleverna och hur stor del av undervisningen eleverna går miste om. Om det är en stor del av undervisningen som eleven inte tar del av kan skolorna behöva finna lösningar för att minska risken att eleven inte klarar skolgången.

När det gäller gymnasieskolor behöver syftet med registrering av ogiltig frånvaro till CSN diskuteras, då skolorna inte alltid följer CSN:s riktlinjer och arbetssättet inte är likvärdigt mellan skolorna. I intervjuer, som gjordes på ett fåtal skolor, framkom det att skolor gör individuella bedömningar vid anmälan av frånvaro till CSN. I och med underlaget är det dock osäkert i vilken utsträckning det förekommer på andra skolor, men det kan finnas anledning att följa upp regelefterlevnaden närmare.

Slutligen behöver också samarbetet med externa aktörer, t.ex. socialtjänst och hälso- och sjukvård, fortsätta utvecklas, för att de elever som behöver insatser även från dessa aktörer ska kunna få det i den utsträckning som de behöver det.

Fortsatt arbete med dessa och andra frånvarorelaterade frågor behövs, för att minska omfattningen av frånvaron, och därigenom skapa bättre förutsättningar för elever att nå utbildningens mål.

8 Bilaga

Enkät riktad till huvudmän

En enkät skickades ut till samtliga huvudmän med ansvar för förskoleklass, förskoleklass, grund-, grundsär-, special-, same- och gymnasiesärskolan. Då både same- och specialskolan endast har en huvudman vardera valde vi att inkludera dessa svar i redovisningen av förskoleklass och grundskolan.

Svarsfrekvensen uppgick totalt till 72 procent för grundskolan (inklusive förskoleklass, same- och specialskolan), 75 procent för grundsärskolan och 85 procent för gymnasiesärskolan, se tabell 16. I tabellen visas också förutom en uppdelning på huvudmannatyp, för grundskolan även en uppdelning efter antalet grundskolor som huvudmannen ansvarar för. I tabellen ser vi att närmare 500 av huvudmännen ansvarar för endast en skola. Dessa är nästan helt uteslutande enskilda huvudmän och endast ett fåtal kommunala. Vidare är nästan alla huvudmän som har 10 skolor eller mer kommunala huvudmän.

Tabell 13. Antalet huvudmän totalt och antalet som besvarat enkäten samt vilken svarsfrekvens det motsvarar. Grundskolan (inkl. förskoleklass, same- och specialskolan) uppdelat efter huvudmannatyp samt uppdelat efter antalet grundskolor inom huvudmannen. Grundsärskolan och gymnasiesärskolan uppdelat efter huvudmannatyp.

	Antal huvudmän totalt	Antal svarande	Svarsfrekvens (%)
Grundskolan (inkl. förskoleklass, same- och specialskolan)	856	620	72 %
<i>Varav...</i>			
Offentlig	293	238	81 %
Enskild	563	382	68 %
<i>Varav...</i>			
1 skola	496	334	67 %
2–3 skolor	69	50	72 %
4–9 skolor	155	123	79 %
10 skolor eller mer	136	113	83 %
Grundsärskolan	288	217	75 %
<i>Varav...</i>			
Kommunal	253	21	77 %
Enskild	288	195	75 %
Gymnasiesärskolan	171	145	85 %
<i>Varav...</i>			
Kommunal	144	123	85 %
Enskild	27	22	81 %

Exempel på intervjufrågor

Fallstudien syftade till att undersöka skolors arbete med att främja närvaro och förebygga frånvaro. Intervjuerna med rektor och representanter från elevhälsan inkluderade frågor om registrering och uppföljning av elevfrånvaro, definitioner av frånvaro, hur skolan arbetar för att förebygga frånvaro och främja närvaro och på vilket sätt elevhälsan medverkar i det frånvaroförebyggande och närvarofrämjande arbetet. Vi har även vävt in relevanta uppgifter från skolornas och huvudmäns webbsidor, dokument och riktlinjer kopplade till frånvaro och elevhälsans arbete.

Intervjuerna innehöll även frågor om samverkan med andra personalgrupper inom skolan, såsom studie- och yrkesvägledning, och samverkan med externa aktörer såsom hälso- och sjukvård. Intervjuerna med rektor innehöll även frågor kring huvudmannens stöd i det frånvaroförebyggande arbetet samt om rektors övergripande ansvar.

Intervjuerna med undervisande lärare och mentorer innehöll frågor kring när och på vilket sätt undervisande lärare uppmärksammar att elever är i risk för problematisk frånvaro. Vidare handlade det om hur lärare arbetar för att främja närvaro och förebygga frånvaro inklusive samverkan mellan undervisande personal och rektor samt mellan undervisande personal och elevhälsa.